
KUTNOHORSKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK 1/99

OBSAH

Historie

- J. Bílek:** Sedm set let horního zákoníku Václava II. 1
H. Štroblová: Kutnohorský mikroregion a velká politika na počátku 17. století 6

Archeologie

- J. Valentová, R. Šumberová:** Pravek Kutné Hory ve světle nových archeologických výzkumů 12
J. Valentová: Hornická osada Antiqua Cuthna - realita pohledem archeologického výzkumu 16
R. Šumberová: Terénní archeologická práce základny ARÚ v Bylanech na Kutnohorsku

SEDMSET LET HORNÍHO ZÁKONÍKU VÁCLAVA II.

Jaroslav Bílek

I.

V roce 2000 uplyne sedmset let od vydání *Ius regale montanorum* neboli Královského práva horníků Václavem II. Trebaže přesné datum vyhlášení tohoto zákoníku není dosud s určitostí známo, podle všech náznaků spadá s největší pravděpodobností do roku 1300. *Ius regale montanorum* (IRM) bylo tehdejší králem Václavem II. prezentováno především jako nástroj řízení, správy a kontroly "in argentifodio nostro Chutnae", tj. kutnohorských stříbrných dolů, ale z jeho úvodní preambule je zřejmé, že bylo zároveň dedikováno i "Horníkům svým po království Českém všelikterým".¹ Protože mělo charakter základního horního zákona i obecného horního řádu, silně ovlivňovalo hlavní rysy středověkého báňského práva i samotný vývoj hornictví českých zemí a tím přispělo také k tehdejšímu vzrůstu ekonomické a politické moci českých panovníků. Vzhledem k tomu také představuje nejen důležitý mezník, ale i stále přitažlivý předmět zkoumání naší báňskopravní a montanistické historiografie.

II.

Vydáním IRM začala nejvýznamnější etapa dějin horního práva na území českého státu. Velký rozsah hornictví, který byl podnícen objevy poměrně bohatých ložisek drahých kovů, vedl již během 13. století k výrazným změnám zdejších báňskopravních vztahů. Hlubinné dolování zejména stříbrných rud si vyžadovalo dokonalejší formy jeho organizace a proto se do jeho řízení začaly vedle starých zvyklostí a tradic postupně prosazovat první písemné normy, konkrétně regionální horní řády.

Nejstarší dva řády, vydané v 50. letech 13. století městem Jihlavou a v 70. letech téhož století Smilem z Lichtenburka patrně na podkladě obecného privilegia Václava I. a markraběte Přemysla z roku 1249, měly však územně i věcně omezenou platnost a tak bylo nutno rozvíjející se hornictví v českých zemích a zejména v Kutné Hoře organizovat podle modernějších zásad a regulí, které byly kodifikovány v zákoníku Václava II. Kutná Hora tehdy představovala jedno z nejvýznamnějších hornických měst celé Evropy. Podle spolehlivých odhadů se zde již tehdy těžilo ročně kolem 2 až 5 tun stříbra. Protože stříbro bylo i hlavním mincovním kovem, je přirozené, že jeho dolování na sebe poutalo nevidaný zájem domácích i zahraničních podnikatelů a měst a především samotného panovníka. Pod vlivem jeho značného hospodářského a finančního přínosu mohl také Václav II. zavést v té době převratnou grošovou peněžní soustavu a vydat také tento jedinečný horní zákoník.

Ius regale montanorum, jehož tvorba trvala patrně několik let, je dosud většinou považováno za výlučné dílo italského právníka Gozzia z Orvieta. Z jeho důkladnějšího rozboru však vysvítá, že mnohé principy a detailnější předpisy, týkající se např. rudokupců, důlních kovářů, kutacích práv, lénhaviřské soustavy a dalších, vycházejí z praxe uplatňované převážně jen na dolech v Kutné Hoře. Podle toho musela být početná řada těchto ustanovení začleněna do IRM prostřednictvím zdejších báňských úředníků. Jejich stylizace rovněž prozrazuje zaslíbenou znalost zejména báňskotechnické problematiky kutnohorského hornictví, kterou by sám Gozzius nemohl načerpat ani za svého několikaletého pobytu v Čechách. Mnohé úvahy, pochvalná uznání či ostré výtky, patrně v několika kapitolách IRM, byly do něho vtěleny nepochybně samotným Václavem II., který zde také po vzoru římských císařů vystupuje jako "živý zákon".²

¹ Český překlad IRM od P. Přespole z roku 1460.

² První kniha IRM, kapitola II. (VI.), § 11 a podobně kapitola I. (V.), § 1

III.

Ius regale montanorum je rozděleno do čtyř tématicky na sebe navazujících knih. Nejpodstatnější část tohoto zákoníku tvoří z báňskoprávního hlediska první kniha, která obsahuje 18 resp. 22 kapitol a zabývá se jednotlivými složkami horní správy, podnikatelskými organizacemi a zčásti i některými kategoriemi havířstva. Jejím účelem bylo především vymezit kompetence jednotlivých úřadů, zařazení jednotlivých osob do správní hierarchie a určit formy účasti těžařů a jiných profesí na řízení a realizaci důlního provozu.

Hlavní pozornost je zde věnována funkční náplni a jurisdikci báňského úřednictva. Horní správa byla totiž základním článkem organizace a kontroly hornické výroby a její zakotvení do IRM bylo výrazným projevem snah o centralizaci a unifikaci báňského práva českých zemí.

Po báňskoprávní a důlnětechnické stránce je důležitá i celá druhá kniha, která má jen pět kapitol, a také I. až V. kapitola třetí knihy IRM, kde jsou stejně jako v první knize kodifikovány normy a zvyklosti, které vznikly v souvislosti s dosavadní těžbou nerostných surovin na území českého státu. I když tyto zásady a předpisy, které se týkají zejména kutacího a propůjčkového práva, vyměřování dolů, lénhavířské soustavy a dalších oblastí, jsou zčásti odvozeny ze zahraničních vzorů, přesto na jejich konečnou podobu a obsah nejvíce působily domácí hornické tradice a politicko ekonomické poměry. Kromě této problematiky je druhá kniha věnována také metodám odvodňování dolů a charakteristice štol, které tehdy představovaly hlavní komunikace spojující v podzemí jednotlivé důlní systémy a odvádějící z nich vody.

Specifický ráz těžby v kutnohorském revíru se markantně odráží také v I. až V. kapitole třetí knihy zabývajících se propůjčkami dolových měř a zejména tzv. lénšafty. Třebaže se lénhavířský systém prosadil také v jiných báňských centrech českých i evropských zemí, není sporu, že největších rozměrů a nejsložitějších forem dosáhl právě v Kutné Hoře. Proto také tyto regule a zvyklosti jsou nepochybně domácí proveniencí.

Naopak ostatních pět kapitol třetí knihy, týkajících se převážně trhového a závazkového práva, je recipováno téměř výhradně z římských právních norem.

Čtvrtá kniha IRM má 20 resp. 19. kapitol a je věnována především procesnímu právu spočívajícímu rovněž na římskokanonických právních principech. Domácí procesní právo se zde projevuje pouze v oblasti organizace a příslušnosti soudů, konkrétně v úpravách půhonu, tj. obeslání nebo žaloby a dalších. Podle toho je zřejmé, že procesní právo IRM mělo zajistit univerzální a spolehlivý způsob soudního řízení, který by vyhovoval místním i zahraničním těžařům.

Ius regale montanorum bylo původně vydáno jen v latinské verzi a proto z něj mohl zprvu čerpat poučení jen omezený okruh báňských odborníků. Aby tedy sloužilo potřebám obecnější správní a organizační praxe, musely být aspoň některé jeho pasáže nebo předpisy překládány nejdříve do němčiny a později i do češtiny. Nejstarší kompletní translace IRM do německého jazyka však pochází až ze začátku 15. století od J. Gelnhausena a další ze 16. století od M. Enderlina. Do češtiny byl tento zákoník v souhrnu přeložen poprvé v roce 1460 P. Přespollem, znovu v roce 1469 V. Tasovským a upraven ještě v roce 1478 v tzv. Sosnovcově kodexu.

Kromě toho pravděpodobně existují ještě překlady IRM do polštiny a srbochorvatštiny.¹ L. Čelakovský s odvoláním na Wagnerovo dílo "Corpus iuris" z roku 1791 vyslovil dokonce domněnku, že na sklonku 16. století bylo V. Forsterem přeloženo také do španělštiny.

---

¹ Na existenci překladu IRM do polštiny lze soudit z toho, že jeden jeho opis si v 15. století z Kutné Hory odvezla delegace horníků z polské Olkuše pro potřeby správy a řízení tamějších dolů. Stejně pravděpodobný je vznik srbochorvatštiny překladu. Podle J. Pošváře se totiž v báňskoprávním systému Srbska, Bosny a zčásti i Bulharska v 15. a 16. století vyskytovaly kromě různých zvyklostí i četné terminologické výrazy, převzaté nepochybně ze zákoníku Václava II.

Ius regale montanorum se zejména v 15. a 16. století těšilo značné publicitě. Díky tomu vzniklo tehdy mnoho dalších jeho transkriptů a tak se v českých, moravských a slezských i v některých zahraničních knihovnách, muzejích a archivech do dnešní doby dochovalo nejméně 15 až 20 starých rukopisných kodexů s latinským a někdy i českým textem IRM. První knižní vydání zákoníku Václava II. pocházejí z roku 1616 a 1624 od M. J. Deucera a potom z roku 1698 od J. D. Zimmerse.

IV.

Nejdůležitější principy IRM, které tvořily v minulosti podstatu báňskoprávního systému českého státu, se projevují především v pasážích věnovaných královskému hornímu regálu a horním svobodám udělovaným provozovatelům dolů. Horní regál znamenal výlučné právo panovníka na určitá nerostná ložiska a proto mu také zajišťoval přímý podíl na výtěžcích plynoucích z jejich těžby. Za svobody a materiální výhody, které hornickým městům a zejména samotným podnikatelům umožnily vyhledávat a dobývat vyhrazené nerosty, dostával panovník tzv. urburu, tj. $\frac{1}{8}$ vytěžené rudy. Kromě ní mu byly odváděny ještě další dávky, takže jeho příjmy z důlní činnosti, pokud ovšem dosahovala příznivých výsledků, byly značně vysoké. Nemenší výnosy měl také z mincovního regálu, tj. z výhradního práva výkupu stříbra a zlata a ražby peněz.

Naproti tomu však panovník prostřednictvím mincmistrovského a hofmistrovského úřadu poskytoval báňským podnikatelům různé finanční podpory, jimiž se snažil iniciovat nebo aspoň stabilizovat těžbu drahých kovů. Po vydobytí bohatších partií ložisek a přesunu provozu do větších hloubek totiž klesaly dřívější výnosy a dolování se častěji stávalo ztrátové. Pod tímto tlakem se král musel postupně vzdávat části svých regálních práv: nejdříve snížením urburních dávek na $\frac{1}{10}$ a později buď jejich dočasným promíjením nebo jejich částečným převodem na pozemkové vrchnosti.

Tento proces, který se vyznačoval zesílením politické a ekonomické moci šlechty, nabyl výraznějších rozměrů v 15. a zejména v 16. století. Následkem toho se také promítl i do báňskoprávní nadstavby českých zemí určitým omezením platnosti řady ustanovení IRM zvláště o urburních právech a dalších. Ostatní hlavní principy českého horního práva zakotvené i v doplňujících regulích a předpisech si však udržovaly stále svou obecnou závaznost. Názorně to dokazuje i skutečnost, že až do recepce annaberského řádu roku 1515 v Krumlově a roku 1518 v Jáchymově bylo u nás od roku 1300 vydáno jen několik horních řádů: jihlavský zvaný DIR v první polovině 14. století, dva krupecké z druhé poloviny 15. století a slavkovský z roku 1507. Kromě jiných příčin tomu bylo proto, že IRM v té době představovalo téměř univerzální soubor norem a ustanovení, který po meritorní stránce plně vyhovoval potřebám řízení a správy většiny již otevřených nebo nově zakládaných dolů v českých zemích.¹

Suverénní pozice IRM se významněji otřásla až v 16. století po vyhlášení jáchymovských horních řádů, které znamenaly rozsáhlejší průlom do jeho dosud dvě století trvajících jurisdikční a báňskoprávní kompetence. Nejvíce byla jeho územní platnost omezena jáchymovským řádem z roku 1548, který byl Ferdinandem I. postupně zaváděn zejména do hornických revírů Krušnohoří a později i na Moravě a ve Slezsku. IRM tím sice ztratilo ráz obecného horního řádu, ale základním horním zákonem zůstalo nejen v Kutné Hoře, ale i v dalších báňských střediscích českých zemí.

Největší měrou byla právní účinnost zákoníku Václava II. podvázána oběma narovnáními se stavy z roku 1534 a 1575, kterými byly nově upraveny báňskoprávní vztahy mezi panovní-

---

¹ O trvajícím vlivu IRM na celé české hornictví svědčí skutečnost, že kutnohorský hofmistr, jehož úřad se vytvořil v průběhu 14. století, byl ve své době nazýván "concessor omnium stollonum, montium, meatuum et laneorum per Boemiam et Moraviam", tj. propůjčovatel všech štol, dolů, žil a lánů v Čechách a na Moravě.

kem, šlechtou a důlními podnikateli. Na jejich podkladě byla přirozeně suspendována i řada jeho ustanovení, týkajících se urbury i vlastní těžby drahých kovů a jiných nerostů na panských pozemcích. Nicméně ani tyto modifikace nevedly ještě k úplnému zrušení právní relevance IRM. Pro udržení jeho vlivu bylo několikrát, zejména v roce 1578 a 1604, podstatně reformováno, a i když se okruh jeho působnosti i nadále zmenšoval, přesto si ještě v Kutné Hoře, Jílovém, Knínu, Kašperských Horách a v jiných hornických revírech udržovalo statut základní normy.

Teprve stagnace rudného hornictví v 17. století a nástup uhelného hornictví koncem 18. století způsobily převratné změny, které se promítly v celém báňskoprávním systému českých zemí a tím samozřejmě v IRM. Mnohá z jeho ustanovení byla již tehdy překonána a musela být nahazována novými směnicemi a předpisy vydávanými komorou, českým guberniem a vrchními horními úřady. Určitou kompetenci si IRM zachovalo pouze při řešení sporů o propůjčkách dolových měr, o majetkoprávních poměrech apod. Svou právní závaznost definitivně ztratilo až v roce 1854 vyhlášením nového rakouského svou podstatou již kapitalistického horního zákona.

V.

Ius regale montanorum, jak svědčí množství autentických pramenů i samotná historie našeho hornictví, reprezentovalo od svého vzniku po více než 200 let základní kodifikaci a po dalších zhruba 300 let významnou komplementární normu báňskoprávního systému českých zemí. Přes tuto nepopíratelnou skutečnost se na přelomu 19. a 20. století stalo objektem soustředěné kritiky, jejímž cílem bylo zlehčení nebo úplné popření jeho historické úlohy.

Tuto kampaň podnítila skupina historiků kolem profesora vídeňské univerzity A. Zychy, která na podkladě domnělé pravosti jihlavského privilegia A a obecné jurisdikční závaznosti jihlavských horních řádů z 13. a 14. století a jáchymovských horních řádů ze 16. století vykonstruovala teorii o svrchovanosti tzv. německého jihlavského a jáchymovského horního práva. Podle ní bylo veškeré báňské právo, kterým se zejména ve středověku na území českého státu řídila těžba nerostných surovin, výhradně německé provenience.¹

Celá tato teorie se však ocitla v téměř nepřekonatelném rozporu. Zákoník Václava II. byl totiž vzhledem k jeho úzkému vztahu ke Kutné Hoře a k jeho zčásti protijihlavskému pojetí považován, i když převážně jen z teritoriálního hlediska, za symbol tzv. českého horního práva. Na jedné straně nemohla tedy pomínout existenci IRM, na druhé straně však nemohla přiznat ani jeho významnou dějinnou roli. Následkem toho byla tato skupina historiků nucena svá problematická tvrzení obhajovat především zpochybňováním smyslu či dokonce úplným negováním právní relevance IRM.

Třebaže teorie tzv. německého jihlavského a jáchymovského horního práva byla tehdy i přes svůj absurdní ráz a vratkost své argumentace přijata značnou částí naší oficiální historiografie, nepodařilo se ani s její pomocí odsunout IRM na periferii báňskoprávních dějin. Naopak, díky vzrůstajícímu zájmu o české horní právo, stimulovanému také výsledky recentního výzkumu historie hornictví, bylo zpřístupněno velké kvantum dalších materiálů a získáno mnoho nových poznatků, které přispěly k důkladnějšímu objasnění celé báňskoprávní tematiky. Na jejich základě bylo možno nejen revidovat řadu Zychových hypotéz a tím značně oslabit jejich dosud přetrvávající vliv, nýbrž zároveň vytvořit i novou pokrokovější báňskoprávní

---

¹ Hlavní myšlenky této teorie vyložil A. Zycha ve svém díle příznačně nazvaném "Das böhmische Bergrecht des Mittelalters auf Grundlage des Bergrechts von Iglau" z roku 1900, kde se zabýval báňskoprávními dějinami českého státu zejména mezi 13. až 15. stoletím. Období tzv. jáchymovského horního práva zvláště v 16. století se věnoval především W. Weizsäcker v knize "Sächsisches Bergrecht in Böhmen" z roku 1924.

koncepti, která se opírá o fakty prokázané dominantní postavení zákoníku Václava II. v historii horního práva českých zemí.¹

VI.

Dějiny českého horního práva patří k velmi přitažlivým a stále aktuálním předmětům studia naší historiografie. Nejnáléhavější z jejich dosud otevřených otázek zůstává především zhodnocení celkového poměru i konkrétních souvislostí mezi IRM a jihlavskými horními řády resp. brodským řádem ze 13. a 14. století a dále jáchymovskými řády ze 16. století nebo vůbec osvětlení vzájemných vazeb mezi středověkým báňskoprávním systémem českého státu a okolních zemí, zejména Slovenska, Polska, Rakouska a jiných. Proto sedmisetleté výročí vyhlášení IRM by mělo být využito nejen k oslavným recenzím, ale hlavně k jeho hlubšímu výkladu a k bilancování jeho historické úlohy.

Nový výzkum historické problematiky českého horního práva potvrzuje, že osudy *Ius regale montanorum* jsou neodlučně spjaty se vznikem i s dalšími dějinami Kutné Hory, neboť vydání této kodifikace si vynutil především rozvoj kutnohorského hornictví a na něj navazující báňské správy, avšak zároveň také nesporně dokazuje, že IRM reprezentovalo po více než dvě století nejdůležitější horní zákon a obecný horní řád, kterým se také až do první poloviny 16. století řídily téměř všechny důlní revíry a lokality, na nichž se v českých zemích těžila ložiska drahých kovů i jiných nerostných surovin. Třebaže řada jeho zásad a regulí prošla v důsledku hospodářského, politického a technického vývoje mnoha úpravami i rozsáhlejšími reformacemi, přesto si i nadále udržovalo svou důležitou pozici a silně působilo i na horní zákonodárství dalších evropských zemí.

Ius regale montanorum představuje dokument velkého dosud plně nedoceneného významu, který byl projevem rostoucí politické a ekonomické moci přemyslovského státu a zejména tehdejšího krále Václava II. Jeho zavedení do báňské praxe znamenalo definitivní přechod od staršího obyčejového horního práva k právu psanému a zároveň i pokus o překonání středověkého partikularismu a jeho nahrazení unifikovaným právním systémem. Díky tomu také příznivě ovlivnilo tehdejší rozvoj produkce stříbra a jiných nerostných surovin v našich zemích. Proto také vydání *Ius regale montanorum* neboli Královského práva horníků v roce 1300 tvoří jeden z nejdůležitějších mezníků dějin českého a evropského horního práva.

---

¹ Tyto nově zpřístupněné materiály, zjištěné poznatky a z nich vyvozené závěry byly publikovány v posledních dvou až třech deceniích převážně v Rozpravách Národního technického muzea v Praze, ve sbornících přednášek a v edicích *Hornické Příbrami*, v Československém časopisu historickém a jinde.

KUTNOHORSKÝ MIKROREGION A VELKÁ POLITIKA NA POČÁTKU 17. STOLETÍ

Helena Štroblová

Situace v podunajském habsburském soustátí se od počátku nového, 17. století vyznačovala velmi silným napětím, které hrozilo každou chvíli přerůst do krize. V tomto procesu hrály nemalou úlohu mocenské ambice arciknížete Matyáše, zdravotní stav císaře Rudolfa, ofenzíva katolické strany na císařském dvoře i stavy jednotlivých zemí. Bez nadsázky lze říci, že v těchto letech se kumulovaly nepříznivé faktory, které vyústily nakonec v Bílou horu a následný válečný konflikt.¹ Šlo nesporně o velkou politiku, v níž se přímo či nepřímo účastnily nejvýznamnější politické síly podunajské monarchie a často i Evropy. Průběh jednotlivých jednání, postoje aktérů a nakonec i vyústění je vcelku dobře známo a podchyceno v řadě významných historických studií i drobnějších článků. Co příliš nevíme je to, jaký ohlas měly tyto často zdánlivě nepfehledné děje v mikrokosmu běžného života českých měst. Chceme tudíž na příkladu Kutné Hory hledat odpověď na otázku, do jaké míry měšťané těmto dějiným procesům rozuměli, zda byli schopni vnímat jejich širší rozměr, či registrovali pouze marginální děje odehrávající se v bezprostřední blízkosti městských hradeb. Naším hlavním informátorem je přirozeně Mikuláš Dačický, ale pozadu nezůstávají ani archivní prameny. Tím je samozřejmě vymezen i omezen okruh těch, kterých se naše sonda týká. V každém případě šlo o "vyšší", vzdělanější a bohatší měšťanské vrstvy, byť lze připustit, že na nejruznějších místech města, především v šencích, krčmách či na tržištích se stýkaly a vzájemně informovaly i ostatní sociální skupiny.

V pozadí nadcházejících bouřlivých událostí nabýval dramatických rozměrů spor mezi arciknížetem Matyášem a císařem Rudolfem. Ctižádostivý Matyáš stále s většími obtížemi snášel podivné vládnutí svého bratra, jehož vědomí již trvale ovládala stupňující se duševní choroba. Do této situace pak vstupovaly pokračující turecké války.

Podívejme se jak se na válečné události v Uhrách díval Mikuláš Dačický:²

"Vojna a válka uherská mezi císařem křesťanským a Rudolfem, českým a uherským etc. králem etc. a Turkem pohanem vzniklá, kteráž po zrušeném od Turka příměří okolo 14 let pořád trvala a mnoho lidí z obojí strany a peněz - zvláště Čechuom - pobrala, na ten čas jest spokojena; nebo z obojí strany těžko bylo a Uhři jsa lidem vojenským, cizozemským soužení, pokoje a příměří té války žádostivi byli a vyhledávali, což se snadno vykonalo; a příměří s Turkem svoleno a učiněno do let 20. Co kdo dobyl, to aby držal, vězňové z obojí strany, aby osvobození a propuštění byli Uhři a Turci aby spolu svobodně handlovali, oba potentátové aby dary se utčili - Země uherská jest krchov Evropy!"

Dačického příměr o "krchově Evropy" měl být potvrzen i v následujících letech, kdy v Uhrách vypuklo Bočkajovo povstání. To započalo roku 1604 a povstalci za podpory velké části uherských stavů obsadili v průběhu následujícího roku skoro celou Horní zem (Slovensko). Mír s bočkajovci uzavřený Matyášem v roce 1606 ve Vídni potvrdil uherským stavům mimo jiné náboženskou svobodu a staré politické výsady. Pro Matyáše znamenal na jedné straně sice riziko nedůvěry ze strany vlivných zástupců katolické politiky, na druhé straně však byl dokladem politických a diplomatických schopností a zvyšoval jeho kredit při usilování o brzké nástupnictví po Rudolfovi.

¹ K tomuto tématu existuje obsáhlá literatura, z níž namátkou vybíráme některé tituly a odkazujeme na jejich bibliografické přílohy: Gindely A.: Rudolf II. Und seine Zeit 1600-1612, Díl I. a II., 1863, 1865; Janáček, J.: Rudolf II. a jeho doba, 1987; Evans, J.W.: Rudolf II. a jeho svět 1576-1612, 1997.

² Rezek A.: Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, 1878. Díl II., s. 213

Rudolfovy schopnosti orientovat se v rozbouřené situaci byly silně omezeny rychle postupující chorobou. Byl si vědom toho, že bratr vyjednává za jeho zády a trpěl pocitem strachu ze ztráty trůnu. Zároveň však nebyl schopen energičtější akce.¹ Aby oslabil Matyášův vliv, přistoupil sice na ratifikaci smlouvy s Bočkajem, ale zároveň odmítl uznat mír s Turky. Tím se celá Matyášova koncepce vlastně rozpadla a sám arcikníže se dostával do úzkých, neboť pricipy dohody s Uhry založené na uznání náboženské svobody se stále více stávaly trnem v oku jeho katolických rádců.

Veden netrpělivostí a podněcován rakouskými a uherskými stavy se rozhodl vsadit právě na tuto politickou sílu, přirozeně výměnou za náboženskou svobodu a další privilegia. Podnícení široce založeného stavovského odboje se v dané chvíli může zdát jako riskantní gesto. Pro Matyáše, jehož cílem již zcela nepokrytě bylo bratrovo odstoupení, se však zdálo být jedinou možnou cestou.

Po úmluvě se stavy v Uhrách a v Rakousku se těžiště jednání přeneslo na Moravu. Moravští stavové se sešli na sněmu v Ivančicích a 19. dubna se připojili ke konfederaci uherských a rakouských stavů.

Prohlášení o uzavřené konfederaci se o čtyři dny později dostalo v opisu i do Kutné Hory a bylo uloženo v tamní kanceláři.² Zpráva o sněmu a jeho průběhu neminula ani Mikuláše Dačického.³

"Moravané sněm držali proti záповědi císařské, ale oni na to nedbajíce i hejtmana moravského p. Ladislava Berku, jenž je v religionu sužoval, znaříkavše, k tomu že ze země ujítí musel, přivedli!"

Ačkoliv se tedy v Kutné Hoře o dění v Ivančicích vědělo, nezdá se, že si Horníci byli vědomi dějinného dosahu chvíle. Moravské události jsou komentovány jako cosi velmi vzdáleného, stejně jako děje probíhající třeba v Německu - rozkol v monarchii a jeho důsledky politické i konfesijní necítili tedy v Kutné Hoře jako problém, který by se dotýkal zájmu města a jeho obyvatel.

V té době již spojené vojsko arciknížete Matyáše čítající asi 20 tis. mužů stálo na zemské hranici a zdálo se, že se i Rudolf II. trochu probral z letargie, protože někdy před 20. dubnem zaslal do Kutné Hory list, ve kterém sděloval, že je mobilizována zemská hotovost. Odpověď kutnohorských byla napsána 21. dubna⁴, a nezněla zvláště vlídně. Horníci v obvyklých formulacích zdůraznili bídu hor a tudíž nemožnost vojsko postavit. Jistou ochotu projevili o den později pouze Materna z Květnice, který nabídl za určitých podmínek zformovat vojenský oddíl.⁵

Ale to již se zvolna po zemské stezce z Moravy rozlévalo Matyášovo vojsko, které se zatím usadilo ve Znojmě a čekalo na pokyn, aby vytrhlo směrem ku Praze. Podle Matyášova plánu mělo mít řinčení zbraní spíš demonstrativní charakter a pouze podpořit nátlak na Rudolfa vedený spojenými stavovskými delegacemi. V tomto plánu hrály klíčovou roli české stavy, které však stále váhaly a před Matyášem dávaly přednost podmíněné věrnosti Rudolfovi. Rozhodující místo v tomto vývoji měl mít sněm, který na 4. května svolal Matyáš do Čáslavi. V Kutné Hoře se o něm dozvěděli z dopisu, který jim zaslali radní z města Kouřimi.⁶ Dopis obsahoval opis Matyášova patentu, vyzývajícího stavy, aby se sněmu účastnily. Asi se nedozvíme, proč to byli zrovna Kouřimští, kteří se o rozšíření dané informace postarali, nicméně

---

¹ Janáček, J.: Pád Rudolfa II., 1995

² SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6350.

³ Rezek A.: Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, 1878. Díl II., s. 216

⁴ SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6351

⁵ SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6352

⁶ SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6351

tato skutečnost nasvědčuje, že města v neklidné době udržovala vzájemné kontakty, proto, aby získávala potřebné informace v co největší šíři.

Mikuláš Dačický¹ získal ještě i text listu, který obdržela Čáslav. Matyáš v něm připomíná své úsilí o mír s Turky a bočkajovci i "nedobré" lidi, kteří brání císaři, aby jeho smlouvy přijal. Ohlašuje čáslavským, že svolává sněm do jejich města a žádá je, aby zajistili vše potřebné, především bezpečnost pro přichozí.

Chystaný sněm v Čáslavi se však stal pro Matyáše fiaskem. Z pozvaných stavů nepřijel nikdo a objevili se pouze zástupci zemských úředníků. Byla tak potvrzena skutečnost, že čeští stavové na rozdíl od svých moravských sousedů i nadále váhají v příklonu k Matyášovým rebelům.

Neúspěch sněmu byl poslední kapkou do Matyášovy trpělivosti, následovaly rozkazy vojsku, které vytrhlo ku Praze.

Zprávy o blížících se oddílech rejtářů i pěších jistě vzrušily klidný život Kutné Hory a žádaly si více zpráv. Jejich zdrojem se stal čáslavský radní Jan Palladius, který byl v úzkém kontaktu s kutnohorským písařem Janem Piscisem.

Z korespondence obou mužů se dochovaly tři dopisy, které jsou nejen cenným zdrojem zpráv, ale i významným příspěvkem k poznání humanistického písemnictví, které jak je ostatně známo si ve formě dopisu velmi líbalo. Zastavme se proto u obou osob.²

Kutnohorský písař Jan Piscis pocházel z Vysokého Mýta a od roku 1583 působil jako správce Vysokostelské školy. Po roce však školu opustil, oženil se a začal novu kariéru radního písaře. Záhy se mu také dostalo hmotných statků, vlastnil řadu domů, statek na venkově, podíly na dolech. Když v roce 1617 zemřel, obsahovala jeho pozůstalost řadu knih latinských i českých. Jan Piscis byl zřejmě rozpornou osobností, několikrát byl nařčen z krádeže a dokonce i z týrání manželky. Zápis v radním manuálu po jeho smrti však svědčí o tom, že byl v Kutné Hoře obecně vážen a ctěn.

Jan Palladius pocházel z Hlinska, ale již na svých studích na univerzitě v Altdorfu se setkal s významným Kutnohořanem Zikmundem Kozlem. Ještě před dosažením univerzitních hodností se stal rektorem čáslavské městské školy. Od roku 1604 působil na svatobarborské škole v Kutné Hoře, v té době se již zdobil mistrovským gradem. Od roku 1606 shledáváme jeho působíště opět v Čáslavi.

Oba muži patřili k vrstvě humanistických vzdělanců, psali básně či nerůznější příležitostné spisky a podepisovali je latinskou verzí svých jmen proto, aby dokázali svou spřízněnost s antickou vzdělaností. Jako příslušníci inteligence se uplatnili ve školách, kanceláři a městské správě a svá města reprezentovali na řadě významných jednání.

Zmíněné dopisy dokládají, že Jan Palladius znal alespoň v hrubých rysech politickou situaci v zemi a totéž předpokládá i u příjemce svých listů. Byl si vědom významu autentické zprávy a proto v prvním dopise³ přesně ocitoval list, který dostal

"...od P.P. brodských dnešního dne, tyto chvíle. Službu, na psaní a k žádosti v. m. tak činíme a po poslu vedle posla našeho vyslaném tuto zprávu činíme a že této chvíle v osmáct hodin hejtman nad těmi kusy a s některými předním oficíry, k nám do města jsou přijeli ačkoliiv že jsou na tom byli dnešního dne přes noc od Jihlavy hnuvše, v Štocích jsou střelbou zůstaty a ty tři praporce knechtův, kterýchž do 1000 jest tu vůkol po vesnicích okolo Štokův a podle

¹ Rezek A.: Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, 1878. Díl II., s. 216 -217.

² Kapavíková M., Vaněk, L.: Kutnohořští městští písaři, 1984, s. 64-66.

Rukověť humanistického písemnictví, díl

Fiala J.: Jan starší Šultys z Felsdorfu. Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české, 1923, ř. 2, seš. 1, s. 17-37.

³ SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6356/1

silnice položit. Ale, že proti nim kurýr jeho Milosti arciknížete vyslán jsouc, poselství přinesl, aby se nezdržovali, ale s takovou střelbou na horu pospíšili. A tak týmž panem hejmanem na tom zůstano, že dnešního dne s těmi kusy a jinou municí k nám do města na noc vtrhnouti mají. Lid pak ten okolo města do nejbližších vesnic kvartýrovali, jest naděje zejtra pak kusy i lid ten dále potáhnou. Také V. M. oznamujeme, že věřejšího dne psaní nám přišlo do ouřadu města Polné, že sedm praporců též knechtův lidu pěšího po polednách k Polný přitáhlo a ty že jsou se polem položili. Nejvyšší jich pán z Guttenštejna s předními oficíry v městě a na zámku polenském že lozumenty měli, však že prška byla, na noc všichni do města těch sedm praporců se hrnuli. Této chvíle kvartýrmejstr a někteří s ním od těch sedmi praporcův také k nám přijeli a nejvyššímu pánu z Guttenštejna a předním oficírům kvartýry u nás v městě zapsati a sbíratí a na noc k nám dojista přijeti ráčí. Lid pak ten vůkol na vše strany města a v městě nemálo po vesnicích k Polné se hnuvše rozkládají. Je srozuměti že zejtra všecko to se zdvíhati a dále táhnouti musí. Datum v Brodě 3 junii 1608. Více na ten čas nevím co psáti neb páni se scházejí a psaní tohoto ještě neslyšeli jak přišlo od purkmistra a mě zapůjčeno jest..."

Z Palladiovy doložky vyplývá, že autor dopisu byl významnou postavou dění ve městě a jeho zprávy pak předmětem aktuálních jednání městské rady.

Druhý dopis přišel o několik dní později v době, kdy se vojsko již rozložilo v těsné blízkosti Čáslavi.¹

"Po pojezdým jsem vzkázal, že u nás všech 3000 ležeti budou i nevím jak dlouho, nebo ne čtyři, ale ani jeden odevšeho houfu oddělen byl. Co páni ráčili žádati nic nemohli obdržeti. Při těch porcích broukali jak se jim vidělo, ostatní po domech běhali, ani nečekali až jim byl dán, kdo by s nimi chodil; a tak v Brodě i u Habrů všichni spolu leželi. Jinýho nic na ten čas neslyším, o čem bych psáti mohl...." Dopis je naplněn přirozenou obavou z vojska a jeho nároků a zároveň bezradností nad nedostatkem informací, které nastalý pocit nejistoty ještě zvyšuje. "Jme s velikým soužením a strachu a jako zděšení všichni takněž že nevíme co činiti. A tak poněvadž oficírové přijeli a hned, hned, hned aby jim ze všeho takměř bylo a o to mluvití sebou nebáli. P. z Valdštejna psal purkrabí sejmou soused náš jeden toho listu dostal a jej četl dvojím způsobem neb z jeho času žádnými zjeviti nechtěl a taky zase ho odvedl, že purkrabie posavad neví poroučeje mi, aby poddaným přikázal, aby co obci shromáždili tady jesti drancování as mordu neb krve proliti...."

Poslední dopis Jana Palladia oznamuje, že vojsko se od Čáslavi hnulo a směřuje k Českému Brodu, kde arcikníže Matyáš na čas rozbil své ležení a ze všech tří ukázek jeho stylistického umění je nejhezčí a "nejliterárnější".²

Na jedné straně vyjadřuje vzdělaný čáslavský radní nepokrytou radost, že se jeho město zbaví nechtěné zátěže, ale zároveň podléhá jistému okouzlení z vyrovnaných vojenských šiků a jejich praporců.

"S.D. Ačkoli jsme i přečkali již ten lid k nám jsoucí, kterýž všechen v městě zůstává; jak šli ordnunk jich vám vypíši. Napřed jel Maxmilián z Lichtenštejna na koni, za ním asi na 10 koních páni čtyři, za nimi asi hony lid ten v svém pořádku, někteří z nich viděli; na větším díli mají muškety dobře vážené, ostatek dardy; díl jich dobrej a na větším díle všichni v plechu předním a zadním ano i šturmlaufy mají. Rozděлил se všechen na dvej po pěti praporcích předních pět praporců když minulo, za nimi střelba, deset kusov, šesti koňmi, každý kus se táhl osm bylo tak velkých coby prostřední; pět člověka vzíti mohlo, nový všecko. Dva moždíře, díry v nich (po 4 koních) trocha větší. Praporce byly po všech pět modrých a ty spolu vedle sebe šly na nich jest z oboje strany malovaná ruka velká až nad loket a v ní meč a slova tato: PRO

¹ SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6356/2

² SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6356/3

PATRIA; když minuly kusy za nimi mnoho vozů knechtů a jiných naplněných nevím čím, neb slamou a senem byly obkladený. Za těmi opět druhá polovice šla podobně jako i první i šlo s mušketyři a dardami, ale víc vidělo se mi mušket. Uprostřed opět pět praporů modrých na čtyřech s podobnu co v prvé na pátým strom i s kořenem zeleným a jeden pramen vycházející blízko od kořene patrně oddělený od zeleného však suchý a beze všeho listu a v něm sekera vřata. Na hoře nad zeleným oblak nějaký tmavý a od něho dolů vůkol dlouhý papršlek. Na tom praporci napsána byla slova tato: SALVS SVADET a to z obojí strany. Ty praporec jako i prvnější v prostředku lidu byly. Po odjetí a pominutí toho lidu, tu již množství opět vozů vezeno bylo co se na nich znamenatí nebylo kromě na některým tu knoty, lopaty a také ty potřeby jaké všeliké. Mezitím pak tak i fraucimor se hrmul, kterýž osoby psátí a počítati chtěl, kdyby za peněz málo bylo. Šaty jejich jsou těch knechtů všecko sukničky modrý, bílý premovaný a na rukávě legyni mají cifry. Počno od 1,2,3 až do 10. každý jednu toliko, totiž tento 1, druhých 2 aneb jiný 3 atd. Ladunku okolo sebe potřebu. Lid výborný, vojáci znamenitý a říkají na vejbor, tak že předešlí, kteří při J.M. knížeti táhli, zdají se nám býti jen nerovní však ne všichni. Jsou pak všechny Rakušané i řemeslníci a není jakž psáno oznamují lidu selského. Když se všichni do města dostali tu bylo voláno od jich biřice (nevím Postavický tak se jmenuje), aby žádný škody žádný chudýmu, bohatýmu nedělal a neskupoval, aby pokojně bez ublížení se chovali nebylo ještě a není slyšeti, aby sobě co kde počítati měli, leč že ještě dáti sobě měli to všecko víc jest že chudí někteří ani schovali svůj chléb mají jich mnoho proti jiným mocnějším. Ale to jest tím, že sami z nich se forýrovali. Než tu o nich počítí jižť že se jinde pokojně chovali i také platili jakož pak i zde velice mnoho sami sobě másla kupují a strojiti dávají. Ptal se mi na to, koho sem toliko mohl dojíti, kde a kam se dále obraceli nám oznamují mi dnes že tu k arciknížeti a to zejtra."

V líčení vojsk není skoupý ani Mikuláš Dačický:¹

".....Do města Hory Kutny jsou Moravané a Rakušané forýrováni, jich hejtmané byli p. Rudolf z Tienbachu, druhý Georg Kholč. Kolikýsi pak den hnulo se to všecko vojsko s týmž arciknížetem dáleji, Uhři a jejich husaři s kopími svými jeli "

Vojsko směřující ke Praze bylo jistě velmi vážným důvodem pro svolání sněmu, jehož datum stanovil císař Rudolf na 23. května. Tento sněm, na rozdíl od předchozího Matyášova byl netrpělivě očekáván a bohatě navštíven. Také Kutná Hora vyslala své zástupce² - Jana Šultyse a Jana Benicia, městské radní, jejichž vzdělání i předchozí kariéra je k městské diplomacii přímo předurčovaly.³

Jan Šultys přišel do Kutné Hory roku 1584 ze Slaného. V té době již měl za sebou studia na pražském vysokém učení a krátkou kantorskou kariéru. Kutnohorská Vysokostelská škola se mohla zdát vhodným postupem v učitelské kariéře, nebýt toho, že doba si obecně málo cenila učitelského povolání. A tak Jan Šultys zřejmě využil první příležitosti, která se mu naskytla, aby toto povolání opustil. Tou příležitostí byl sňatek s bohatou vdovou a takto získaný majetek ho přivedl do vyšší městské společnosti. Od roku 1593 zasedal v městské radě a dvakrát pak byl i primátorem města. Na počátku 17. století získal šlechtický predikát z Felsdorfu. Do kutnohorských dějin se však Jan Šultys zapsal především nešťastným koncem života, neboť byl jedním s "českých pánů", kteří 27. června 1621 klesli pod mečem kata Mydláře.

Mistr Jan Benicius (Táborský) pocházel z Tábora, roku 1588 se stal mistrem na pražské univerzitě, po krátkém intermezu učitele na Vysokostelské škole v Kutné Hoře, kdy měl i

¹ Rezek, A.: Mikuláš Dačický, Díl II, str.219

² SOKA Kut. Hora, akt. sb. č. 6361/A

³ Kapavíková, M.-Vaněk,L.: c.d. str.69

nabídky na pražskou profesuru. Nakonec se školní kariérou skončil a nastoupil místo třetího písaře v Kutné Hoře. Dačický jízlivě připomíná jeho manželství s lakomou vdovou¹.

Jak už to v dané době bývalo, zástupci měst byli na sněmech spíš s roli přihlížejících než významných aktérů. Proto také zprávy, které přivezli do Kutné Hory jen pečlivě registrovaly hlavní sněmovní úřadosti.² Byl to především text Rudolfovy propozice, která obsahovala především požadavek, aby české stavy oficiálně akceptovaly Matyáše jako Rudolfova nástupce. Dalším dokladem, který oba účastníci považovali za podstatný, byla řeč Karla staršího ze Žerotína, pronesená 26. května. Žerotín s veškerou výmluvností, které byl schopen, vzal na sebe úkol vysvětlit, proč se Moravané přiklonili na stranu Matyáše a tak se jeho řeč stala vlastně obžalobou vlády Rudolfa II. Varoval české stavy před další důvěrou v císaře a doporučoval jim přijmout okamžitě za svého panovníka Matyáše.

Po celou dobu sněmu vyčkávalo Matyášovo vojsko v pražském okolí, arcikníže sám si za svou dočasnou rezidenci vybral Český Brod. Vyržování mnohatisícové armády nebylo snadné a tak trvale rostly požadavky na okolních města, kterým byly předepsány zásobovací kontingenty. Tuto situaci ilustruje Matyášův dopis³ datovaný 22. září, v němž jsou Horníci žádáni, aby kutnohorští vyslali své zástupce do Českého Brodu. Tam se zřejmě mělo uskutečnit jednání o koordinaci dodávek proviantu. Ve stejné věci byl zaslán další podobný přípis datovaný 11. června⁴, kterým arcikníže již přímo nařizuje Horníkům, aby mu do ležení u Českého Brodu zaslali proviant. Ve stejném znění je zaslán dopis 19. června⁵. Teprve pak byly patrně požadavky uspokojeny a Matyáš mohl poslat do Kutné Hory poděkování.

O tom, že náklady na pobyt vojska nebyly malé naznačuje zčásti zachovaný výkaz vydání za vojsko, který zahrnuje pobyt v okolí Kutné Hory ve dnech 1. a 19. května.⁶ K němu asi patřila i zpráva příznačně nazvaná "Zpráva o vtrhnutí vojska Matyášova do Čech".

V dějinách Kutné Hory nepatří rok 1608 k těm nejvýznamnějším - vlastně se mnoho nestalo. Na krátký čas se po kraji rozlilo vojsko, město muselo vyřešit své finanční závazky. Kutná Hora si i dále žila svým životem a řešila své starosti, z nichž daleko největší byla pokračující krize místního dolování a s tím i patrný ústup města z jeho minulé slávy. Na počátku jsme si položili otázku, zda měšťané rozlišovali dosah dění, které se v podobě vojska mihlo kolem jejich hradeb. Zde připustit, že vzdělanější a informovanější lidé něco věděli o záměrech Matyáše, znali i postoj moravských sousedů. Širší pohled asi nemůžeme čekat, ostatně bychom ho často marně hledali i u pánů, na jejichž bedrech spočívala tíha soudobé politiky.

---

¹ Rezek, A.: Mikuláš Dačický, Díl II str. 220

² Sněmy české a SOkAKH, akt. sb. č. 6361/A

³ SOkA Kut. Hora, akt. sb. č. 6355

⁴ SOkA Kut. Hora, akt. sb. č. 6357

⁵ SOkA Kut. Hora, akt. sb. č. 6358

⁶ SOkA Kut. Hora, akt. sb. č. 6353 /1-3

PRAVĚK KUTNÉ HORY VE SVĚTLE NOVÝCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ

Jarmila Valentová – Radka Šumberová

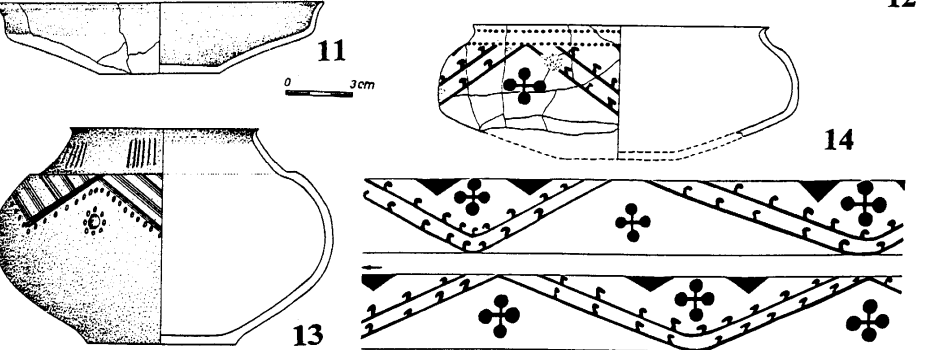
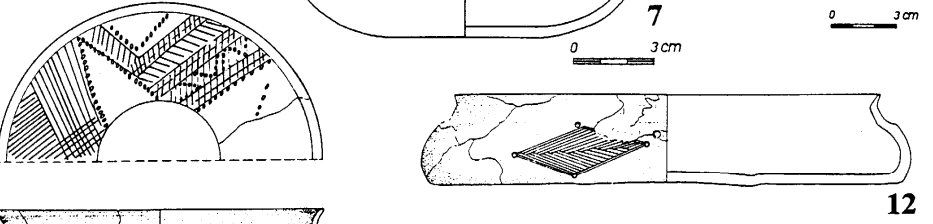
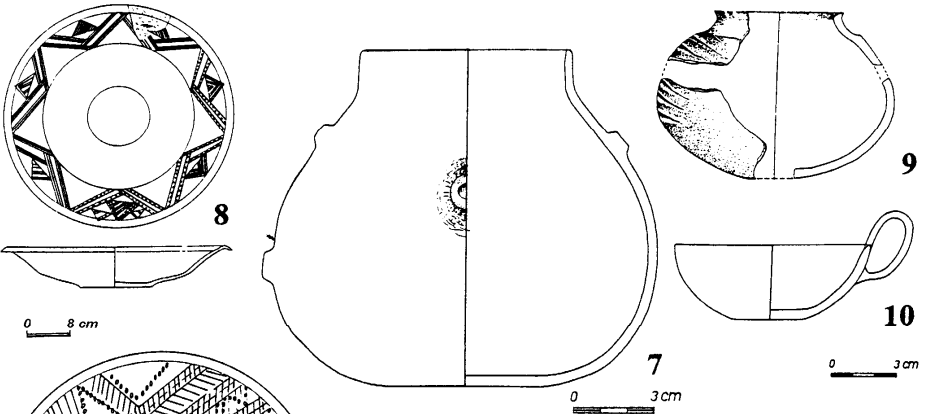
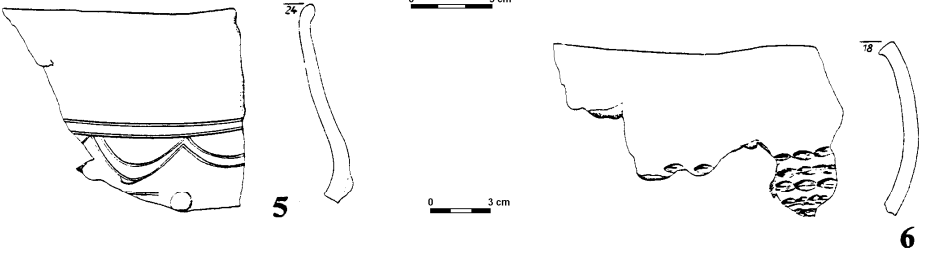
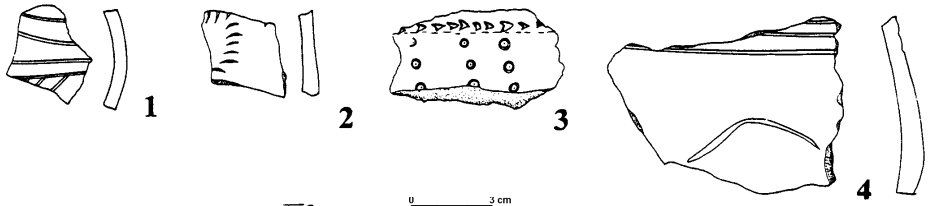
Historie utváření prostoru, ve kterém vzniklo významné středověké město, se začala odvíjet zhruba tehdy, kdy původní povrch počal brázdřit dlouhotrvající erozní proces, poznamenávající ho spolu s činností křídového moře, jehož výrazné pozůstatky nacházíme i dnes na Kaňkovských vrších. Výrazné narušení plochého povrchu představují i pahorky z odolnějších hornin, vyčnívající nad Kutnou Horou, tak typické pro její panorama, i naopak hluboce zaříznuté skalnaté údolí říčky Vrchlice s přítokem Bylankou, při jejímž levém břehu vzniklo pozdější středověké město a na jejíž tok se vázalo také veškeré pravěké osídlení historii středověkého města o několik tisíciletí předcházející. Zatímco vlastní středověké jádro Kutné Hory je dnes pokryto převážně násypy středověkého původu s množstvím strusek a haldoviny a již v pravěku byl tento prostor oddělen od vodního toku Vrchlice strmými svahy, kvalitní půdy na spráších v přilehlých východních částech dnešního města poskytovaly veškerému pravěkému osídlení vynikající podmínky. Nejčastěji osídlováno však bylo pásmo kvalitních povodňových hlín kolem říčky Vrchlice, kde pravěké osídlení téměř kontinuálního charakteru nalézáme východně od hradeb středověkého města až po Malín. Častý pokryv hnědozemí v okolí města je typickým pozůstatkem někdejších pravěkých listnatých lesů, do jejichž prostředí přišli v polovině 6. tisíciletí první stálí obyvatelé, kteří svým pobytem začali nejen zabraňovat dalšímu zalesňování, ale naopak zapříčinili odlesňování krajiny, do té doby nedotčené lidskými zásahy.

Ačkoli období mladší doby kamenné (5500-4300 př.n.l.) je na Kutnohorsku velice dobře poznané především díky výzkumům v okolí obce Bylany, také území města bylo nepochybně v této době osídlené. Nálezy neolitických kultur pokrývají oba břehy potoka Vrchlice od jejího vyústění z poměrně úzkého údolí v dolní části města až po soutok s Klejnárkou. Doklady osídlení kultury s lineární keramikou byly zjištěny již při stavbě Tylova divadla a okolních objektů, poměrně překvapivě se podařilo je zachytit i při rekonstrukci horkovodu na sídlišti U plynárny v roce 1995, kdy bylo zkoumáno celkem 11 pravěkých objektů, z toho čtyři neolitické. Jeden z objektů kultury s lineární keramikou měl do dna zapuštěnou velkou keramickou nádobu (obr. 1 : 7), která zřejmě sloužila jako zásobnice. Za velmi cenný výsledek tohoto výzkumu je nutno považovat a zjištění, že v rámci tak intenzivně zastavěné části města je možno zachytit partie se zcela neporušeným terénem. Další neolitické nálezy byly uskutečněny již v polích těsně za hranicemi intravilánu, kdy poblíž čistírny odpadních vod na Karlově byly při výstavbě Autocentra Bohemia zkoumány objekty kultury s vypíchanou keramikou, překryté vrstvou říčních náplav.

V následujícím období - pozdní době kamenné (4300-2100 př.n.l.) zde osídlení zřejmě nebylo již tak intenzivní, na jihozápadním okraji katastru města ale leží dvě mimořádně významné lokality - výšinná opevněná sídla na ostrožnách Cimburk a Dänemark. V eneolitu byly obě ostrožny mohutně opevněny a i díky své strategické poloze využívány k obranným i mocenským účelům. Nedávné výzkumy potvrdily eneolitické osídlení i ve východní části města, kdy při výstavbě skladu nábytku na Karlově (dnes opravná zemědělských strojů) a později i při stavbě Autocentra Bohemia byly objeveny kostrové hroby v klasické skrčené podobě a zahloubená chata řívnáčské kultury. Objekt z rozhraní eneolitu a doby bronzové byl zkoumán též při rekonstrukci areálu čistírny odpadních vod.

---

*Obr. 1: 1-6 – keramika z objektů z doby římské na Karlově
7 – keramická nádoba z objektu kultury s lineární keramikou ze sídliště Za divadlem
8-14 – nádoby z komorových hrobů bylanské kultury na Karlově*

V době bronzové (2100-750 př.n.l.) již opět byla využívána snad celá niva kolem dolního toku Vrchlice. Svědčí o tom nejen četné starší nálezy, ale opět i výsledky několika posledních výzkumů. Při rekonstrukci horkovodu byla kromě jiného zkoumána i zahloubená chata z pozdní doby bronzové na sídlišti Za divadlem, porušený hrob lužické kultury a starobronzová jáma byly zjištěny při rekonstrukci areálu ČOV. Méně se v nálezech objevují doklady osídlení ze střední doby bronzové. Prozatím se nepodařilo zachytit objekt ze stejného období, jako je mimořádný nález z areálu závodu Avie, který mimo jiné obsahoval i části malované omítky z vnitřní výbavy domu mohylové kultury.

Hustá síť lokalit je na území města ve starší době železné (750-500 př.n.l.). Na dolním toku říčky na katastru Kutné Hory předpokládáme minimálně čtyři sídelní areály, jeden na pravém břehu a tři na levém. Pohřebiště bylo zachyceno v obecní cihelně na západním okraji města, ale je doloženo jen několika keramickými zlomky v muzejní sbírce. Další bylo objeveno záchranným výzkumem na okraji říční nivy poblíž čistírny odpadních vod v letech 1989, 1991 a 1996 (stavba skladu nábytku, plynofikace ČOV a stavba Autocentra Bohemia). Celkem zde bylo prozkoumáno 12 žárových hrobů, dva velké kostrové hroby a tři sídlištní objekty. Oba kostrové hroby se řadí do kategorie velkých komorových hrobů. Do pohřební komory byly kromě zemřelého uloženy i osobní šperky, keramické nádoby se zásobami jídla (obr. 1 : 8 - 14) a další milodary. Žárové hroby byly podstatně chudší a obsahovaly zpravidla jen nádobu se spálenými kostmi.

Objevem přesahujícím rámcem regionu byl na konci osmdesátých let výzkum keltského pohřebiště v poloze Kutná Hora - Karlov, Vojenský opravárenský podnik. Inventář 49 hrobů, až na jedinou výjimku kostrových, poskytl ke třem stovkám bronzových a železných předmětů výzbroje i výstroje, čímž podstatně obohatil možnost studia hmotné kultury keltského obyvatelstva v této oblasti. Počátek pohřbívání zde datujeme zhruba před rok 300 před n.l. a do následujících desetiletí, konec nastal ještě před rokem 200. Kromě bohatě vybavených hrobů žen s bronzovými náramky, nánožními kruhy, sponami a prsteny zde byla pohřbena i řada bojovníků s kompletní výzbrojí, obsahující meč, kopí a štít. Výjimkou byly dva pohřby malých dětí, jeden z nich s dokonalou bronzovou výbavou a přívěskem z jantarových korálů a cínových koleček s loukotěmi (obr. 2 : 1). Další stopy keltských pohřebišť známe ze starých nálezů v Sedlci a Malíně, ojedinělý doklad sídliště z této doby laténské (5. stol. - přelom letopočtu) pochází výjimečně i z území vnitřního města, a to z ulice Na provaznici.

V době římské (0-400 n.l.) bylo naše území osídlené germánskými kmeny. Z území města je několik starších nálezů, z nichž nejvýznamnější jsou dva hrobové celky z nádvoří závodu Avie (obr. 2 : 2). Na protějším břehu Vrchlice byla při již zmiňovaných výzkumech v okolí ČOV prozkoumána rozsáhlá osada s množstvím železářských pecí. V jedné ze sídlištních jam byla, kromě běžných artefaktů (obr. 1 : 1 - 6) nalezena kostra psa, což by mohlo naznačovat určité rituální praktiky při tvorbě železa.

Osud germánského obyvatelstva v následující době stěhování národů (400-600 n.l.) není prozatím archeologickými prameny z Kutné Hory dokumentován. Novou kapitolou v historii města je pronikání slovanských kmenů, které zde bylo spojováno až s počátkem středohradištního období (kolem r. 800 n.l.). Ze severního okolí Kutné Hory (Hořany) a nově i ze Sedlce známe i nálezy starší, což by mohlo poněkud pozměnit naše představy o raně středověkém osídlení města. Jediná osada na území města byla zachycena u Tylova divadla. Existovala zřejmě pouze ve střední době hradištní, čemuž nasvědčují i nálezy z posledních výzkumů v trase horkovodu, s jejím závěrem osídlení na území budoucího města končí a prostor znovu ožívá teprve příchodem nových kolonistů v době "stříbrné horečky".

---

*Obr. 2: 1 - výběr nálezů z keltského pohřebiště na Karlově
2 - starší nálezy z římských hrobů na nádvoří závodu Avia*

HORNICKÁ OSADA ANTIQUA CUTHNA

REALITA POHLEDEM ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU

Jarmila Valentová

Středověká hornická osada Antiqua Cuthna bývala vždy centrem úvah při řešení otázky počátků města, zůstávala však spíše jednou z legend provázejících vznik mnoha měst, které teprve archeologický výzkum uvádí do reálné podoby. Byla považována za předchůdce středověkého města, které se vyvinulo ke konci 13. stol. Situace se změnila až v roce 1962, kdy byl publikován první nález středověké keramiky z polohy proti hřbitovu Všech svatých, který potvrdzoval existenci středověké osady a signalizoval její přetrvání i v době rozkvětu města v jeho těsné blízkosti, nepotvrdil však zatím souvislost osady s počátky horního díla či s dolováním vůbec (Smetánka 1962, 267–268). Přímé terénní reliktů dolování v místě osady včetně dokladů hmotné kultury vztahujících se k důlní činnosti odhalil až záchranný archeologický výzkum v letech 1986–1988 (nálezová zpráva v Archeolog. ústavu AV ČR č. jedn. 1182/93). Oprávněnost lokalizace osady do míst proti kostelíku Všech svatých stojícímu na dnešním městském hřbitově vychází z papežské listiny z r. 1369, která kapli Omnium Sanctorum klade blízko polohy zvané Antiqua Cuthna (Čelakovský 1916, 115). Uvedená lokalita se nachází na severozápadním okraji města zhruba 300 m za hradebním pásmem, v severním cípu místní části zvané Ku ptáku, kterou protíná tzv. Grejfské pásmo rudního revíru. Lze ji charakterizovat jako mírný svah zdvíhající se proti hřbitovu, oddělenému silnicí Hořany – Kolín. Svah je skloněný k jihu a pročleněný mělkou muldou, ve které snad kdysi mohl být malý vodní tok potřebný pro život osady. Do roku 1986 byly stopy hornické osady překryty zemědělsky využívanou půdou, jako už dnes málo míst v tak těsné blízkosti městské zástavby, a skýtaly nadějnou možnost pro archeologický výzkum někdy v budoucnosti.

Nečekaná stavba parkoviště proti hřbitovu asi 60 m západně kostela Všech svatých nadějí detailně prozkoumat v budoucnu tuto osadu nenávratně zničila. Při ní byla odtěžena vrchní vrstva terénu obsahující i zbytky středověké hornické osady. Bylo možno už jen dokumentovat obnažený profil břehu, který vznikl odtěžením zeminy na jižní straně budoucího parkoviště, kde se objevily pozůstatky sedmi středověkých objektů, obsahující množství keramiky konce 13. a počátku 14. stol., z jiných nálezů pak např. železná kladívko. Ve snaze získat více informací byla o rok později v návaznosti na tento profil položena sonda, která v hloubce 25 – 40 cm pod dnešním povrchem zachytila středověkou kulturní vrstvu s devastovanou kamennou destrukcí a okraj haldy, která byla sondáží prozkoumána do hloubky 120 cm. Z kamenné destrukce pocházel nález více než dvaceti zlomků německé kameniny, většinou promačkávaných patek kameninových džbánů, luxusního importovaného zboží, dokládajících celkem jednoznačně nejen obytnou funkci objektu, ale i určité výlučné prostředí. Lokalita zřejmě nebyla osudem předurčena ke komplexnímu prozkoumání, neboť zbývající část pohltila její zástavba v roce 1988, kdy už bylo možno jen registrovat narušené terénní situace. Kanalizační výkopy protínající celou polohu poskytly možnost dokumentovat rozsah i hrubou podobu lokality na téměř tisíce metrech vertikálních řezů do hloubky kolem tří metrů i více.

Značnou část mírného návrší pokrýval řetězec důlních děl, vyplňující celý severozápadní prostor. Nepřítomnost běžných sídlištních „nečistot,, v okolí šachet i v jejich zásypu svědčila o tom, že byly jistě už mimo areál vlastní osady. Šachty byly zahrnuty zřejmě jednorázově haldovinou z nejbližších hald, bez příměsí běžných sídlištních nálezů, představujících převážně odpad. Měly široká nálevkovitá ústí o průměru 3 – 8 m, vzniklá pravděpodobně zborcením jejich stěn vyhloubených ve spraši po odebrání výdřevy. V místech, kde dosáhly skalnatého podloží tvořeného vystupujícím písčitoým vápencem se zužovaly v užší kolmé šachtice o průměru 1,5 – 5 m, jejichž funkce samozřejmě mohla být různá a na tak krátkém úseku těžko postizitelná, i když některé z nich byly sledovány až do hloubky pět metrů pod úroveň terénu.

Okraje šachet vrobily vrstvy haldoviny z původních hald, vymezuující úroveň středověkého terénu a mocné až 60 cm. Jednotlivá rozsáhlejší i drobná důlní díla byla rozmístěna nepravidelně i v prostoru předpokládaného okraje osady, kde se v jejich zásypu nalézalo i množství sídlištního odpadu, zejména zvířecích kostí a zlomků keramických nádob. Veškeré terénní situace však nesly stopy nepřetržitých změn a převrstvování terénu téměř v celé ploše zřejmě už za života osady, která tak pohlcovala sama sebe, přesněji řečeno terénní stopy své existence.

Z osady se nezachovalo téměř nic, ale zůstala zachována část představující okrsek technicko-výrobního charakteru pravděpodobně při západním okraji předpokládané osady, tj. nad západním okrajem současného parkoviště. V těsné blízkosti zde bylo umístěno osm objektů, největší vzdálenost mezi nimi byla 12 metrů. Tři z nich tvořily jakési šachtovité pece s kolnými propálenými stěnami a silně propáleným dnem s vrstvou uhlíků, jejich výplň tvořily vrstvy či čocky složené z drobných kamenných drtí různé hrubosti a různých barevných tónů, od drobnozrné pestré slídnaté snad rulové drti přes drobnou haldovou drť či rudninu rozpadlou na strukturu drti. Drti výrazně odlišné barvou i strukturou byly někde odděleny hlinitými jakoby naplavenými vrstvičkami. Typickým příkladem byl objekt 10 s ústím obloženým plochými kameny do okruhu 1 m. Okolní jámy byly převážně vyplněny černou škvárovitou hmotou, někdy silně písčitou, opět s čockami zrnitých drtí. O funkci těchto objektů můžeme uvažovat obecně na základě analogií např. z hornického sídliště Treppenhauer ve středním Sasku, datovaného shodně, kde horníci prováděli zkušební tavby přímo na sídlišti (Schwabenicky 1984, 49), konkrétně pak i na základě ojedinělých hmotných nálezů, které tavbu potvrzují, jako je fragment menšího trojbokého tygle s uchem (obr. 1 : 2) a sřep se struskovitou nataveninou, pocházející ze zásypu úzké šachtice, která objekty šikmo mýjela a jejíž ústí bylo zasypáno hlínou s odpadem. O tavbě svědčí i nálezy strusek rozptýlených různě po tehdejších povrchu lokality. Jediný uzavřený nálezový celek dokládající přímo datování tavby však byl zjištěn až ve výkopu v těsné blízkosti vstupu do hřbitovního kostelíka Všech svatých. Jáma se dnem vylitým struskou a jedním zlomkem keramiky z konce 13. stol. vzdálená od výše uvedených objektů asi 70 metrů byla zřejmě dalším pozůstatkem tavby v malém rozsahu. Podobné terénní doklady, již zděné a rozměrnější, bohužel blíže nedatovatelné, pocházejí z posledních let také z dalších míst na okraji Kutné Hory, zejména z polohy Na Bylance při jihozápadním okraji města, asi 500 metrů severně od polohy středověkých hutí, kde byl v roce 1997 výkopem zachycen výrobní objekt s propálenými vrstvami uvnitř, oddělujícími násypy drtí. K objektu souvisejícímu s úpravou rudy drcením a hutněním a vybudovanému z lomového kamene vázaného jílem přiléhala jáma vyplněná kamennou drtí a poblíž ní ležel mohutný kamenný drtič (viz nálezová zpráva v Regionálním muzeu v Kolíně). Další systém hutních objektů byl objeven ve svahu na předměstí Karlov při stavbě učiliště Teplotechny v roce 1986. Lze jej na základě sporadických keramických nálezů datovat do doby kolem roku 1300 (viz nálezová zpráva v Okresním muzeu v Kutné Hoře).

Vytěžený materiál byl zřejmě pečlivě přebrán, neboť v prostoru „Staré Kutny“, byly nalezeny pouze nečetné nálezy rudniny, a to z plochy kolem hutních objektů. Dokládají křemenou žilovinu se zbytky alterované rudy se sporadickým zrudněním pyritovým a se stopami galenitu a pyritu nebo se zrudněním arsenopyritovým. Jediným nálezem je doložen galenit (dle určení geoložky Okresního muzea v Kutné Hoře dr. Jany Pechočové).

Charakter lokality dokresluje asi 60 fragmentů hornických kahanů se středovým otvorem a výčnělkem pro zavěšení (obr. 1 : 5 – 7). Typ miskovitých kahanů datují nálezy z Treppenhaueru již nejméně do konce 13. stol., čemuž odpovídá i časové postavení naší lokality (Schwabenicky 1984, 51). Důležitým nálezem je i 30 fragmentů tzv. tyglíkovitých lampiček (obr. 1 : 3), kumulovaných na ploše asi 3 x 3 m při ústí jedné ze šachet zhruba ve středu lokality, které známe z Kutné Hory z prostoru bývalé klášterní zahrady při severním okraji

hradebního pásma. Archeologická sondáž v druhé polovině osmdesátých let zde odhalila pozůstatky hrnčírny specializované alespoň v určitém časovém úseku první čtvrtiny 14. století na výrobu tyglíkovitých lampiček, jak o tom svědčí počet v poměrně malé sondě nalezených fragmentů, představující množství kolem padesáti tisíc, což při neexistenci specializované hrnčířské výroby v tomto období lze dát do souvislosti pouze s překotnou důlní činností a prací pro ni na zakázku (nálezová zpráva v Archeol. ústavu č. jedn. 368/89).

Zástavbu hornické osady u hřbitova však dokládá jenom jediný výzkumem zachycený objekt – polozemnice, vzdálená 50 m od okraje hutního okrsku, na západním okraji dnešního parkoviště. Byla značně rozrušena kanalizačním výkopem, ale i tak zůstalo zachováno torso kamenné pícky ve východní stěně, z které zbylo dno vyložené plochými kameny a stěny do výšky 55 cm, se zaklenutím pravděpodobně z vypálené hlíny. Uvnitř pícky se nalézaly bohužel mechanizací poškozené pohárovité nádoby s vtačenou značkou na podhrdlí v podobě obráceného S (obr. 1 : 1) v původním počtu asi čtyř až pěti kusů. Značka je v kutnohorském fondu středověké keramiky zcela neznámá. Ze zásypu této polozemnice pochází i značné množství struskového materiálu a je otázka, k jakému účelu chata sloužila.

Kromě nálezů z polozemnice pochází větší množství keramiky pouze ze zásypu ústí dvou šachet, z nichž jedna již byla zmiňována v souvislosti s nálezem fragmentárního tygle. Keramika patří závěru 13. stol. a 1. pol. 14. stol., přičemž mladší horizont převažuje. Mezi zlomky keramiky převažují dna s podsýpkou, výjimečně i se značkou, početně je zastoupeno i světlé zboží, výzdobu tvoří převážně ostrá šroubovice, ojediněle plastická vlnice, zářezy, promačkávání okrajů či okraje dna (napodobení importů německé kameniny?). Typologicky jsou zastoupeny džbány, pokličky, hrnce a pánve. Keramiku nelze odlišit od nejstaršího horizontu zachyceného ve městě, na předměstí Žižkov i Karlov, což zcela odpovídá modelu současného vzniku více hornických osad a napovídá spíše delší trvání osady než se předpokládalo, neboť značnou část dva a půl tisícového keramického souboru (obr. 1 : 8, 9 – různé typy okrajů nádob, obr. 1 : 4 – úchytky pokličky s rytinou) lze přiřadit až 1. pol. 14. stol. Lokalita tedy žila dál již v sousedství bohatého města, uvážíme-li vznik mincovny ve Vlašském dvoře r. 1300, stavbu kostela sv. Jakuba kolem roku 1330 apod., jehož nebyla přímým předchůdcem, nýbrž zřejmě pouze jedním polem mozaiky osídlované plochy, které pak nebylo k městu přičleněno, ale stalo se na určitou dobu jeho satelitem. Při řešení vztahu města a osady se nabízí i domněnka, zda osada nevznikla naopak dodatečnou separací části přistěhovavšího se hornického živlu. Kostel Všech svatých snad připomíná nejmladší fázi existence osady, kdy jeho kamenná podoba mohla být už nahrazením původní provizorně budované dřevěné kaple, jak bývají tradičně uváděny u dolů.

Literatura:

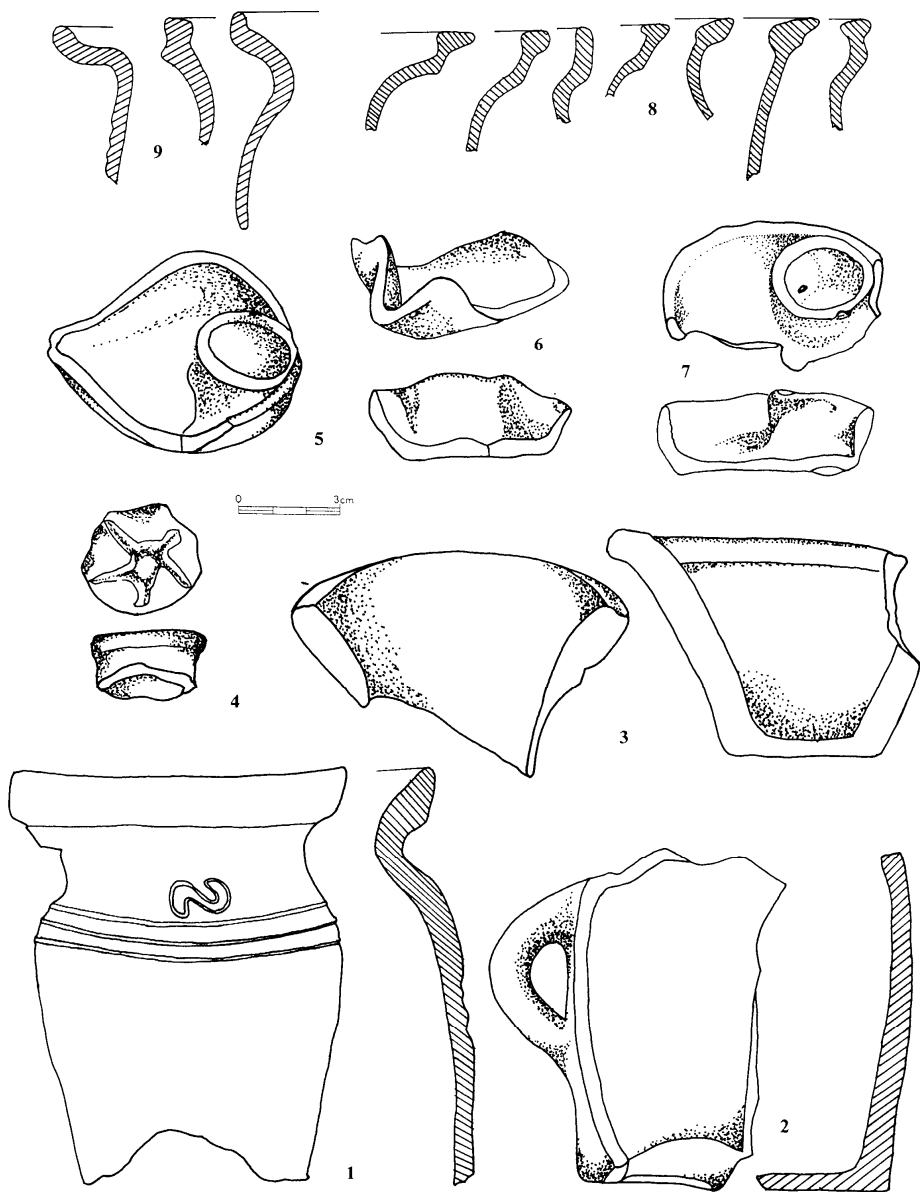
NZ archív Archeol. ústavu AV ČR č. jedn. 368/89

NZ archív Archeol. ústavu AV ČR č. jedn. 1182/93

Čelakovský J. (1916): Klášter sedlecký, jeho statky a práva v době před válkami husitskými. *Rozpravy České Akademie pro vědy, slovesnost a umění. I. třída, č. 58, Praha.*

Smetánka Z. (1962): Nálezy ze zaniklé osady Antiqua Cuthna u Kutné Hory. *Archeologické rozhledy XIV, 267-268.*

Schwabenicky W. (1984): Archeologický výzkum středověkého hornického sídliště ve Trep-penhaueru u Sachsenburgu, okr. Heinichen. *Sborník Zkoumání výrobních objektů archeologickými metodami. Brno, 44-67.*

Obr. 1: nálezy z hornické osady Antiqua Cuthna

TERÉNNÍ ARCHEOLOGICKÁ PRÁCE ZÁKLADNY ARÚ V BYLANECH NA KUTNOHORSKU

Radka Šumberová

Činnost nyní jediného terénního pracoviště Archeologického ústavu Akademie věd České republiky je do současnosti spojována především s rozsáhlými plošnými výzkumy osídlení z mladší doby kamenné v okolí Bylan. Výzkumy neolitického areálu v povodí Bylanky byly po téměř čtyřiceti letech systematické práce ukončeny v roce 1992, kdy ve spolupráci s expedicí university ze skotského Edinburgu byly provedeny poslední sondáže v prostoru kruhové svatyně - rondelu (srv. Pavlů-Rulf-Zápotocká 1995, kde i souhrn literatury). Terénní aktivita bylanského pracoviště se poté soustředila především na systematickou záchrannou činnost v rámci kutnohorského regionu. Díky výsledkům systematických i záchranných výzkumů byly vytvořeny mimořádné předpoklady pro studium sídelní struktury v širším měřítku a nabídla se zde i možnost konfrontace rozdílných metod archeologického výzkumu a jejich přínosu pro odlišné typy archeologické práce.

Záchrannými výzkumy se základna ARÚ v Bylanech v menší míře zabývala již v předchozích letech, ať už díky odbornému zájmu o některé lokality nebo vzhledem k omezeným kapacitám regionálních archeologických pracovišť. Záchranný výzkum hradiště Cimburk, vyvolaný terénními úpravami při budování úpravny vody, byl prováděn ve spolupráci s archeologickým pracovištěm Okresního muzea v Kutné Hoře v letech 1989-1990 (Šumberová-Valentová-Zápotocký 1993). Byly zde odkryty části mohutného opevnění, opakovaně zde v různých podobách budovaného od pozdní doby kamenné přes dobu bronzovou a železnou zřejmě až do raného středověku. Tímto výzkumem se nejen výrazně změnil názor na lokalitu známou již od minulého století, ale byl umožněn i nový pohled na postavení hradiště Dänemark, zkoumaného též z bylanské základny v letech 1979-1988 (Zápotocká-Zápotocký 1991). Na této ostrožně byly zjištěny dvě stavební fáze opevnění, které chránilo vnitřní prostor hradiště s množstvím zahluobených objektů v pozdní době kamenné. Dalším z výzkumů této etapy byl záchranný výzkum knovízského sídliště v Potěhách s odkryvem ojedinělých kúlových staveb (Jiráň 1995), který probíhal v předstihu před zahájením výstavby nového produktovodu. Oddělení středověku ARÚ Praha též částečně v kooperaci s archeologickým pracovištěm Okresního muzea v Kutné Hoře provádělo v letech 1991-1993 záchranný výzkum na náměstí v Čáslavi (stavba Komerční banky), kde kromě důležitých situací v období těsně před vznikem města a první fáze vývoje středověkého města byly zkoumány i objekty pravěké (Frolík-Šumberová-Valentová 1993).

Od roku 1993 převzala základna Bylany záchrannou archeologickou činnost v celém regionu. Záchranné archeologické výzkumy byly prováděny při většině rozsáhlejších stavebních akcí a byla tak podchycena řada nových archeologických lokalit a podstatně rozšířeny údaje o mnoha dalších.

Intenzitu a úspěšnost terénní činnosti v regionu reprezentují údaje za rok 1996, kdy bylo uskutečněno 235 jednotlivých archeologických akcí (tzn. jednotlivý dohled či den výzkumu) na 40 stavbách, z toho na 18 stavbách se zachycením archeologické situace, v ostatních případech pouze s dokumentací pedologické a geologické situace.

Vzhledem ke koncentraci stavebních akcí do větších sídel a jejich okolí i většina rozsáhlejších záchranných výzkumů probíhala v Kutné Hoře, Čáslavi a bezprostředním okolí těchto měst. Prozatím nejčastější příčinou archeologických výzkumů jsou stavby čistíček odpadních vod, skládek komunálního odpadu a komunikací, přibývá i výzkumů v důsledku výstavby bytových domů.

Při stavbě ČOV v Čáslavi byly v roce 1992-93 odkryty objekty z doby římské a stěhování národů, budování obrovské skládky na severovýchodním okraji Čáslavi bylo v letech 1993-94

podnětem pro záchranný výzkum polykulturní lokality s doklady osídlení v mladší a pozdní době kamenné a době bronzové. Příprava výstavby obchvatu Čáslavi vyvolala předstihový záchranný výzkum (1995-1996), v jehož průběhu byla nově zachycena sídliště z mladší a pozdní doby kamenné a doby bronzové na Kalabousku, při vlastní výstavbě obchvatu bylo počátkem roku 1999 odkryto polykulturní sídliště za čáslavských hřbitovem. Zkoumány zde byly objekty z mladší doby kamenné, pozdní doby bronzové, doby římské a z raného středověku. Značnou koncentraci pravěkého osídlení v Čáslavi a okolí a též využívání totožných poloh pro sídlení doložil i výzkum na staveništi rodinných domků na jihozápadním okraji města, který proběhl v trase plánovaných komunikací v letech 1997-1998. Opět je zde doloženo osídlení neolitické, eneolitické, mladobronzové a nově i laténské. Pozoruhodná zjištění jistě přinese i výzkum, který nutně musí proběhnout v prostoru staveb jednotlivých domů. Se zachyceným sídlištěm z doby bronzové by mohlo souviset lužické pohřebiště, zkoumané v nedaleké poloze Za nemocnicí při stavbě bytových jednotek v roce 1996. Bylo zde odkryto 31 objektů, z nichž většinu můžeme považovat za lužické žárové hroby, bohužel velmi zničené zřejmě již orbou a následně neohlášenou skrývkou. Přesto lze tento nález považovat, vzhledem k současnému stavu zachování této skupiny památek, za mimořádně důležitý. Souběžně zde byl ve výkopu pro elektrické vedení zachycen i sídlištní objekt kultury s vypíchanou keramikou a další objekty této kultury byly zaznamenány při následné výstavbě bytových domů v tomto místě v roce 1998-1999. Další plošný výzkum v intravilánu Čáslavi proběhl na staveništi obchodního domu Plus, kde byly odkryty zahloubené sídlištní objekty z 13. století a výrobní objekty z 15. století.

Jihozápadně od Čáslavi bylo trasou nového produktovodu porušeno polykulturní sídliště u Potěh, zkoumané již předstihovým výzkumem v roce 1991. V trase stavby byla zjištěna další část knovízského sídliště a nově byly zjištěny též objekty bylanské kultury z doby železné.

I území Kutné Hory, kde terén je díky středověké těžbě zcela změněný a zachycení pravěké situace je spíše výjimkou, poskytlo několik cenných příspěvků ke studiu osídlení před "sběhem k Horám Kutným". Několik záchranných akcí, které zde proběhly, přineslo podstatné informace ke studiu pravěkého osídlení na území města (rekonstrukce horkovodu, rekonstrukce čistírny odpadních vod - obr. 1 : 1, stavba autocentra Bohemia - podrobněji jsou zmiňovány na jiném místě tohoto sborníku). Postupujeme-li po toku Vrchlice téměř k jejímu soutoku s Klejnárkou, otevře se nám pohled na další velmi intenzivně osídlený a již několikrát záchrannými výzkumy sledovaný prostor na katastru obce Nové Dvory. V rámci pozemkových úprav budovaná polní cesta odkryla část zřejmě ohrazeného sídliště kultury s lineární keramikou (mladší doba kamenná), pravděpodobně eneolitický kostrový hrob (pozdní doba kamenná), několiknásobně použitou hrobku únětické kultury (starší doba bronzová), zásobní objekt šitárského stupně knovízské kultury (pozdní doba bronzová) a raně středověké sídlištní objekty. V závěru výzkumu byl odkryt unikátní mladolátenský objekt, kdy na kruhovém podiu byly uloženy zlomky desítek keramických nádob, několik dalších artefaktů, kostra tura a dva lidské skelety. Po zpracování dalších pozoruhodných laténských lokalit z blízkého okolí snad bude možno zhodnotit i tento ojedinělý nález, který zřejmě ve středoevropském prostředí nemá analogie.

Stručná informace o některých záchranných výzkumech základny v Bylanech dokumentuje výřez z činnosti dnes již jediného mimopražského pracoviště ARÚ. S obsazením archeologického místa v Okresním muzeu v Kutné Hoře bylo možno se od roku 1997 více soustředit na archeologicky méně prozkoumané oblasti Čáslavska. Souběžně pokračuje i tradičně zde prováděné zpracování vybraných velkých keramických souborů z neolitu, eneolitu a doby bronzové a práce na několika projektech členů pravěkého oddělení ARÚ Praha.

Systematicky a důsledně prováděná záchranná činnost prokázala, jaké obrovské množství památek na naši nejstarší historii může být ničeno stavební činností, prováděnou bez dohledu

archeologa. Neustále, dokonce i v centrech měst a uprostřed moderních sídlišť existují místa s neporušeným terénem, umožňující získat další poznatky o osídlení určitého území v pravěku či středověku a o jeho postavení v rámci historického vývoje daného prostoru. V současnosti je terénní činnost bylanského pracoviště rozšiřována i o systematickou povrchovou a leteckou prospekci a cílený geofyzikální průzkum, které by měly přispět nejen k zachycení jednotlivých lokalit ještě před jejich narušením stavbami, ale především k poznání jejich vnějších vztahů v rámci regionu. Cílem této práce je postížení komplexního obrazu a vývoje pravěkých a středověkých sídelních struktur a jejich postavení v krajině Kutnohorska.

Literatura

- Frolík J., Šumberová R., Valentová J. (1993):** Příspěvek k poznání středověké Čáslavi - Beitrag zur Erkenntnis des mittelalterliche Čáslav. *Památky středních Čech 7/3, 1-8.*
- Jiráň L. (1995):** Potěhy, okr. Kutná Hora. *Výzkumy v Čechách 1990-1992, 258-259.*
- Pavlu I., Rulf J., Zápotocká M. (1995):** Bylany rondel. Model of the neolithic site. *Praehistorica archaeologica Bohemica, Památky archeologické - Supplementum 3, 7-123.*
- Šumberová R., Valentová J., Zápotocký M. (1993):** Bylany - Cimburk. *Výzkumy v Čechách 1990-92, 37-39.*
- Zápotocký M., Zápotocká M. (1991):** Kutná Hora - Dänemark. A Hillfort of the Middle Eneolithic Řivnáč Culture in the E part of Central Bohemia. *Archaeology in Bohemia 1989-1990, Praha, 87-89.*

Obr. 1: Výběr nálezů ze zkoumaných lokalit.

Kutná Hora - Karlov:

1 - část amfory bylanské kultury,

Nové Dvory:

2-3 - nádoby z hrobu únětické kultury,

4 - kamenný broušený nástroj z neolitického objektu,

5 - koflík z objektu z pozdní doby bronzové,

6-8 - zlomky keramiky z objektu kultury s vypíchanou keramikou,

Čáslav - Váchov:

9 - bronzová spirála (lužická kultura),

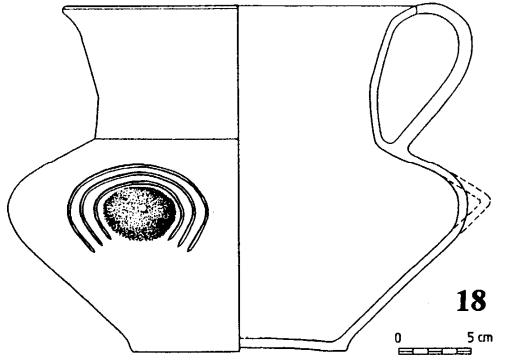
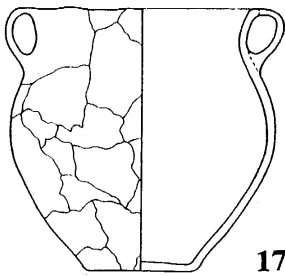
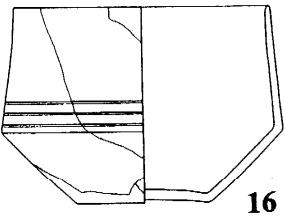
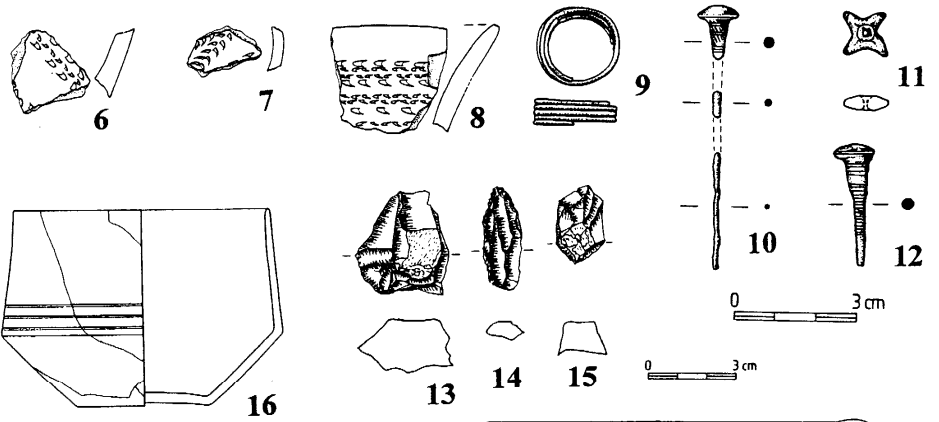
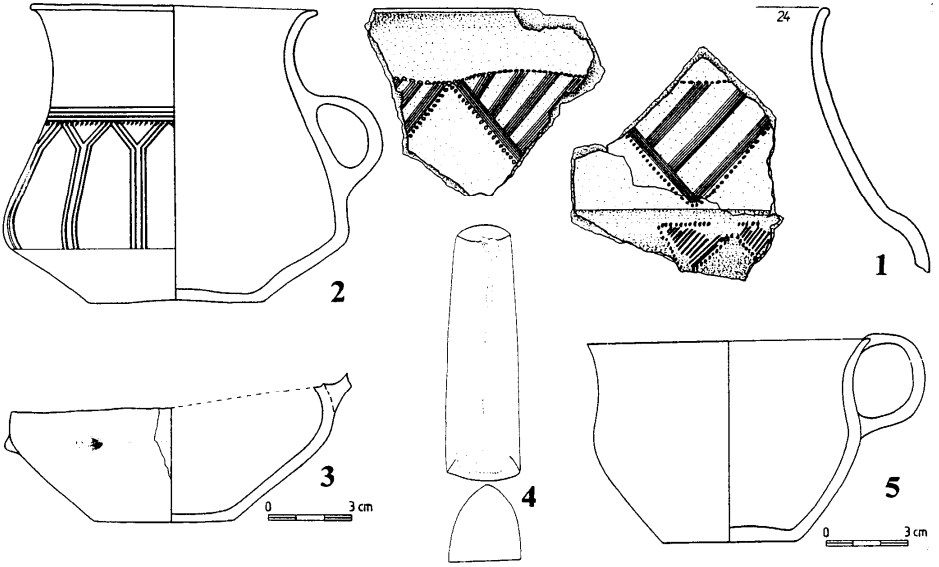
10, 12 - části bronzových jehlic (lužická kultura),

11 - keramický závěsek (lužická kultura),

13-15 - pazourkové štípané nástroje kultury s vypíchanou keramikou,

16-18 - keramické nádoby z lužických žárových hrobů.

ZBYSLAVSKÁ PLUŽINA

LETECKÉ SNÍMKOVÁNÍ HISTORICKÉ KRAJINY

Josef Moravec

Otevřením vzdušného prostoru aktivitám leteckých fotografů po roce 1989 se zároveň otevřely do té doby nebývalé možnosti využití letecké fotografie - jako základní informace o pohřbených reliktech historické krajiny v rámci krajinné archeologie (Gojda, 1999). Laskavostí členů Východočeského aeroklubu Pardubice (VAP), zejména ochotou p. Špatenky se podařil letecký průzkum (prospekce) vesnického celku Zbyslav a jeho plužiny. Ve výzkumu se odrážel větší aspekt exploatace krajiny, což se projevilo i na zachovanosti a zviditelnění komponentů vyšetřované lokality. Letecká prospekce byla vhodně doplněna povrchovými sběry. Vyhodnocení fotoleteckých snímků se opíralo o literární, morfologické a interpretační údaje a je doprovázeno transkripčními snímky.

I když plošný výzkum Zbyslavské plužiny započal již v roce 1994 a byl zaměřen především na mapování jednotlivých rulových suků a bývalých lomů, evidence nově získaných dat jistě dopomůže k vytvoření uceleného obrazu tehdejší krajiny.

Všeobecná charakteristika lokality

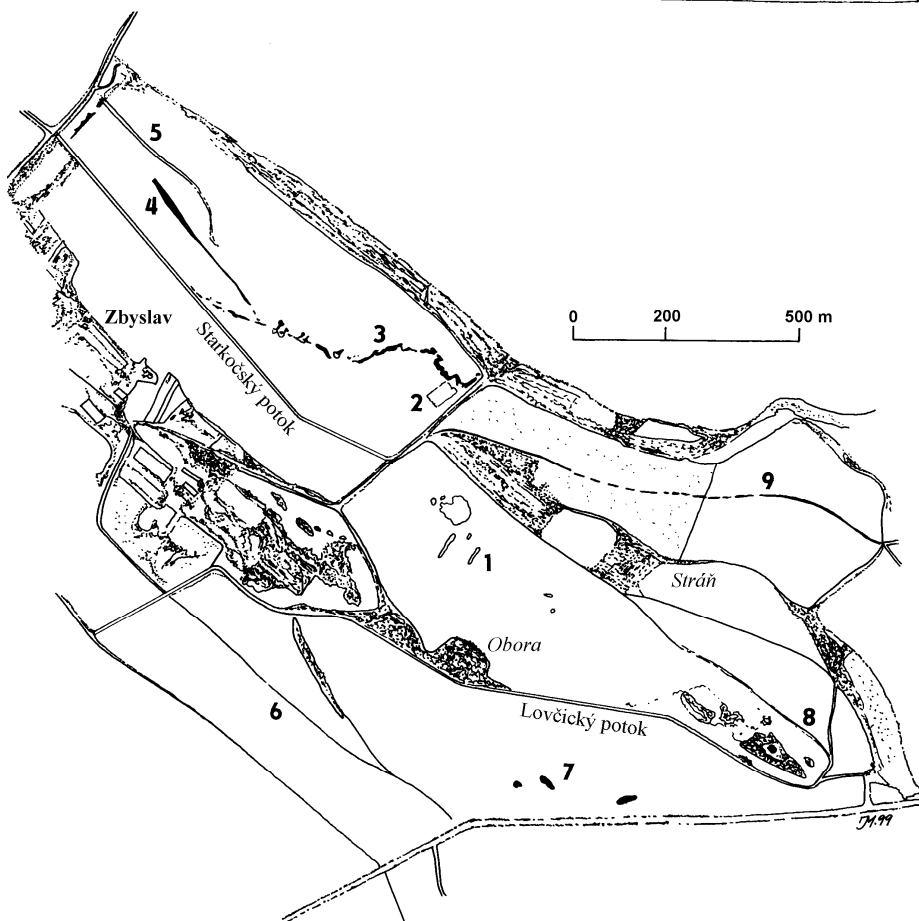
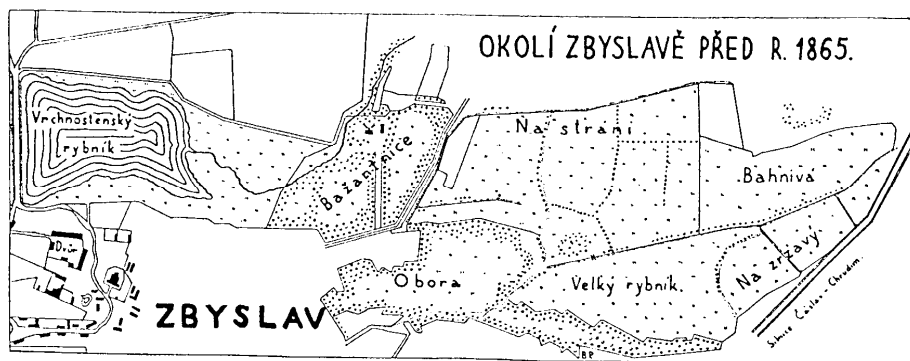
Zájmové území Zbyslav - honitba (kategorie historické krajiny: plužina) se nachází v zemědělsky intenzivně obhospodařované krajině, v okrese Kutná Hora, adm. o. Vrdy, k. ú. Zbyslav, asi 8 km východně od Čáslavi, v nadmořské výšce okolo 220 m, na listu č. 13-41-18 Základní mapy ČR 1 : 10 000. Území je tvořeno krystalinickým podložím, které vychází na povrch v celé řadě suků (kamýků) a tvoří zde výraznou geomorfologickou elevaci. Suky mají tvar nízkých, krátkých až protáhlých hřbitků ve směru JV-SZ a jsou budovány především středně zrnitými dvojslídnyými svorovými rulami až dvojslídnyými rulami s výskytem až 7 cm velkých zrn granátů (almandinů). Hojně jsou v širším okolí Zbyslavi zastoupeny rovněž biotitické ruly, které se často střídají s různými typy migmatitů a migmatitizovaných rul. Krystalinické podloží je překryto různě mocnými vrstvami svrchnokřídových sedimentů spodního a středního turonu (Culek, 1948; Němec, 1981; Pospíšil, 1983). V nadloží těchto vrstev jsou vyvinuty aluviální naplaveniny jílovité, hlinité a písčito-šterkovité povahy, často s hojnou organickou příměsí (Hušpauer, 1997).

V ploché nivě Doubravy se zachovaly fragmenty dubohabřin a potočních jasenin s bohatě vyvinutým keřovým patrem. Zemědělskou činností však byly původní porosty nahrazeny ornou půdou nebo antropicky silně ovlivněny. Celé území je technicky odvodněno.

Stručná historie zbyslavské honitby

Státek zbyslavský i s příslušnými dvory Starkoč, Lovčice a Zaříčany koupil roku 1665 hrabě Michael Oswald z Thunu a Hohensteinu (1631-1694) od Bernarda Františka hraběte z Věžníků za 103 400 zlatých a připojil jej k žehušickému panství (Novák, 1932). Po jeho smrti přešel dvůr na bratra Maxmiliana (1638-1701) (Schaller, 1787). První zmínky o budování ohrazené zbyslavské honitby (lovecké obory a bažantnice s čihadly - obr. 1) máme z počátku osmdesátých let 17. století. Zděděné pozemky byly do té doby pusté a zanedbané. Výsadbou nových zahrad a štěpnic (ovocných sadů) se zcela změnil ráz tamní krajiny, už tak dosti zbitáčené útrapami třicetileté války. Za majitele Františka Josefa Jana (1734-1813) a především Josefa Matyáše (1794-1868) doznala zbyslavská honitba vrcholného rozkvětu. Přispělo k tomu významně i vydání lesního patentu v r. 1754 (Wolf et al., 1976). Ke vsi a dvoru Zbyslav přibýly ještě chmelnice, vinice a nově založený vytrácní rybník, jenž obsazoval na 35 kop rybí obsádky

Obr.1: Zbyslavské panství na katastrální mapě z let kolem r. 1820 (Pospíšil, 1940)

Obr. 2: Lokalita Zbyslavské plůžiny dokumentovaná leteckou prospekcí v roce 1998

(k r. 1783). O snaze odměnami povzbudit hospodáře k větší péči a výkonu svých povinností a přispět tak k omezení polního i lesního pychu dokládá nejlépe výpis z Dekretu z 15. května 1802: „Který sedlák, chalupník, aneb domkář sobě na rozmnožení stromních zahrad obzvláště záležitosti nechá, takovou v dobrý stav uvede a nejmíc vysázených stromů ukáže, připovídá se též odměna 30 zlatých“.

Svého zániku doznala zbyslavská honitba počátkem roku 1865. Hrabě Josef Osvald (1817-1883) syn Josefa Matyáše hraběte z Thunu a Hohensteinu se rozhodl Dekretem z 6. června 1864 zrušit vlastní i pronajmuté honitby, mj. i v Chotusicích, Bojmanech, Horce a Zaříčanech. Důvodem byl vzrůstající spor mezi hospodáři a úředníky panství i vrchností samou o náhrady škod působených zvěří na polních plodinách. Zbyslavská bažantnice byla poté vykáčena a pozemky z ní přeměněny v pole a luka. Byla zrušena a zbourána tamnější myslivna. Zbyslavský rybník byl vypuštěn a vysušen. Obora byla téměř vymýčena. Celkem bylo zrušeno šest polních revírů (Novák, 1942).

Po vydání pozemkových zákonů o obstavení velkostatků z roku 1918 a Zákonu č. 215/1919 s doplňkem č. 387/1919 o zaboru pozemkového majetku se stal majitelem zbytkového dvora o 104 ha Josef Šenfeld.

Metodika průzkumu (prospekce)

Na lokalitě Zbyslav bylo leteckou prospekci identifikováno a fotograficky zdokumentováno 9 objektů, objevených pomocí půdních (5) a vegetačních (4) příznaků (viz obr. 2).

Snímkované objekty pořízené na zemi nebo v průběhu letecké prospekce jsou součástí krajinného celku Středolabské tabule. Jedná-li se o nemovitý objekt, je označen zkratkou LOK.DOK. (lokalita snímkovaná za účelem letecké fotodokumentace).

Použité mapové předlohy: mapa stabilního katastru 1 : 2880 z r. 1838, resp. obnovená z r. 1898 a mapa evidence nemovitostí 1 : 2880 (stav k 31.12.1981), ČÚGK, 1982, kolmý fotosnímek Základní mapy 1:10 000 (VTÚ, datum snímkování: 9.4.1990).

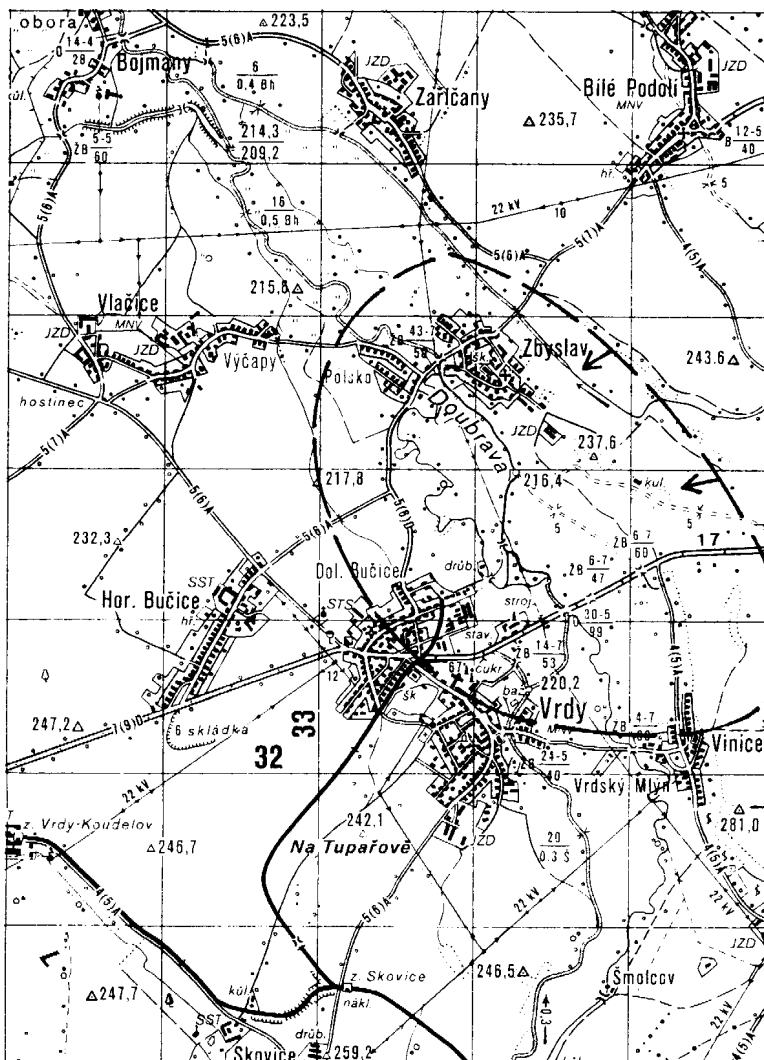
V seznamu je použita charakteristika objektů převzatá z práce Gojdy (1997).

POLOHA	- pořadové číslo objektu
Z1, J1	- vzdálenost středu objektu od Z a J sekčních čar Základní mapy ČR 1 : 10 000
S42 P/R	- vymezení polohy objektu poledníkovou/rovnoběžkovou souřadnicí na mapě v měř. 1 : 50 000
DRUH PŘÍZNAKŮ	- půdní, vegetační
MORFOLOGIE	- uvádí tvar objektu(ů): lineární útvar (více či méně přímé linie napříč krajinou bez zřetelné vazby na určitý systém, do něhož mohl být tento útvar integrován); lineární útvar uzavřený (objekt geometrického půdorysu vymezující linií určitý uzavřený prostor); lineární systém (sít' vzájemně spolu souvisejících lineárních útvarů); macula (bodový objekt)
POČET	- množství objektů stejné kategorie na lokalitě (x=1-10, xx=10-100, xxx=100 a více)
INTERPRETACE	- výklad objektů (vychází se většinou z morfologie objektů)
KATEGORIE	- druh objektu (týká se dokumentovaných nemovitých objektů a sídel)
KULTURA	- chronologické zařazení objektu
ZAMĚŘENÍ	- datum geodetického zaměření polohy objektu (měsíc a rok)
POVRCH. PRŮZKUM	- datum provedení povrchových sběrů (měsíc a rok)

Negativy leteckých snímků jsou uloženy ve fotoarchivu J. Špatenky (Vrdy). Soubor nálezů z povrchových sběrů, barevné letecké a pozemní fotografie zájmové lokality jsou uloženy v archivu autora.

Záznam o průběhu letu

DATUM: 5. 9. 1998, ČAS: 18.00-18.32, AUTOR ZÁZNAMU: Špatenka, INSTITUCE: VAP
 TYP LETADLA: M2 ZK8, REG.ČÍSLO: OK-WZF-31, START: Lovčice, PŘISTÁNÍ: Lovčice
 PILOT: Špatenka, FOTOGRAF: Špatenka

Obr. 3: Průběh prospekčního letu. Záznam na mapě 1 : 50 000

DOHLEDNOST: 15 km, POČASÍ: slunečno, TEPLOTA: 18 °C
SRÁŽKY (počet dní bez srážek před letem): 3, ZRALOST (stádium zralosti plodin): III
POVRCH TERÉNU: vegetace, ÚČEL LETU: půdní p., veget. p.
ZPŮSOB SNÍMKOVÁNÍ: šikmé snímky
TRASA: Lovčice-Zbyslav-Dolní Bučice-Vrdy-Vinice-Lovčice (viz. obr. 3)
KAMERA: Kodak 735DX 35mm, FILM: Kodak Gold 200, POČET FILMŮ: 1

Popis objektů

POLOHA 1 ZI: 208 JI: 286; S42 P: 35352 R: 55341

DRUH PŘÍZNAKŮ: vegetační

MORFOLOGIE: maculae

POČET: xx

INTERPRETACE: bývalá louka

Původně vlhká eutrofní louka s široce rozšířenými porosty rákosin as. *Phragmites communis* v potoční nivě Starkočského a Lovčického potoka. V důsledku intenzivního zemědělského hospodaření byly tyto plochy převedeny na ornou půdu (č. parc. 338/1).

Bodové objekty nepravidelných tvarů indikují intenzitu zamokření půdy, což se projevuje dočasně stagnující srážkovou vodou, event. vyšší úrovní hladiny podzemní vody. Zahloubené objekty (hydromeliorační odvodňovací prvky, drény) se vyznačují světlejší, zelenožlutou barvou na povrchu pole, okolní povrch pole je zabarven tmavě zelenou barvou.

POLOHA 2 ZI: 203 JI: 313; S42 P: 35351 R: 55344 LOK.DOK.

DRUH PŘÍZNAKŮ: půdní

MORFOLOGIE: lineární útvar uzavřený, rektilineární

POČET: 1, x

INTERPRETACE: zrušená thunovská myslivna

Soliterní objekt bývalé myslivny byl ověřován na pozemcích (č. parc. 307-310, viz obr. 5) a dokumentován metodou letecké prospekce a povrchových sběrů.

KATEGORIE: samota

KULTURA: novověk

ZAMĚŘENÍ: 02. 1999

POVRCH. PRŮZKUM: 02. 1999

V rámci povrchového průzkumu se podařilo nalézt dosti početný archeologický materiál (obr. 6). Předměty byly sbírány na poli v ornici, na ploše cca 60 x 35 m, když se při hlubší orbě dostávaly na povrch. Soubor nálezů je tvořen převážně keramickými zlomky (hrnce, talíře, misky a další blíže neurčitelné zlomky nádob z keramiky, kameniny a porcelánu) a několika železnými předměty. Ty patří většinou ke stavebnímu vybavení (např. hřeby).

Typ polohy (georeliéf): plošina - mírný svah (obr. 5); **převýšení:** 2-5 m.

Vzdálenost k vodnímu toku: 30-40 m.

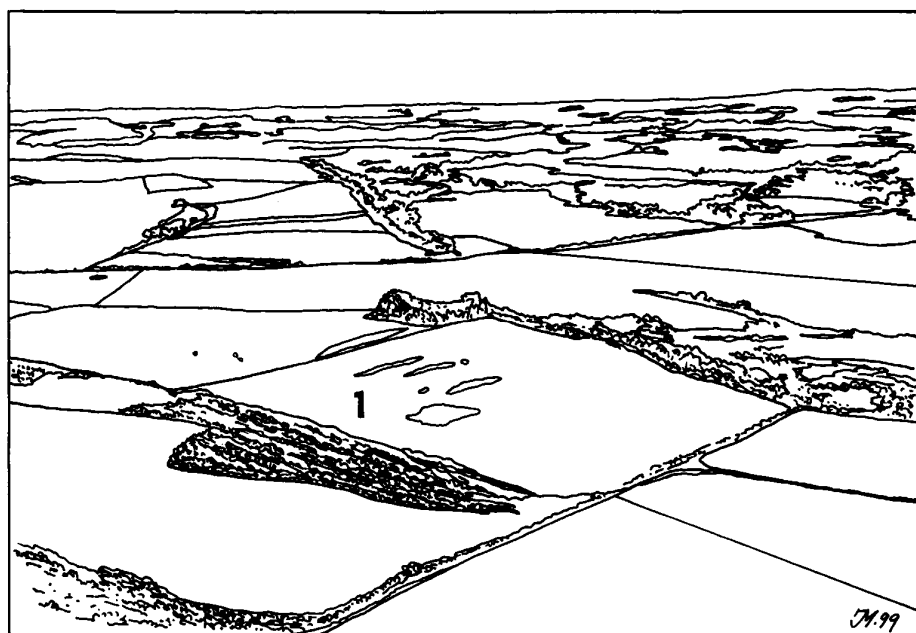
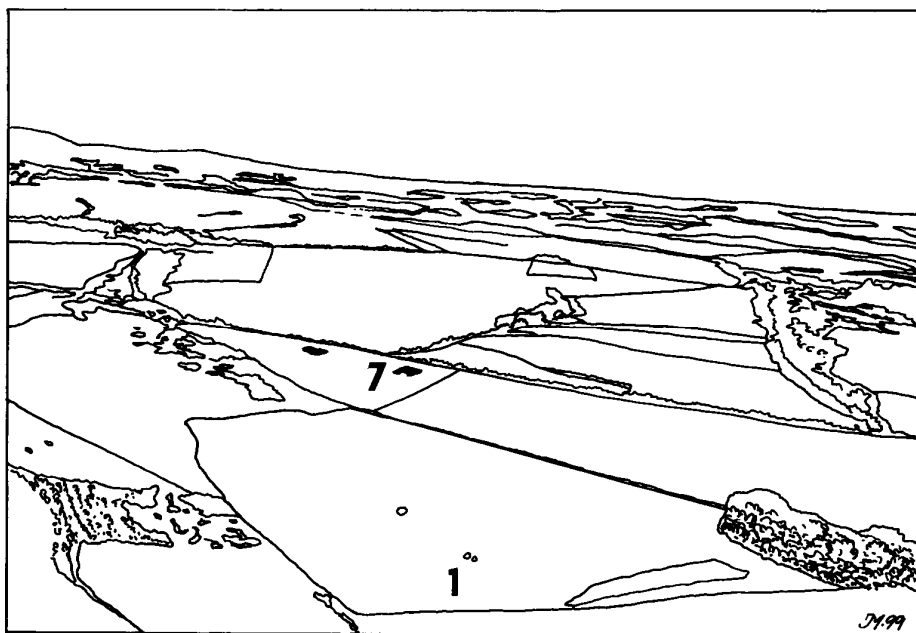
POLOHA 3 ZI: 198 JI: 323; S42 P: 35350 R: 55345

DRUH PŘÍZNAKŮ: půdní

MORFOLOGIE: lineární útvar kurvilineární

POČET: 1

INTERPRETACE: zaniklý meandr potoka

Obr. 4: Nálezy bodových objektů (maculae) identifikovaných pomocí vegetačních příznaků

Zviditelnění zaniklého toku Starkočského potoka (č.h.p. 1-03-05-048) identifikované půdními příznaky (tmavé objekty) v dosahu zrušené bažantnice. Při HTÚP byla původní vodoteč potoka přeložena a napřímena (Pospíšil, 1984). Přirozené lužní porosty byly vymýceny a pozemky č. parc. 238, 261, 263 a 264/1 převedeny na ornou půdu. Na ploše dnes zůstalo pouze pět jedinců dubu letního (*Quercus robur*), starých přes 300 let chráněných státem.

POLOHA 4 Z1: 139 J1: 360; S42 P: 35344 R: 55349

DRUH PŘÍZNAKŮ: půdní

MORFOLOGIE: lineární útvar

POČET: 1

INTERPRETACE: zaniklé břehy rybníka, hráz

Zbyslavský (Vrchnotenský) rybník se rozkládal na pozemku „Pod panskými stodolami“ (č. parc. 258/1, 258/2, 258/3) a byl při letecké prospekci identifikován pomocí tmavých lineárních pásů. Kolem r. 1867 byl rybník společně s okolními mokřady vysušen a zorán. Dochovala se pouze nadzemní partie objektu - hráz, stavěná z lomového kamene a tvořící dnes nosnou bázi pro komunikaci III. třídy Zbyslav-Dolní Bučice. Hrázová výpust (2 x 1,45 m) byla uzavíratelná stavídem. Její zachovaná část je viditelná z pozemku č. 258/3 těsně při severním okraji obce. Nutný výzkum za pomoci stavební defektoskopie (viz Bárta, 1993).

POLOHA 5 Z1: 135 J1: 370; S42 P: 35345 R: 55350

DRUH PŘÍZNAKŮ: půdní

MORFOLOGIE: lineární útvar

POČET: 1

INTERPRETACE: zaniklá cesta

Bývalá místní komunikace (č. parc. 550/1), délky asi 1,2 km vedla podél pravého břehu Zbyslavského rybníka a Starkočského potoka. Při průzkumném fotoletu byla zviditelněna světlým lineárním objektem na povrchu zoraného pole.

POLOHA 6 Z1: 173 J1: 239; S42 P: 35347 R: 55337

DRUH PŘÍZNAKŮ: půdní

MORFOLOGIE: lineární útvar

POČET: 1

INTERPRETACE: zaniklá cesta

Objekt totožný s polohou 5, ale identifikovaný tmavým lineárním útvarem. Místní a účelová komunikace (č. parc. 541, 542) vyznačovala jihovýchodní hranici obory.

POLOHA 7 Z1: 229 J1: 223; S42 P: 35354 R: 55335

DRUH PŘÍZNAKŮ: vegetační

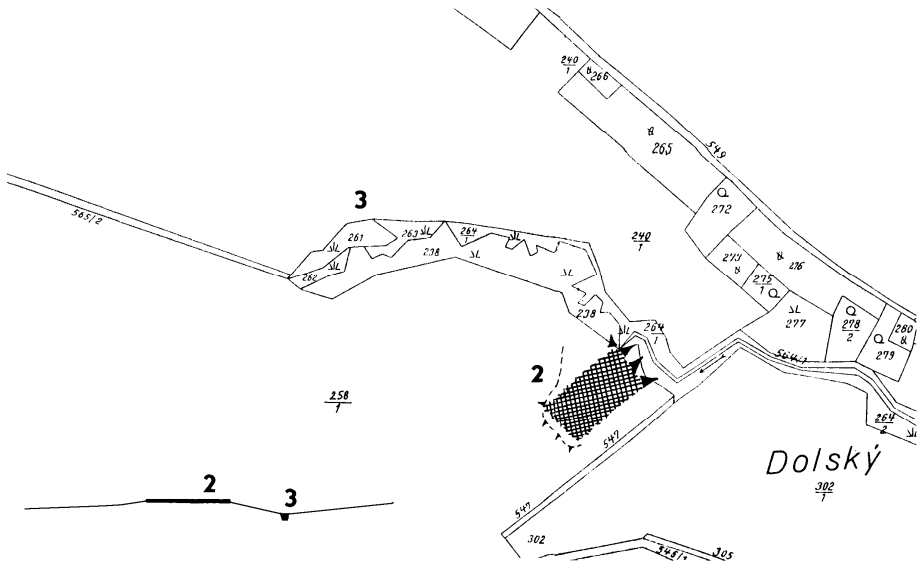
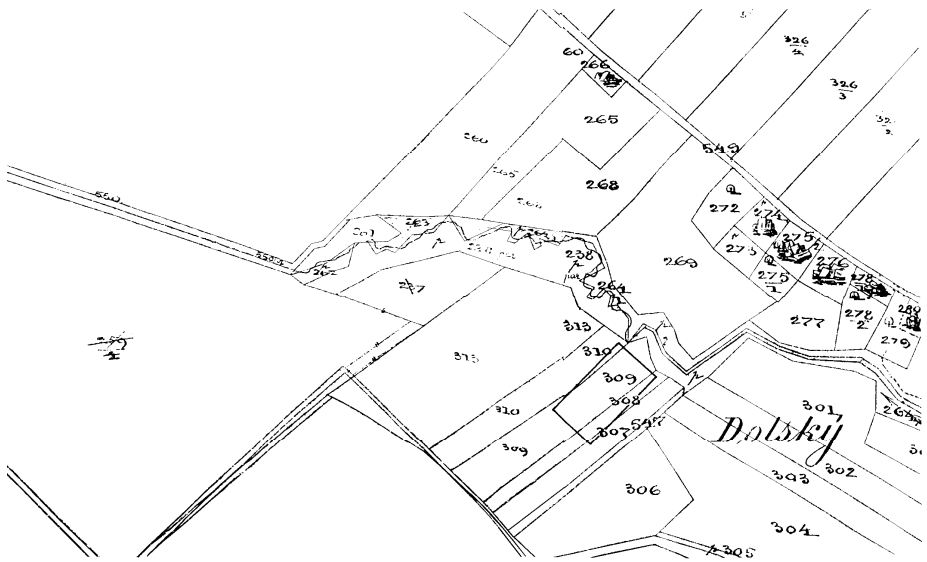
MORFOLOGIE: maculae

POČET: x

INTERPRETACE: bývalá louka

Objekt (č. parc. 342/1) obdobně interpretace jako poloha 1. V důsledku intenzivnějšího odvodnění území je zamokření půdy výrazně menší a hromadění srážkové vody na povrchu pole je zde lokální (obr. 4).

Obr. 5: Topografie bývalé myslivny zaměřená kombinovanou metodou leteckého průřezu a povrchových sběrů

POLOHA 8 Z1: 294 J1: 234; S42 P: 35360 R: 55339

DRUH PŘÍZNAKŮ: vegetační

MORFOLOGIE: lineární útvary

POČET: 3, x

INTERPRETACE: zaniklé cesty

Síť místních komunikací (k. ú. Starkoč, č. parc. 1064, 1065, 1067, 1094/2) byla zhruba před dvaceti lety rozorána, zavezena stavebním materiálem a rekultivována na pole.

POLOHA 9 Z1: 254 J1: 291; S42 P: 35357 R: 55342

DRUH PŘÍZNAKŮ: vegetační

MORFOLOGIE: lineární útvar

POČET: 1

INTERPRETACE: zaniklá cesta

Místní a účelová komunikace (č. parc. 546/1) vedoucí ze Zbyslavi do Starkoče. Do dnešních dnů se zachoval pouze fragment této velmi využívané cesty.

Závěr

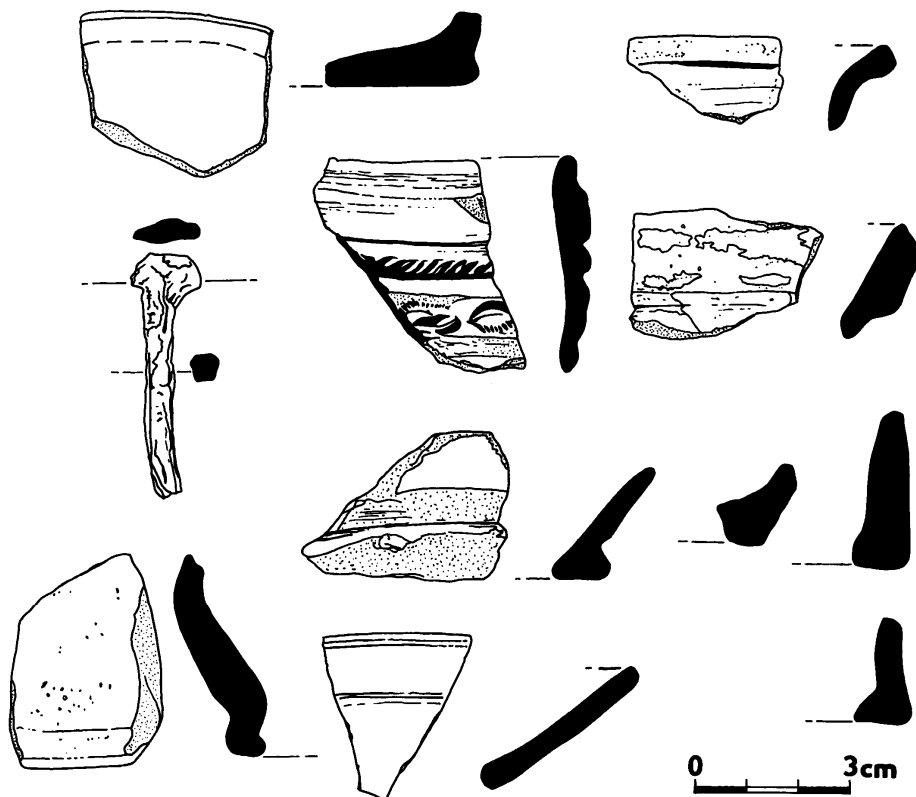
Hlavním úkolem studie bylo identifikovat leteckým průzkumem (prospekcí) místa bývalé zbyslavské honitby (bažantnice, obory a přilehlých pozemků) v kategorii historické krajiny „plužina“ a vyhodnotit morfologii objektů. Letecké dokumentační snímkování bylo provedeno motorovým závěsným kluzákem formou šikmých snímků a porovnáno s kolmým fotosnímkmem VTÚ (9.4.1990, 1:10 000). Na dvou polohách identifikovaných pomocí vegetačních příznaků se vyskytují bodové objekty (maculae) indikující bývalá luka a dvě indikují bývalé cesty (lineární útvary). Na poloze č. 2 byla zjištěna půdními příznaky zahloubená obytná jednotka, což také bylo dokázáno výsledky povrchových sběrů a písemnými doklady (Pospíšil, 1940; Novák, 1940, 1942).

Poděkování: Na tomto místě děkuji RNDr. Š. Kafkovi (GIS, Kutná Hora) za poskytnutí podkladů pro leteckou prospekci, p. J. Špatenkovi (Vrdy) za pořízení leteckých snímků zájmové lokality a p. J. Malinovi (Myslivecké sdružení „Doubrava“, Vrdy) za cenné informace ohledně stávající zbyslavské honitby. Dále jsem velmi zavázán PhDr. R. Šumberové (Základna ARÚ AV ČR, Bylany) za revizi archeologického materiálu. Pí D. Němcové (Stavební úřad, Vrdy) a starostovi obce p. M. Čejkovi (OÚ Vrdy) děkuji za technickou pomoc.

Literatura

- Bárta V. (1993):** Možnosti metod užitých geofyziky při výzkumu feudálních sídel. *Castellologica Bohemica*, 3, 321-324. Praha.
- Culek A. (1948):** Zpráva o hlavních výsledcích geologických prací na listu Chrudim (List spec. mapy 4055). *Věst. St. geol. Úst. Čs. Republ.*, 25, 80-84. Praha.
- Gojda M. (1997):** Letecká archeologie v Čechách. ARÚ AV ČR, Praha.
- Gojda M. (1999):** Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny. *Academia*, Praha.
- Hušpauer M. (1997):** Závěrečná zpráva inženýrskogeologického průzkumu. Zbyslav - Vodovod. MS, Geoservis Kutná Hora.

- Němec J. (1981):** Geologicko-geomorfologická exkurze do okolí Čáslavi. *Přír. Vědy ve škole*, XXXII, č. 6, 210-212. Praha.
- Pospíšil B. (1940):** Zbyslavské okolí před zrušením bažantnice a obory r. 1865. *Podoubraví*, 12, 21. Čáslav.
- Pospíšil B. (1983):** Přírodní zajímavosti Zbyslavi a okolí. *Tilia, leták pro ochranu přírody č. 17. Městské muzeum Čáslav*.
- Pospíšil B. (1984):** Ochrannáské mapování v okrese Kutná Hora. *MS, Ref. region. rozvoje, OkÚ Kutná Hora*.
- Novák F. (1932):** Dějiny městyse Žehušic. *Legiografie, Praha*.
- Novák F. (1940):** Dekret, jímž hrabě Josef Osvald z Thunu a Hohensteinu zrušil r. 1864 velké honitby v okolí Žehušic. *Podoubraví*, 12, 19-20. Čáslav.
- Novák F. (1942):** K dějinám městyse Žehušic a panství žehušického doplněk. *MS, Městské muzeum Čáslav*.
- Schaller J. (1787):** Topographie des Königreichs Böhmen. Sechster Theil. Czaslauer Kreis. *Prag und Wien*.
- Wolf R., Chroust M., Kokeš O. & Lochman J. (1976):** Naše obory. *SZN, Praha*.

Obr. 6: Soubor nálezů získaný povrchovým průzkumem na poloze č. 2

KRASOVÉ A PSEUDOKRASOVÉ JEVY V OKOLÍ MISKOVIC

Zdeněk Lipský

Kutná Hora je geologicky a mineralogicky proslulá především vynikající středověkou těžbou stříbra, na niž později navázala těžba polymetalických rud. Zrudnění v oblasti kutnohorského krystalinika je doprovázené výskytem řady unikátních minerálů, které byly nalezeny a popsány v kutnohorských dolech a na haldách. K dalším zajímavostem neživé přírody v kutnohorském okolí patří jedinečné paleontologické nálezy v cenomanských vápencích a pískovcích, zejména v přírodní rezervaci Na Vrších a v opuštěných lomech u Nové Lhoty a Mezholez, které tyto lokality proslavily na stránkách světových učebnic geologie. Prakticky neznámé, teprve v posledních letech objevované a dosud jen mezi speleology popularizované je ale Kutnohorsko jako krasová oblast s výskytem jeskyní a dalších krasových a pseudokrasových jevů.

Krasové jevy jsou zde vázány na ostrov křídových vápenců o ploše asi 8 km² západně od Kutné Hory v okolí Miskovic a Mezholez, odtud také někdy užívaný název Miskovický kras. Přes nevelký rozsah území a nepříliš velké krasové dutiny se jedná o záležitost jedinečnou nejen v podmínkách Kutnohorska, ale celého Českého masívu, kde mezi křídovými sedimenty převládá pískovcový nebo jílovitý vývoj a zkrasovělé vápence jsou spíše výjimkou.

Zvláštěností Miskovického krasu je dlouho trvající a stále aktivní režim podzemního odvodňování s dobře vyvinutými ponory v pseudozávrtch na plošině severně od Miskovic a mohutným krasovým vývěrem v prameni Svatého Vojtěcha u Bylan. Další zajímavostí je kombinace podzemních krasových jevů, které jsou odkryty většinou jenom v opuštěných vápencových lomech, s povrchovými pseudokrasovými jevy (pseudozávrt, hltače, propast) vyvinutými v mohutných sprašových souvrstvích v nadloží zkrasovělých vápenců. Mocnost vápenců dosahuje maximálně až 30 m, v jejich podloží se nacházejí nepropustné krystalické horniny rulového typu (kutnohorské krystalinikum). Mocnost sprašových souvrství, která zarovňávají nerovnosti skalního podloží, kolísá ve značném rozmezí 2 - 10 m.

V oblasti Miskovického krasu bylo dosud popsáno celkem 9 krasových dutin vesměs menších rozměrů:

1. Miskovická jeskyně. Její vchod leží ve středověkém lůmku nad údolím Bylanky východně od Miskovic. Jedná se dosud o nejvýraznější známou krasovou dutinu o délce 23 m a výšce 1 m. Jeskyně vznikla podzemním krasověním v důsledku činnosti podzemního vodního toku pravděpodobně již před milióny let. V současné době je suchá, neaktivní, silně zahliněná. V druhotné výplni je množství uvolněných desek horniny a úlomků sintrové výzdoby, mocnost sintrových kůr dosahuje kolem 2 cm. Po odstranění sedimentární výplně by se jednalo o mohutnou 2 - 3 m vysokou a 3 - 5 m širokou podzemní chodbu. Ve vzdálenosti 23 m je dutina zavalená zřícenými lavicemi vápence. Charakter závalu svědčí o pravděpodobném pokračování a nevylučuje možnost, že jeskyně byla v nedávné minulosti průlezná do větší vzdálenosti (Daněček a Čílek 1988). Miskovická jeskyně byla v roce 1998 zaregistrována vyhláškou Městského úřadu v Kutné Hoře jako významný krajinný prvek.
2. Úplňková jeskyně. Leží v jižním cípu největšího lomu u bývalé miskovické vápenky. Jedná se o vykopanou korozní jeskyni o délce 12 m s převýšením 4 m, založenou na 45 m dlouhé zkrasovělé puklině.
3. Ptačí jeskyně v témže lomu: je tvořena 3 m dlouhou šikmo klesající chodbou.
4. Jeskyně Nad Vývěrem: leží v drobném údolíčku nad Bylany, délka 4 m; na stejné struktuře o 15 m níže leží vývěr podzemní vody.
5. Jeskyně ve štukovém lomu u Mezholez: oválná trubice o délce 3 m a výšce 60 cm.
6. Jeskyně v areálu zemědělského družstva v Miskovicích popsána v roce 1964 jako drobná suchá dutina ve výkopu nádrže (Schwarz a Lochmann 1967).
7. Jeskyně Nad Mlýnem 300 m severně od bývalého mlýna Slaměnek (mlýn v údolí Vrchlice).

8. Dutina u vrtu V 7 pod okrajem budovy ve východní části lomu u Mezholez. Při vydatných deštích, kdy bývá dno lomu zatopeno, fungoval vrt jako krasový hlač (Cílek 1990).
9. Zvodnělá dutina v prameni Svatého Vojtěcha, na rozhraní podložního krystalinika a nadložních cenomanských vápenců v nadmořské výšce 305 m západně od Bylan. Poněvadž pramen Svatého Vojtěcha byl již dávno v minulosti využíván pro zásobování Kutné Hory pitnou vodou, je podzemní dutina uměle přemodelovaná. Dosud byla zjištěna 80 m dlouhá přírodní šachta dělená několika vyzdívkami s písčitymi filtry.

Krasovění vápenců v podobě drobných korozních dutin vzniklých působením prosakující vody bylo autorem tohoto příspěvku zjištěno také v opuštěném lomu u bývalé mezholezské vápenky a v opuštěném chodbovém lomu 1 km severně od Nové Lhoty. Průměr korozních dutin zde nepřesahuje 30 cm a těžko je tedy můžeme označit za skutečné jeskyně.

Jak uvádí Cílek (1990), problémem Miskovického krasu je sprašový pokryv. Spraš, je-li řádně zvlhčena, vyplní všechny krasové dutiny. Situace tedy vypadá tak, že v okolí Miskovic a Mezholez je možné nalézt jen tak dlouhou jeskyni, jak dlouho vydrží člověk kopat. Existenci mocných sprašových souvrství v nadloží zkrasovělých vápenců však zároveň vdčíme za vytvoření jedinečných pseudokrasových jevů - Miskovických pseudozávrtů, které svým významem a velikostí zastihují podzemní krasové jevy.

Miskovické pseudozávrtky, mezi veřejností na Kutnohorsku stále nepříliš známé, představují pro odborníky dnes již klasickou lokalitu dobře vyvinutých pseudokrasových jevů. Čtyři sprašové pseudozávrtky se nacházejí uprostřed rozsáhlých polí severně od Miskovic. Na zarovnaném povrchu Kutnohorské plošiny tvoří zcela netypické, jakoby cizorodé mezofomy reliéfu. Morfologicky jsou přesnou obdobou krasových závrtů, vznikly však v nekrasové hornině, ve spraši, a tudíž odlišným procesem než krasovění. Vytvořily se sufozí, tj. odnosem a splavováním uvolněných částic spraše do podzemních dutin ve vápencovém podloží (Lipský 1990a,b).

Svrázné povrchové tvary přirozeně neunikly pozornosti dřívějších badatelů ani místního obyvatelstva. Z odborného hlediska se o nich poprvé zmiňuje kutnohorský učitel a přírodovědec Vilém Kurz již v minulém století:

„Polnosti na úpatí Opatovického kopce mají v dolejších částech svých velmi mírný svah, a z nepatrných úpadů stéká voda dešťová i sněhová do zvláštních nálevkovitých zmol, v nichž se rychlým vírem točí a otvorem na dně pod zem mizí. Takových výmolů nalézá se severně od Miskovic hojně. Hospodáři miskovičtí pokusili se již o to, aby rokle zasypali, ale stávalo se to s výsledkem nepříznivým. Navezená země bývá prvním návaem vodním do díry spláchnuta a pod zem odplavena.“ (Kurz 1877).

„Na dně každé té rokly je několik otvorů ve vápenném kameni, některé tak velké, že noha do nich zapadne ... Výmolů je v polích několik, pouze jediný podařilo se zasypati trvale, zato se tvoří nové.“ (Kurz 1881).

V roce 1949 miskovické pseudozávrtky poprvé zmapoval a zaměřil význačný český geomorfolog a krasový odborník profesor Kunský. Řadí je mezi tzv. náplavové závrtky a považuje je dokonce za nejkrásnější vyvinuté tvary svého druhu v Čechách (Kunský 1949). Kunského dokumentace se stala v pozdějších letech východiskem pro další srovnávací studie prováděné na této lokalitě a dokumentující dynamický vývoj na dně pseudozávrtů. Schwarz a Lochmann (1967) zaznamenali při geologickém průzkumu tohoto území vznik nového výrazného propadu v jednom z pseudozávrtů. Koncem 80. let se podílel na průzkumu lokality také Cílek, který na základě povrchního průzkumu zpochybnil pseudokrasový charakter závrtů (Cílek 1988). V téže době provedl dosud nejdrobnější průzkum miskovických pseudozávrtů Lipský, který naopak přináší důkazy pro nepochybně pseudokrasový původ těchto tvarů vytvořených v mohutné vrstvě spraše (Lipský 1989, 1990a). Na základě delší časové řady pozorování věnu-

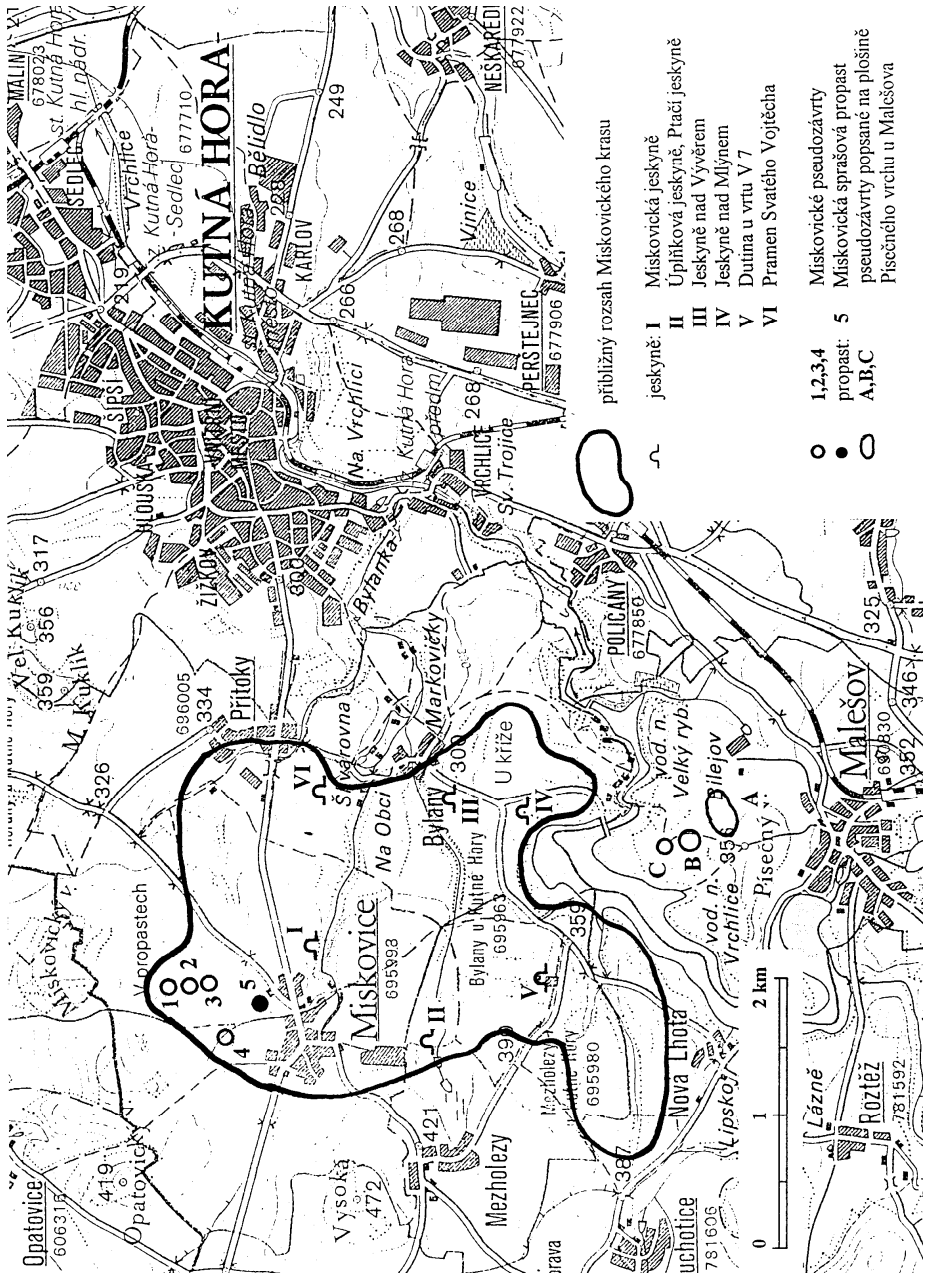
je pozornost recentní dynamice vývoje, vzniku nových mikrotvarů a odvodňování pseudozávrťů (Lipský, 1990b).

V dubnu 1996 došlo na polní plošině severně od Miskovic k vytvoření dvou nových sprašových depresí. Je to pravděpodobně poprvé za posledních nejméně 50 let (od dokumentace Kunskeho v roce 1949), kdy zde vznikly nové pseudokrasové tvary mimo obvod 4 původních, již dříve popisovaných pseudozávrťů. O tvorbě nových „výmolů“ v polích jsme dosud měli jediné písemné svědectví, a to pouze zprostředkované, v nejstarší zmínce o této lokalitě z minulého století (Kurz 1877 - citace viz výše). Dokumentaci nových tvarů vzniklých v roce 1996 provedli členové České speleologické společnosti, ZO 5-7 Antroherpon a ODD Kutná Hora (Moravec a Zeman, v tisku). Nejzajímavější je vznik tzv. Miskovické propasti, jejíž charakter jasně potvrzuje pseudokrasový charakter povrchových tvarů.

V současné době se vyskytuje a bylo dokumentováno na plošině severně od Miskovic následujících 6 pseudokrasových tvarů:

1. Pseudozávrť 1: nejsevernější, nejrozsáhlejší a nejvýše položená mělká deprese o rozměrech cca 30 x 20 x 4 m. Slouží jako sběrná mísa povrchové a mělké podpovrchové vody stékající od severu z oblasti Miskovického vrchu. Ve vlhkých obdobích je závrť protékán potůčkem, který se v nejnižší poloze dna hlasitě propadá několika aktivními hltači do podzemí. Celý tvar je zarostlý listnatými keři a vzrostlými stromy.
2. Pseudozávrť 2: leží asi 100 m jižně od předchozího, má klasicky vykroužený mísovitý tvar s plochým dnem a oválným půdorysem 16 x 12 m, hloubka 2,5 - 4 m. Také tento pseudozávrť je v době vlhka, např. v březnu 1999, protékán malým potůčkem.
3. Pseudozávrť 3: leží v těsné blízkosti jižně od pseudozávrťu 2 a má podobný mísovitý tvar o rozměrech 21 x 19 x 4 m. Na dně se nachází několik nepravidelných různě aktivních hltačů, které rok od roku vznikají nebo zanikají. Pseudozávrť 2 a 3 jsou dnes zarostlé dubovým remízkiem, zatímco ještě před 50 lety byly podle dobového snímku zcela holé. Jsou to dva nejkrásnější mísovité pseudozávrťe vykroužené ve spraši! Pseudozávrťe 1, 2 a 3 jsou lokalizovány na linii severojižního směru, která vyznačuje směr podzemního odvodňování.
4. Pseudozávrť 4: je vysunutý nejvíce k západu a sbírá vodu stékající z východních svahů Opatovického vrchu. Má odlišný tvar od předchozích - podobu slepého údolíčka o rozměrech 50 x 10 x 5 m, v době vlhka je zčásti protékán a na dně nese znaky aktivní recentní modelace. V 80. letech prodělával nejdynamičtější vývoj, v letech 1982-86 se v něm prohloubily dva velmi aktivní propastovitě hltače, z nichž východní se ucpáním propadu postupně změnil v malý mísovitý pseudozávrť o rozměrech 5 x 5 x 2,5 m. Jeho vývoj podrobně zdokumentoval Lipský (1990a, b).
5. Mělká sprašová deprese o rozměrech 5,49 x 2,57 x 1 m označená pracovním číslem 4' (Moravec a Zeman, v tisku), poněvadž leží v těsném sousedství ve směru prodloužení slepého údolíčka (pseudozávrť 4). Vznikla sufózní činností kolapsem sprašové struktury v dubnu 1996, pravděpodobně v bezprostřední souvislosti s prohlubováním sousedního slepého údolíčka. Budoucí vývoj směřuje buď k zarovnání a zániku této depresce nebo k jejímu splynutí s pseudozávrtem 4.
6. Miskovická propast: úzká svislá propast vytvořená rovněž v dubnu 1996 sufózními procesy ve spraši. Dosahuje hloubky více než 4 m, ve spodní části je silně zahliněná a pokračuje horizontální podzemní dutinou půdorysu 2,25 x 0,85 m, jejíž stěny jsou ve vzdálenosti 3,5 m neprůlezně uzavřeny. Zaměření a dokumentaci této pozoruhodné sprašové propasti provedli kutnohorští speleologové v letech 1997 a 1998 (Moravec a Zeman, v tisku), další výzkumy budou probíhat v roce 1999.

Pro úplnost je nutné uvést, že Schwarz a Lochmann (1967) popsali ještě tři další sprašové pseudozávrťe na plošině Písečného vrchu severně od Malešova. Jedná se však o velmi ploché

přibližný rozsah Miskovického krasu

- jeskyně: I Miskovická jeskyně
 II Upínková jeskyně, Pračí jeskyně
 III Jeskyně nad Vyvěrem
 IV Jeskyně nad Mlýnem
 V Dutina u vrtu V 7
 VI Pramen Svatého Vojtěcha
- 1,2,3,4 Miskovické pseudozávry
 5 Miskovická sprásová propast
 A,B,C pseudozávry popsané na plošině
 Písečného vrtu u Maléšova

deprese, morfologicky zcela odlišné od mísových pseudozávrťů u Miskovic. Při dalších průzkumech nebyl jejich pseudokrasový původ prokázán (Lipský 1990a).

Miskovické pseudozávrtvy č. 1, 2 a 3 byly Městským úřadem v Kutné Hoře v roce 1996 zaregistrovány jako významný krajinný prvek. Nově vzniklé tvary požívají zatím nepsané ochrany zásluhou nevednějšího zájmu miskovického starosty pana Dytrycha.

Vznik nových povrchových tvarů dokládá stále probíhající aktivní odvodňování a aktivní recentní vývoj v oblasti Miskovického krasu a pseudokrasu. Povrchový vývoj je jenom odrazem mnohem dynamičtějším procesů, které probíhají v podzemí. Topografická poloha existujících pseudokrasových depresí 4, 4' a 5 (viz obrázek) vypovídá o jejich pravděpodobném podzemním spojení a jednotném odvodňování jihovýchodním směrem do údolí Bylanky a k prameni Svatého Vojtěcha. Směrově a spádově není vyloučené ani podobné podzemní propojení stávajících pseudozávrťů 1, 2 a 3 s nově vzniklou Miskovickou propastí (5).

Na předpokládaných směrech podzemního spojení dnešních povrchových tvarů bylo při fototelektém průzkumu na základě odlišných spektrálních příznaků půdního povrchu zoraného pole identifikováno několik dalších potenciálních míst vzniku pseudokrasových depresí (Moravec a Zeman, v tisku; Lipský, v tisku). Již více než 10 let je doporučováno provést radioizotopové stopovací testy, které by s definitivní platností mohly jednoznačně prokázat nebo vyvrátit propojení jednotlivých pseudozávrťů s evidovanými hydrogeologickými vrty a vodními zdroji u Přítok a Bylan.

Bez ohledu na to, zda a kdy se podaří potvrdit nebo odmítnout předpokládané podzemní spojení pseudozávrťů s pozoruhodně vydatným pramenem Svatého Vojtěcha (Cílek 1988; Kurz 1881; Lipský 1988, 1990a,b), zůstává oblast Miskovického krasu a pseudokrasu cenným přírodním územím, které si zaslouží zákonnou ochranu. Ze studijního hlediska je zde jedinečná možnost sledovat recentní vývoj pseudokrasových tvarů, sufozních procesů ve spraši a provázanost povrchových pseudokrasových tvarů s podzemními krasovými tvary a procesy.

Literatura

- Cílek V. (1988):** Krasové jevy v okolí Miskovic a Bylan u Kutné Hory a jejich vztah k podzemnímu odvodňování oblasti. *Odborný posudek, GÚ ČSAV, Praha, 12 s.*
- Cílek V. (1990):** Kutná Hora - kras a historické podnebí. *Speleofórum, 9:8-10*
- Daněček V., Cílek V. (1988):** Průzkumné práce v okolí Miskovic u Kutné Hory. *Speleofórum, 7:6-7*
- Kunský J. (1949):** Závrtvy ve spraši u Miskovic na Kutnohorsku. *Sborník ČSZ, 54:209-212*
- Kurz V. (1877):** Geologický nástin okolí kutnohorského. *In: První veřejná zpráva c.k. učitelského ústavu v Hoře Kutné. Kutná Hora, s. 3-18*
- Kurz V. (1881):** Úvaha o vodní otázce kutnohorské. *Horník, 45 s. (separátní výstik)*
- Lipský Z. (1988):** Posudek o předpokládané souvislosti miskovických pseudozávrťů s vodním zdrojem Bylany - Vojtěch. *Odborný posudek pro SVAk, závod Kutná Hora, 5 s.*
- Lipský Z. (1989):** Ke sprašovým závrťům u Miskovic. *Československý kras, 40:114-116*
- Lipský Z. (1990a):** Miskovické pseudozávrtvy. *Bohemia Centralis, 19:7-21*
- Lipský Z. (1990b):** Dynamika vývoje pseudokrasových tvarů na příkladu miskovických pseudozávrťů. *Sborník ČGS, 95:214-218*
- Lipský Z. (1999):** Miskovická sprašová propast. *Geografie-Sborník ČGS, 104 (v tisku)*
- Moravec J., Zeman P. (1999):** Zpráva o průzkumu Miskovické propasti. *Speleo, 27 (v tisku)*
- Schwarz R., Lochmann Z. (1967):** Krasové jevy v cenomanských vápencích mezi Miskovicemi a Malešovem u Kutné Hory. *Československý kras, 18:63-68.*

Poděkování: Za nezištné poskytnutí nejnovějších podkladů a výsledků výzkumu děkuji panu Josefu Moravcovi z České speleologické společnosti, ZO 5-07 Antroherpon, a panu Josefu Dytrychovi, starostovi obce Miskovice.

PRUBĚŘSKÉ MISKY

Přemysl Brzák

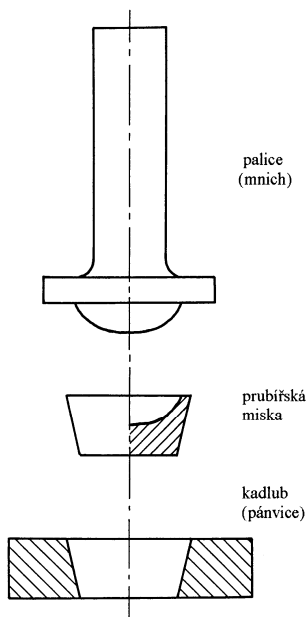
Při speleologické činnosti zaměřené na průzkum důlního podzemí se můžeme občas setkat s nálezů pruběřských misek. Správná interpretace takových nálezů musí vycházet nejen z nálezové situace, ale také ze znalosti jejich výroby, použití a následné likvidace. Přitom je třeba vzít v úvahu i vlivy, které na misky působily při dlouhodobém uložení v místě nálezů.

Pruběřství je starý, na empirii založený obor, který se zabývá zjišťováním obsahu kovů ve slitinách nebo v rudě. Účelem je například stanovení ceny prodávané rudy. Protože již při těžbě byla kovnatost rudy důležitým vodítkem a zařízení pruběřské dílny bylo jednoduché a v podstatě mobilní, lze předpokládat činnost takového pracoviště nejen na rudních trzích, v mincovnách a v hutích, ale také u některých významnějších dolů. Při zkouškách rud na obsah stříbra a často i zlata používali pruběři odnepaměti tak zvanou struskovací zkoušku a následnou kupelaci. K tomu užívané pruběřské struskovací a přepalovací misky, nazývané střepey a kapelky, byly v podstatě spotřebním materiálem a pokud nebyly k potřebě končily na haldě. Po ukončení činnosti byly s dolem většinou likvidovány také vedlejší technologie včetně pruběřské dílny. Přirozeným místem pro veškerý odpad (i nepoužité pomůcky) byla přitom právě opuštěná šachta. Proto jsou pruběřské misky nalézány na haldách a někdy i přímo v podzemí v zásypech starých šachet. Jejich nálezů jsou popsány z Kutné Hory, Roudného, Freibergu a dalších lokalit.

Zjišťování obsahu drahých kovů v běžných rudách se (jak je uvedeno výše) provádělo pomocí struskovací zkoušky. Ta spočívá v oxidačním tavení malého množství přesně zvážené, přepražené rudy s čistým olovem a různými struskovacími přísadami na střepe. Olovo částečně zoxiduje na klejt, který rozpouští zoxidované nečistoty a převádí je do strusky. Uvolněné drahé kovy jsou rozpouštěny olovem a nahromadí se na dně střepe v oloveném slitku. Ten se po ukončení struskování vylévá do kokily, kde vychladne a ztuhne. Slitek se následně vyklepne, očistí od zbytků strusky a pak se na jemně porézní kapelce (přepalovací misce) oddělí drahé kovy od olova. Využívá se přitom jednak rozdílné afinity těchto kovů ke kyslíku (Pb oxiduje mnohem rychleji a ochotněji než Ag či Au) a jednak rozdílné smáčivosti povrchu kapelky roztaveným kovem a klejtem. Klejt dobře smáčí povrch porézní kapelky a vsakuje do ní, roztavený kov smáčí špatně a vytvoří na kapelce kuličku, ve které se oxidací snižuje obsah olova. Kupelace končí, když na misce zůstane čisté zrno drahých kovů. Pokud obsahuje zlato i stříbro, oddělují se dále kvartací (mokrou cestou - v kyselině dusičné nebo sírové). Proces zvaný průba končí vážením získaného zrnka a počítáním obsahu kovu v rudě. Samotná kupelace byla používána ve větším měřítku také v mincovnách při čištění (přepalování) stříbra v přenárně.

Přesnost této pruběřské metody byla zvyšována větším počtem pokusů, slepou zkouškou přidávaného olova, nebo kontrolní zkouškou. Slepá zkouška zjišťovala, zda přidávané olovo neobsahuje malé množství stříbra (případně kolik). Kontrolní zkouška testovala za stejných podmínek slitky olova a drahých kovů o známém složení (pokud možno blízkém zkoumanému vzorku) a zjišťovala, o kolik se liší zjištěná hodnota. Podle toho pak byla výsledná hodnota korigována. Nepřesnosti vznikaly chybami pruběřů (nedodržením postupu), špatně vyrobenými pruběřskými nádobami, těkáním drahých kovů a kapelkovým tahem (tedy částečným prosakováním drahých kovů do porézní kapelky).

Pruběřské misky byly při velké spotřebě zřejmě vyráběny hrnčíři (někdy specializovanými). V menších lokalitách si je pruběři připravovali sami. Používali k tomu dřevěné (později mosazné) formy. Střepey se vyráběly z kvalitní hrnčířské hlíny ostřené jemně drceným křemem. Směs se zpracovala s vodou a správně velká kulička se vložila do tukem vymazané formy zvané kadlub či pánvice, přiložila se horní část formy zvané palice nebo mnich a několika

Nástroje na výrobu prubířských misek

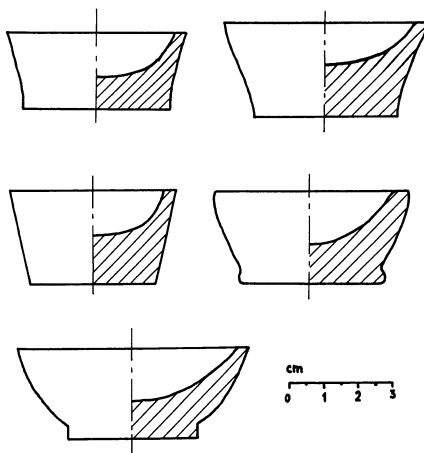
se o tom např. Christoph Andreas Schlüter v roce 1738). Při kupelaci zlata jsou ztráty vsakováním do kapelky mnohem menší díky jeho nižší oxidovatelnosti a vyšší teplotě tání, a tak další zpracování kapelek ze zlatonosných revírů nebylo tak časté.

Správně udělaná kapelka byla porézní a poměrně nesoudržná, dala se silou rozmáčknout v hrsti. Prubířský stěp byl proti tomu pevný a odolný. Použité kapelky byly zpevněné nasáklým klejtem, ale stále ne tak odolné jako tlustostěnná keramika. (Kapelka při kupelaci nasákla asi tolik olova, kolik sama vážila). Při dlouhodobém uložení vyhozených misek na odpadních haldách na ně působily různé destruktivní vlivy: změny teploty, mechanický pohyb a voda, která vyplavovala nebo přinášela rozpustné látky. Nalezené prubířské stěpy (použité i nepoužité) mají často odlomené okraje v místech, kde je miska nejtenčí, a většinou otlučené hrany. Málo stěpů bylo nalezeno rozlomených. Nepoužité kapelky se zřejmě velmi rychle zcela rozpadly a jejich nálezy nejsou popsány. Použité kapelky jsou nejvíce poškozené na horním okraji a v místech, kam při kupelaci zateklo málo klejtu (většinou část spodního okraje nádoby). Na rozdíl od stěpů má poškození většinou charakter odrolení.

úderý se hmota vylisovala do požadovaného tvaru. Po usušení se stěpy vypalovaly v hrnčířské peci. Přesný postup výroby se v různých dobách a na různých místech dosti lišil. Do směsi se přimíchávaly drcené staré stěpy, cihlová drť a podobně. Ve 20. století se stěpy vyráběly ze žáruvzdorného jílu, do kterého se přidával šamot. Strojně se lisovaly a vypalovaly při vysoké teplotě.

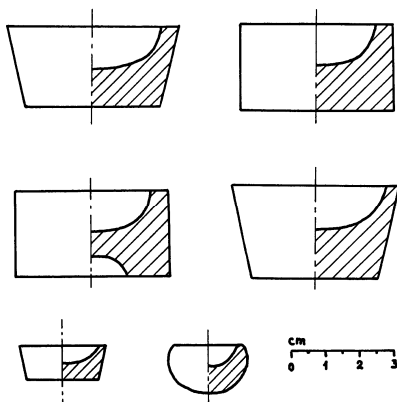
Kapelky se původně vyráběly ze směsi kostního popela a několikrát přeplaveného popela ze dřeva. Popel se přeplavením zbavoval louhu a nečistot. Někdy se přidával i malý díl hrnčířské hlíny a jiné přísady. Ražení (lisování) kapelek probíhalo stejně jako u prubířských stěpů. Hotové kapelky se sušily několik měsíců, ale nevypalovaly se. I jejich výroba byla velmi variabilní. Měnil se používané přísady i jejich vzájemný poměr. Používal se popel z paroží, z rybích kostí, z kožených odpadů a z různých druhů dřeva. Hmota se navlhčovala pivem, mlékem i vaječným bílkem. Ve 20. století se kapelky vyráběly z 50% kostního popela a z 50% portlandského cementu, někdy se místo cementu používal pálený magnezit nebo hašené vápno a jíl.

Použité stěpy se většinou vyhazovaly, neboť byly částečně natavené a uvnitř pokryté struskou. Látky obsažené ve strusce mohly pak nepříznivě ovlivnit další průběh. Použité kapelky obsahovaly hodně oloveného klejtu a také malé množství stříbra, které se do nich při průběhu vsakovalo. Proto byly často dále využívány a taveny jako surovina. (Zmiňuje

Příklady tvaru prubířských stěpů.

Tvar prubířských misek je velmi proměnlivý, liší se podle použité formy a způsobu výroby. Kapelky a prubířské střepey jsou přitom často tvarově podobné, takže určení druhu nalezené misky nemusí být jednoduché. Střepey bývají kónické, někdy jsou na spodní hraně rozšířené, některé mladší, strojně vyráběné střepey mají zaoblený tvar a na spodní straně mají vylišovaný nápis identifikující výrobce. Kapelky jsou buď také kónické, nebo mají válcovitý tvar. Někdy mají vyduté dno, které zajišťovalo lepší distribuci zasáklého klejtu. Výjimečně jsou zaoblené. Průměr prubířských střepeů je 50 až 60 mm (novějších až 70 mm), výška 20 až 30 mm. Hloubka misky bývá 10 až 15 mm. Kapelky jsou obvykle trochu menší, malé kapelky (průměr jen okolo 25 mm) se používaly při zjišťování ryzosti drahých kovů v mincovnách.

Příklady tvaru kapelek.

K rozeznání druhu misky je možné využít i jejich fyzikálních a chemických vlastností: Nepoužité střepey mají hustotu okolo 1,8 g/cm³. Z minerálů zjištěných RTG difrakční analýzou obsahují především křemen (SiO₂), slídu a podle použitých surovin také určité množství kalcitu (CaCO₃) a živců. Kaolinové složky jsou po vysušení rentgenamorfni a difrakční analýza je tedy nedetekuje. Silně vypálené nebo použité střepey (teplota 900 až 1000 °C) však obsahují mullit (Al₂O₃ · 2 SiO₂), který vzniká z kaolinitu při vysokých teplotách. Použité střepey (se struskou) mají hustotu okolo 2,0 g/cm³. Struska na použitých střepech je rentgenamorfni. Použité kapelky mají hustotu asi 3,5 g/cm³. RTG difrakční analýza u nich prokázala hydroxyapatit (Ca₅(PO₄)₃(OH)), křemen (SiO₂) a v místech, kam zasákl klejt, také cerusit (PbCO₃) a massicot (PbO).

Hustota byla vypočtena ze vztahu $r = (m_s \cdot r_w) / (m_a - m_w)$. Kde r je zjišťovaná hustota misky, m_s je hmotnost misky za sucha, m_a je hmotnost misky zcela nasáklé vodou (po 24 hodinách máčení), m_w je hmotnost nasáklé misky zavěšené pod hladinou vody v kádince a r_w je hustota použité vody.

Literatura:

- Agricola J. (1556):** Dvanáct knih o hornictví a hutnictví. *Basilej. Překlad Ježek B., Hummel J., 1993 Praha, NTM.*
- Ercker L. (1574):** Kniha o prubířství. *Praha. Překlad Vitouš P., 1982 Praha, NTM.*
- Lemiger E. (1912):** Královská mincovna v Kutné Hoře. *Praha.*
- Moesta H. (nedatováno):** Erze und Metalleihre Kulturgeschichte im Experiment. *Berlín.*
- Jirkovský R. (1956):** Prubířství a zásady vzorkování. *Praha.*
- Kruliš I. (1966):** Přínos Chr. A. Schlütera a Gabriela Jarse k dějinám tavení rud v Jáchymově. *Sborník Dolování v Jáchymově, rozpravy NTM Praha.*
- Pleva F. (1997):** Ledeč nad Sázavou, dějiny města. *Ledeč nad Sázavou.*
- ČSS ZO 5-05 Trias Pardubice (1996):** Montanistický výzkum historických důlních děl v regionu Kutná Hora. Etapová zpráva za období 1995/96. *Pardubice.*
- ČSS ZO 5-05 Trias Pardubice (1997):** Montanistický výzkum historických důlních děl v regionu Kutná Hora. Etapová zpráva za období 1996/97. *Pardubice.*

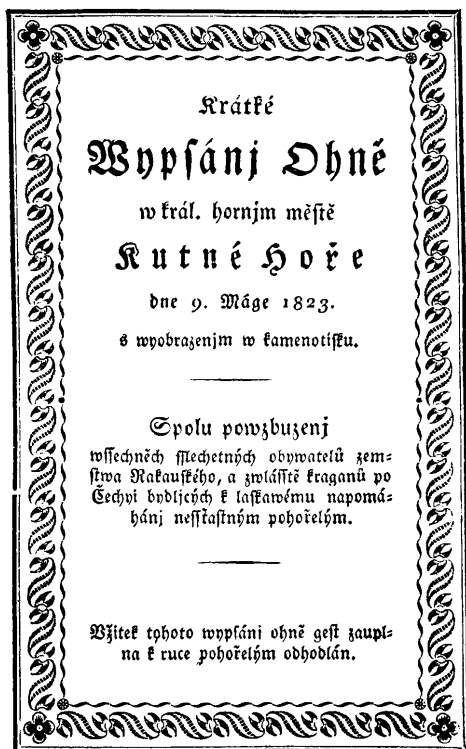
**KRÁTKÉ VYPSÁNÍ OHNĚ
V KRÁL. HORNÍM MĚSTĚ KUTNÉ HOŘE DNE 9. MÁJE 1823.**

Josef Herzan

Krátké Vypsání Ohně
v král. horním městě Kutné Hoře
dne 9. Máje 1823.
s vyobrazením v kamenotisku.

Spolu povzbuzení všechněch šlechtných obyvatelů zemstva Rakouského,
a zvláště krajanů po Čechy bydlících
k laskavému napomáhání nešťastným pohořelým.

Užitek tohoto vypsání ohně jest zoupna k ruce pohořelým odhodlán.
V Hradci Králové. Písmem Jana Fr. Pospíšila, k. krajského a biskupského Impressora

Žilve ! věrně člověk tebe opatruje,
Potravu ti dává s čilostí;
Slouží tobě, když tvé oko osvětluje
Prodloužených nocí temnosti.
Důvěrně si k teple tvému přiseduje,
Vděčně při tobě i pokrm připravuje.
Žel však Bohu ! tys lev rozkacený,
Který náhle ze sna probuzený
V skoku tichoučký brav ovcí pohlcuje. –
Libé světlo v horký plamen rozněcuješ;
Nepřátelskou mocí střechy zajímáš;
Domy naše co lev loupež zachvacuješ,
Kvílení a pláče sobě nevšímáš.
Za pohostinství se krutě odsluhuješ,
Ješto jmění naše v popel proměňuješ. –

Pokaždé slza co perla rosy skrápí líce mé, když pomním na devátý den měsíce máje, na pátek po na nebe vstoupení Páně běžícího roku, kteréhožto dne hned ranním časem nepřetržený vítr západní s jekotem hučeti počal, a nepřestal, až své záhubné dílo, do něhož se před polednem vložil, k velikému zármutku našeho města dokonal. - Na věži odbilo půl jedenácté hodiny, když první rána z věže Svatojakubské temně zavzněla, zvěstující zniklý oheň v městě. Tento žalostný hlahol opětovaly věže Matky Boží a svaté Barbory; na jejichžto truchlivé volání poděšení obyvatelé všeho stavu, věku a pohlaví z domů se hrnuli, s bledou tváří a hlasem jako zaraženým se tážíce: „Kde hoří? a rukama lomíce upěli k nebi: Bože, chraň nás toho neštěstí!“ neb nadáli se přehrozného řádění ohně, jemužtoby rozvzteklená vichřice věrně nápomocna byla. Nástroji k hašení ohně opatření jsouce, a svého vlastního zachování nedbajíce hrnuli se k místu, do něhož nejprve plamenný drak zuby své zasadil, aby jej usmrtili v počínání záhubného díla, což se srdnatým měšťanům v podobném neštěstí začasté podařilo. Ale nastojte! tehdaž moci jeho oddolati nemohli.

Na velikém náměstí v prostřed města z chléva (domu čísla 101) vyvalil se černý dým, a v patách za ním živý plamen plápolal na střeše, do něhož vloživ se vítr jej roznítíl a zadky okolních domů jemu za první potravu dal. - V okamžení hořely tři domy jako svíce. Plamenné vznášejíce se na lehkých větrných křídlech v takové rychlosti zžírali je, že jim nikterak spomoženo býti nemohlo, byť i sebe dokonalejší nástrojové k hašení ohně v tu chvíli pohotové byli.

Tito tři hořící domové hrozili nebezpečností všemu okolí; nebo v pořadí spojené, šindelem pokryté střechy, kteréž vysušilo vedro (parmo) dvou předešlých dnů, stály v okamžení v plamenu; prudký pak západní vítr, kterémuž v zádech stojící děkanský kostel učinil opor, rozdělil plameny na dva proudy, a tak hnal jeden k hořejší a druhý k dolejší straně velikého náměstí. Hbitě zanítíl vpravo a vlevo ještě několik domů, kterýmž podobně žádná pomoc dána býti nemohla. Obyvatelé zanechavše je v tlamě živla hltavého, trhali střechy domů vzdálenějších, jiní vynášeli děti a nábytek nešťastných bratří, dokud smrdutý dým a hořící trámy jim přístupu prály.

I zdálo se, jakoby se horoucí proudy zarazili - tak potěšuje naděje člověka v nejtuzším nebezpečství! - a rychlý plamen staviti chtěli; ješto nemalý počet domů v náměstské straně neporušený stál; lidé ku pomoci přispívající množili se, a dobře obsluhované stříkačky stíraly jazyky ohně, když na rohu hlavní ulice k dolejšímu městu, na zadní straně, čehož se žádný nenadál, a kde se lid k hašení neshromáždil, jeden dům v rychlosti v plamenu stál, a vítr nepřetržený na jiné domy v tom okolí oheň zanesl, kterýž se nepochopitelnou čerstvostí rozkládal, a celé řady domů zžíral, čímž všeobecný pád ohně nastal. - Ještěť neodbila dvanáctá, ani hodina od vyjití ohně, když kostel Matky Boží téměř v koncích dolejšího města stojící, od ohně zloupen a popelem smutku přikrytý spatřován byl; a prvě, než slunce na pole dne stálo, leželo v zříceninách celé staré město, i dvory, kteréž na čtvrt hodiny cesty od počátku ohně vzdálené byly. Tak jako rozvodněná řeka se skály prudce se hrne, tak se valili proudové ohně od velikého náměstí přes husté domy starého města k východní straně, teprv v záměstí ukrotivše vztěk svůj. Znějící zvonové, praskot plamene, hřmotný hlahol davu plamen hasícího, pláč a křik dětí, pronikající volání o pomoc, a ječení větru rozmáhaly hrůzu toho dne; lidé nejsrdnatější klesali, a naděje k zachování čeho mýjela. Skrze ulice plamenem zaklopené, skrze dým dušný vráželi obyvatelé do příbytků svých, aby pak něco odstranili a zachovali; a však v tom náhlém nebezpečství zachovali alespoň to nejdražší - život svůj a životy čeledi své.

Toliko Bůh mocen jest zkrotiti dva srozumělé, a na dílo lidské vyřícené živly; všecka síla lidská neubrání se jim. V ty nešťastné doby musil jedenkaždý horlivě a laskavě pomýšlení na zachování velikého počtu domů a též tolika hospodářských stavení mimo sebe pustiti, zvláště když se zřejmě ukazovalo, že k uhašení tak daleko a široko rozloženého ohně jak lidé ku po-

moci přispívající, tak i nástrojové k překažení plamene pořád víc se rozstupovali a tenčili; k tomu přidaly se některé obtížnosti, pro které se nižádnou pomocí přispívati nemohlo, k nimž ouhlaavně náležely ouzké, křivé ulice, a udalý se nedostatek vody. Tu tedy kázala potřeba, což i každý rozumný nahlížel, aby se obrátil zřetel na zachování ostatního většího dílu města. I podosáhlo se toho důležitého cíle za dobře předloženým a srovnalým řadem představeného města a poručníka pluku císaře. král. myslivců a ostatních oficírů, jimžto ochotně k ruce stáli jak král. krajiští komisaři, tak i vrchnostenští uředníci, kteříž v rychlosti do našeho města k hájení přicházeli.

Potěšitelný začátek stal se u brány Čáslavské k přetržení živle nezkraceného. Sem dospěla střikačka krále. krajského města ke dvanácté hodině, kteréžto obranné počínání spolupříchozí krajiští komisaři, rytíř z Heinu a rytíř z Kónigshofu, krajský tajemník Herzan a poštmistr z Widtmannu tak prospěšně řídili, že tři poslední před branou stojící domy od ohně vystřiháni byli, čímž k zachování přišel městský špitál, kostel a kolik domů i hospodářských stavení. Vrucí důkůčinění plyne z ust zachovaných čeledí příčinlivostí těchto přátel lidských.

Druhá žila začala se nenasyčenému živlu na Páchu v okolí Leflířském. Na větrných křídlech nesený oheň hodlal již tuto stranu podměstí plameny svými přikryti, - již hořela starobylá a dřevěná brána; - a aj, ochránce jich, Šebestyán hrabě Trautmannsdorf tuť jest ku pomoci jich, maje s sebou dvě výborné střikačky, dvě leyty a čtyřicet obranných mužů.

Prozřetelnost Boží zkrátila cestu jeho ze Zbraslavic, vedla jej skrz ulice hořící, a postavila na místo toto, kdež nezbednému živlu vaz zlámal.

Největší ale nebezpečenství zůstávalo až dosavad v okolí, odkud oheň vyšel. Tamť se rozlehl oheň až na zelené tržiště, a krom vši pochybnosti bylaby celá dlouhá hustě zestavená ulice ke kostelu Svatojanskému, domy i všecko, což vůkol se nachází, v popel obrácena byla, kdyby vysoká zeď proti ohni strhaného domu zvláště váženého měšťana Michala Gusenbaura, kdež i spolu všecka obrana k hašení ohně pohromadě byla, žravému plamenu dále jíti nebránila. Podobné nebezpečenství hrozilo chrámu Svatojakubskému, děkanství a vlaskému dvoru. Tato vejtavná místa byla téměř v podobě půlkola neširokou ulicí od domů v plamenu stojících oddělená, a horký obor obklíčoval je.

Tuť se vítr jako s potulchnou radostí zatácel, a dýmal ohnivé sloupy proti střeše náramné velikosti a vysokosti onoho chrámu Páně; podobně o vlaský dvůr se pokoušel, aby příteli svému ohni tučný a hojný pokrm připravil. Zde se jednalo o zachování celého města, zde prospalé jedno okamžení byloby ze starobylé Kápihory hromadu popele učinilo.

Z hořícího trestného domu těžkých přečinění zanesl vítr několik zapálených šindelů na vlaský dvůr, kteříž i hned oheň zdělili, hořící však místo od císaře. střelců v tu chvíli rozmetáno bylo. Mužové téhož pluku strhali toliko rukama kus střechy svatojakubského chrámu, poněvadž potřebného nádobí ani k dodání nebylo.

Velice zavděčil sobě tento slavný císař. pluk srdce všechněch měšťanů, ješto v nejtužším nebezpečenství jak oficíři tak i střelci nejbližší byli. Myslí dobře spořádanou, setrvalostí, laskavým nakládáním a přátelským přimlouváním, zůstavili památku nezrušitelnou, a vedlé jízev bolestné památky neštěstí toho jména šestého pluku císaře. střelců v srdcích obyvatelů Kutnohorských bude na věčné časy vyryto.

Teprv okolo šesté hodiny k večeru přestal oheň od zuřivosti své za příčinou usylného namáhání a dobré zprávy; a tak přiblížil se večer.

Smutná noc rozstřídala hrůzu dne přenešťastného. Milé spaní, v němž i zločinec na muka zapomíná, minulou očí všechněch. Temní hlasové z věže vzbuzovali lid k bedlivosti, ješto nezkracený vítr po domích dřevěných živých vejhni sobě nadělal, a řádění své i v noční době teprv hrozněji proukázati hodlal. Aby se to nestalo, devadesáte mužů od pluku císaře. střelců pod zprávou svých oficírů, oddělená třída měšťanů, a kolikeří od krajského úřadu k tomu ušlechtilému ohledu namluvení, srdatí, neztejeraní mužové, a třidceti prozřetelně rozestavených vodou

hojně zásobených stříkaček ostříhali té noci města, kteréž podobu řevavého hrdla oheň vyvrhující hory na se vzalo. Této noční strážce bylo ještě 11. a 12. Máje potřetí.

Teprv druhého dne dala se spatřiti ohavnost zpuštění, kteréž v tak krátkém čase znamenitou čtvrt města našeho pochovalo. Slyš krajane citelný ! přehrozná dílo jedné hodiny: 129 domů s hospodářskými staveními, 1 chrám Páně, 5 dvorů, 6 stodol, a 1 soukenickou barevnou pohltit jindy tichý a dobročinný živl. Z některých domů pozůstala hromada uhlí a popele, z nichžto 52 v roku 1770 tohoto plenického hostě vybývali; a sotva že ony rány zhojili, opět tak bolestné rány požádal na nich. Ulice od nárožního domu velikého náměstí až k časlavské bráně příční k Matce Boží podobají se ke kotlině odkrytého a černě vypáleného dna mořského. Tři lidé přišli k upálení, jedna osoba k zadušení, jedna k zasypání; jedna paní byla usmrcena, a jedna smrtelně raněna, a 170 lidí přišli k rozličným pochromám. A však v synovském důkřičnění ruce k nebi spínáme, že dobrotivý Bůh toho nešťěstí času nočního na město naše nedopustil, ješto by v té rychlosti, kterouž oheň kolem sebe trávil, v té tísní, v tolikerých dřevěných domích, v nichžto po tolika čeledích pohromadě bydlilo, byloby na sta lidí o život přišlo, a snad celé město kořistí plamene bylo.

Nyní po odstoupení jako hromového omračení a smrtelného leknutí cítí ubozí nešťastní, v jak náramnou strast a bídu pohřženi jsou. Někteří přišli o mnoho; jiným zůstaly holé ruce. Jen nemnozí dospělí ukliditi své nejpotřebnější domácí nářadí, zvláště na dolejších městě; ješto obyvatele té čtvrti na dané znamení k hašení ohně na veliké náměstí pádili, aby tam bydlícím, ohněm obklopeným spoluměšťanům, bratrům, příbuzným a přátelům ku pomoci přispěli, nevědouce, že v půl hodině jejich vlastní domy v plamenu stojí, a tak jim sotva popřáno bylo, dost malým hájením na sebe pamatovati. Kdo vyobrazí žalostné divadlo onoho nevidaného nešťěstí? Srdcem sevřeným a rukama skleslými stojí na hrobech mohovitosti své, oplakávající sídlo narození vychování svého, místo svého někdejšího odpočinutí; své řemeslné dílny, v kterých chléb vezdejší dobývali.

Veta jest povšem; 332 čeledím zdětilým, nevědoucím, odkud chleba a odění vezmou, zhy-nulo štěstí, skrovná žádoba dobytá krví zalitými mozoly, a obživlost jejich na nevolnou zahálku oddati se musí.

Abych se v srdce nešťastných, všeho zbavených lidí zoufání nevloudilo, vzbudil Bůh hned v prvních dnech citelná srdce, kteráž k ulevení té přehrozné bídy a k nasycení hladových bratří přikročila. Jako opravdový otec povstal ctihodný představený obce městské, Pan Emanuel Mič, a pohnutelnou horlivostí ochráněných měšťanů vzbuzoval, aby pohořelí přijali v domy své. I stalo se tak.

Toho dne navštívil naše truchlíci, popelem posypané město Veleslavný Rada císařského královského Gubernyum a krajský Hejtman, urozený Pán z Beierveku, jehož několik potravno naplněných vozů doprovázelo. Okolní vysoce urozené Vrchnosti otevřevše své křesťanské milosrdné srdce, hojnými dary na naše zchudlé bratří pamatovali. Slavná třída oficírů šestého pluku císařského střelců podala městské radě okolo 100 zl. dobré mincí z toho ušlechtilého ohledu, aby se nimi pohořelým pomoc stala; vojsko téhož slavného pluku, jemuž důchod městský za usilné namáhání šest sudů piva vykázal, vyžádalo sobě, aby ten dar zpeněžen, a ku pomoci pohořelých obrácen byl; - mistr pekařský Jan Šindler ze zdejšího měšťanstva první a nejznamenitější dobročinnosti dar na oltář vlastenský položil; neb - dříve nežli oheň docela udušen byl, 1000 zl. V. Č. k podpoře pohořelých do rukou kr. města představeného odvedl.

Tak laskavě pečuje se o to, aby nešťastní pohořelí hladem a nahotou se netrřáslí; myť ale sami patřice na tyto nejvejš zarmoucené bližní naše, tuto otázku sobě předložíme:

Co sobě počnete na další čas, kde zkrýjete hlavy své, čím sebe a děti své živiti budete? - Z toho pádu ohně učiněná škoda vynáší v mírné ceně na staveních 422080 zl. ve Víd. ceně, na domácím nářadí 162698 zl., dohromady 584778 zl. Sčítámeli vydání na vystavění domu 4000 zl. a odrazímeli ony měšťany, kteříž z vlastních prostředků stavěti mohou, což se as

o patnácti nadíti dá: bude k vystavění spálených domů víc než 462000 zl. zapotřebí. Tu trneme povážíce, odkud tito nešťastní tolik peněz vezmou; čím učiní začátek při prázdných rukou k svážení materiálu k stavění, k opatření řemeslného nádobí, a k záloze do živnosti? Čím budou moci pojistiti zapůjčené peníze? - Mohoviti, dobromyslní a k nemajícím naklonění měšťané upadli v podobné neštěstí, - důchod městský jest vyprázdněn, - hojně oplývání tohoto starobylého města jest ztráveno, ješto hornictví takměř pochováno jest; - užitek ze zdělávání rolí ve výměru 12000 měr nepostačuje na 9000 duší, a nad to pozůstává jedna třetina pilnosti z půdy škvárami a vyprahlým kamením pokryté, a všečen obchod zaražen jest. Bolestnáť tu čáka na proměnění tvárnosti této ! -

Tito krom vlastní viny na mizinu přivedení měšťané nemohou sami ze sebe pomoci vyvoditi, aby se opět na nohy postavili. Zdažby na těle i na duši zkázu nevzali, potulující se s žebráčkou holí všeho řádu se spustíce, a krajany své obtěžující, kdyby jich víra v prozřetelného Boha a důvěra v milosrdenství bližních neposilovala, že se jich laskaví krajané v jejich nesnesitelné bídě ochotně ujmou, a hojnou a rychlou pomocí ku pomoci jim přispějí?

Křesťané, bratři po Čechy bydlící ! pod heslem svatého náboženství, ve jménu člověčenství v spojení přátelském bydlícího přijali tito nešťastní z posvátného místa to nadějně potěšení do svého zkormoučeného srdce, že se jim od štědrých krajanů hojná pomoc stane; tím zapudili zasmoušilé zoufání, očekávající s třesoucím srdcem vykoupení ze své přenešťastné strasti.

K tomu vzbuzuje srdce jednohokaždého otce, hospodáře, vlastenců milovného krajana, a co nade všecko jest, božský svazek křesťanský. Pomněte, že tito bratři vaši beze vší viny na mizinu přišli, a že ani vy tomuto neštěstí vzdorovati nesmíte. Uvažte srdcem, že tito oudové zemstva oddanosti svému země Pánu, láskou k vlasti, věrností, pilností a obživlostí zprávnost svou stále na jevo dávali; že v posledních letech nákladem k stavění silnic, založením ustavu chudých, a jiným napomáháním k obecnému dobrému nad jiné se vyznamenali, a nyní všech potřebností zbaveni jsouce, ani povinnosti k země Pánu vybývati, ani o své děti pečovati nemohou.

Jsouť křesťané, při kterémž pozorování obávají se musíme, aby, nazí žebráci učinění jsouce, z následků psoty nesnesitelné i spolu duší svých nezavedli. Nuž, kdo jest ten, anby srdce a ruku před těmito nešťastnými bratry zavřel? Nevidím žádného, neb za našich časů, kdež náboženství Kristovo tak utěšené ovoce ve svých vyznavačích vydává, kde křesťané jako o závod svaté povinnosti plní, není možná, aby jeden zatvrzelý k nalezení byl.

Poražení měšťané Kutnohorští, pozdvihněte skloněných hlav svých: rychle urození země přikládají pečeť urozenství ušlechtilým duším hojíce rány všelikého neštěstí potomků slovutných předků; ejhle dcery Libušiny - paní citelné srdce a slzy s vámi zdělují; ejhle věrní pastýři stádece Božího, otcové chudých, a těšitelé zarmoučených; ejhle úředníci a zprávcové dobrého řádu, kteříž podřízeným svým zahynouti nedají; ejhle bratři, spoluměšťané vaši, kteříž nenuceni poslední sousto s vámi zdělí; mějtež naději dobrou ! díky vřelé, dárek obaplný nejpřednější bude vám z ust jejich, i z ust pozdních potomků jejich; vás za vykupitele z časné bídy jednosvorně velebiti budou; dobré však samo se chválí, a protož neočekává dobrořečení tohoto světa. Zákon Boží a láska bližního zisku nežádoucí povede vás k této povinnosti.

V Hradci Králové, 1823.

Poznámka vydavatele

Požár začal v domě, který má nyní čp. 96 (Fiala 1933, 49). Dům Michala Gusenbaura, u kterého se zastavil postup požáru západním směrem, má nyní čp. 104/5 (Fiala 1933, 50).

Spisek napsaný P. Josefem Herzanem (od r. 1807 první katecheta na dívčí škole kláštera Voršulinského, od r. 1816 ředitel c.k. krajské hlavní školy, od r. 1837 arciděkan, zemřel 14. dubna 1844 (Veselský 1999)) byl vydán v roce 1823 česky a německy, přičemž německé vydání je poněkud obšírnější než české (Štroblová 1996) a narozdíl od českého je v něm uvedeno jméno autora (a jméno autorky úvodní básně: Luise Brachmann). Velikost nákladu ani kdo zaplatil vtištění zatím není známo.

Důvodem pro jeho napsání a vydání byla snaha netradiční formou - tj. výnosem z prodeje této tiskoviny - napomoci ke zmírnění následků velkého požáru. Jak dalece se autoru tento záměr zdařil není zatím zcela jasné. Pouze z nepřímých zpráv lze usuzovat, že tato akce skončila spíše neúspěchem, neboť v roce 1828 zbývalo ještě 3000 ks spisku, které nebylo možné prodat ani po třech krejcařích. (Fiala 1932)

Česká verze má rozměry 170 x 105 mm a rozsah 24 číslovaných stran (2., 4. a 24. jsou nepotištěné, vlastní text je na stranách 5 až 23), které jsou vtištěné na šesti uprostřed sešitých listech papíru. Přilepená papírová obálka (s prázdnou 2. a 3. stranou) má u různých exemplářů různou barvu. Německá verze má rozměry přibližně 190 x 165 mm a rozsah 10 stran včetně obálky (nepotištěná je 2. a 4. strana obálky). V žádném exempláři (ani českém ani německém) uloženém v Okresním muzeu v Kutné Hoře není vyobrazení slibované v textu na titulní straně.

Titul německé verze

Kurze Beschreibung / des / Brandes der Bergstadt Kuttentberg / am 9ten May 1823, / nebst einer lithographirten Abbildung / und / Aufruf / an die edlen Bewohner des gemeinschaftlichen Vaterlandes / und des übrigen Kaiserstaates / zur / mildthätigen Unterstützung der Verunglückten. / Vom / P. Joseph Herzan, / hauptschuldirektor zu Kuttentberg. / Der Ertrag dieser Blätter ist ganz für die Unglücklichen bestimmt. / Czaslau, gedruckt bey Bernhard Reinhard, k. kreisäntlich Buchdrucker 1823.

Poděkování

Za podnět k přetištění *Krátkého vypsání ohně* a poskytnutí kopie děkuji ing. Jaroslavu Kuncířovi. Za umožnění porovnání různých exemplářů českého a německého vydání děkuji Okresnímu muzeu Kutná Hora - Mgr. Radce Chramostové.

Literatura

- Štroblová H. (1996):** Požár Kutné Hory (v dobové reportáži P. J. Herzana). *Krásné město* č.2, s.12-13.
- Fiala J. (1932):** Z nedávné doby chudoby města. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české* ř.6, s.90-91.
- Fiala J. (1933):** Opatrování města před ohněm. *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české* ř.7, s.1-56. (o požáru r.1823 je psáno na stranách 49-50)
- Veselský P.M. (1999):** Průvodce po kr. horním městě Hoře Kutné a nejbližším okolí. *Kutna Kutná Hora*, str. 97.

INTERNET A PAMÁTKOVÁ PÉČE

PAMÁTKOVÁ PÉČE VE SVĚTĚ - VÝZNAMNÉ ORGANIZACE

Institucí zabývajících se památkami na nadnárodní úrovni je ve světě velké množství. Rozmanitě jsou i oblasti jejich zájmu. Pravděpodobně nejnámější je *World Heritage*. Snad nejvýznamnější organizací památkové péče je *ICOMOS* jehož nejdůležitější činností je definováním pravidel pro zacházení s památkami. Pro vzdělávání památkářů a lidí přicházejících pracově do styku s památkami byla vytvořena organizace *ICCROM* atd. V následujícím přehledu je vybráno několik z nejvýznamnějších organizací.

World Heritage (Světové dědictví) Centrum světového dědictví UNESCO (UNESCO's World Heritage Centre) je sekretariátem Konvence o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. WWW stránky obsahují text Konvence o světovém dědictví (World Heritage Convention), pracovní příručku (Operational Guidelines), Seznam světového dědictví (World Heritage List) a Seznam světového dědictví v ohrožení (List of

World Heritage in Danger). <http://www.unesco.org/whc/>

International Council on Monuments and Sites (ICOMOS - Mezinárodní rada památek a míst) je mezinárodní nevládní organizace zaměřená na konzervaci světových historických památek a lokalit. Byla založena v roce 1965 a dnes má národní komise ve více než 90 zemích. WWW stránky obsahují texty mezinárodních dohod a standardů

ICOMOS a dalších mezinárodních organizací majících vztah k ochraně kulturního dědictví.

<http://www.icomos.org/>

International Centre for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property (ICCROM - Mezinárodní centrum pro studium prezervace a restaurování kulturních objektů) je mezinárodní organizace zabývající se pořádáním školení specialistů na restaurování a konzervování a vytváření nebo zlepšování podmínek pro

účinnou konzervaci kulturního dědictví - movitého i nemovitého - po celém světě. Byla vytvořena organizací Unesco v roce 1956. WWW stránky obsahují mj. seznam nabízených kurzů.

<http://www.iccrom.org/>

Organization of World Heritage Cities (OWHC - Organizace měst světového dědictví) je organizací 109 měst zapsaných na seznamu světového dědictví. Byla založena v roce 1993. Organizuje setkávání, spolupráci a výměnu informací zaměřených hlavně na problémy správy historických měst mezi členy a zajišťuje spolupráci s jinými organizacemi a odborníky.

<http://www.ovpm.org/>

International Council of Museums (ICOM - Mezinárodní rada muzeí) je nevládní organizace věnující se podpoře a rozvoji muzeí na mezinárodní úrovni. Vznikla roku 1946 a dnes má 15 000 členů ve 147 zemích. Sdružuje jak jednotlivce (muzejní pracovníky), tak muzea a obdobné organizace. Pořádá setkávání odborníků, Mezinárodní den muzeí a vydává řadu publikací. <http://www.icom.org/ICOM>

International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works (IIC - Mezinárodní společnost pro konzervaci historických a uměleckých prací)

Činnost společnosti spočívá v propagaci znalostí, metod a pracovních standardů potřebných k ochraně a uchování historických a uměleckých prací. Byla založena roku 1950 a má 3500 členů v 75 zemích. Členy jsou konzervátoři, restaurátoři, vědci, učitelé, studenti a osoby, které chtějí být informovány o dění v tomto oboru. Vydává časopis *Studies in Conservation*.

<http://www.natmus.min.dk/cons/iic/info.html>

Poněkud jiný přístup k mezinárodní spolupráci představuje informační síť **MEDICI (Multimedia for Education and Employment through Integrated Cultural Initiative - Multimédia pro vzdělávání a zaměstnanost prostřednictvím integrované kulturní iniciativy)** založená Evropskou komisí, která má zprostředkovávat kontakty, spolupráci a výměnu informací

mezi subjekty, které se jakkoli zabývají kulturním dědictvím.¹ <http://www.medicif.org/>

Dále existují na internetu seznamy památkových organizací a jejich www stránek - např. Internet-based Heritage & Preservation Resources na serveru Southwestern Pennsylvania Heritage Preservation Commission. <http://www.sphpc.org/other/resource.htm>

MEZINÁRODNÍ RADA PAMÁTEK A MÍST - ICOMOS

International Council on Monuments and Sites

Conseil International des Monuments et des Sites

ICOMOS je mezinárodní nevládní organizace zaměřená na konzervaci světových historických památek a míst. Založena byla v roce 1965 po mezinárodním přijetí tzv. Benátské charty. Dnes má tato organizace národní komise ve více než 90 zemích.

ICOMOS je hlavním poradcem UNESCO v záležitostech týkajících se konzervování a ochrany památek a míst. Spolu IUCN - The World Conservation Union se ICOMOS podílí na nominaci nových míst na Seznam světového dědictví². Dále ICOMOS usiluje o vytváření mezinárodních standardů pro uchování, obnovu a správu kulturního prostředí.

Sekretariát ICOMOS sídlí v Paříži. Předsedem českého komitétu ICOMOS je PhDr. Dobroslav Lfbal, sekretářem je Ing. arch. Aleš Vošahlík, CSc.

WWW stránky obsahují v anglické a francouzské mutaci texty chart a jiných dokumentů, stanovy, adresy odborných a národních komisí, představitelů, členů atd.

CHARTY A JINÉ DOKUMENTY³

Charty přijaté generálním shromážděním ICOMOS

1964 Mezinárodní charta o konzervaci a restaurování památek a míst (Benátská charta)⁴

1976 Charta o kulturní turistice

1982 Florentská charta (Historické zahrady a krajina)¹

¹ viz Věra Kučová: MEDICI nová informační síť o kulturním dědictví. Zprávy památkové péče 59(6), 1999, s.210-211

² <http://www.unesco.org/whc/heritage.htm>

³ http://www.international.icomos.org/icomos/e_charte.htm

⁴ česky in: Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri Praha 1999, s. 440-442

- 1987 Charta o konzervaci historických měst a městských území (Washingtonská charta)²
1990 Charta o ochraně a správě archeologického dědictví
1996 Charta o ochraně a správě podvodního kulturního dědictví

Usnesení a prohlášení symposií ICOMOS

- 1967 Normy z Quita (Závěrečná zpráva ze setkání o přezervaci a využití památek a míst s uměleckou a historickou hodnotou, Quito)
1972 Usnesení ze symposia o začleňování dnešní architektury do starobylých skupin budov
1975 Usnesení o konzervaci malých historických měst
1982 Prohlášení z Tlaxcaly o revitalizaci malých osad
1982 Prohlášení z Drážďan (obnova po válce)
1983 Prohlášení z Říma (organizace památkové péče)
1993 Směrnice o výchově a výcviku při konzervaci památek, souborů a míst.
1994 Document z Nary o autenticitě (Narská konference o autenticitě ve vztahu ke Konvenci o světovém dědictví, konaná v Naře v Japonsku od 1. do 6. listopadu 1994)
1996 Prohlášení ze San Antonia při interamerickém symposiu o autenticitě při konzervaci a správě kulturního dědictví.
1998 Stockholmské prohlášení: Prohlášení ICOMOS k 50. výročí Všeobecné deklarace lidských práv (přijaté exekutivou ICOMOS a poradními komisemi na jejich setkání ve Stockholmu, 11. září 1998)

Charty přijaté národními komisemi ICOMOS

- 1981 Charta australské ICOMOS o konzervaci míst kulturního významu (Charta z Burry) (ICOMOS Austrálie)
1982 Charta o prezervaci Quebecského dědictví (Deschambaultské prohlášení) (ICOMOS Canada)
1983 Appletonská charta pro ochranu a zlepšení prostředí staveb (ICOMOS Canada)
1987 První brazilský seminář o prezervaci a revitalizaci historických center (ICOMOS Brazílie)
1992 Charta o konzervaci míst s cenným kulturním dědictvím, (ICOMOS Nový Zéland)
1992 Charta o prezervaci historických měst a ploch Spojených států amerických, (US/ICOMOS)

Jiné mezinárodní normy

Mezinárodních norem upravujících zacházení s památkami je celá řada a snad všechny jsou dostupné na Internetu (anglicky). V českém překladu jsou dostupné jen některé z nich, např.:

- Athenská charta o restaurování historických památek (První mezinárodní kongres architektů a techniků historických památek, Athény, 1931)³
Prohlášení z Amsterodamu (Kongres o evropském architektonickém dědictví, 21.-25. říjen 1975)⁴
Úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (Paříž 1972)⁵
Doporučení UNESCO o záchraně historických nebo tradičních celků a jejich roli v současném životě (Nairobi 1976)³
Konvence Rady Evropy o záchraně architektonického dědictví Evropy (Granada 1985)³

---

¹ česky in: Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri Praha 1999, s. 442-446

² česky in: Ochrana historických měst v evropském a světovém kontextu. Český komitét ICOMOS 1993

³ Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri Praha 1999, s. 438-439

⁴ Ochrana historických měst v evropském a světovém kontextu. Český komitét ICOMOS 1993

⁵ Sbírka zákonů č.159/1991, resp. server Ministerstva životního prostředí ČR

CHARTA AUSTRALSKÉ ICOMOS O ZACHOVÁNÍ MÍST KULTURNÍHO VÝZNAMU (CHARTA Z BURRY)

Charta definuje význam některých termínů, které se používají při opravách památek, jako například konzervace, restaurování atd. Význam těchto termínů v angličtině je někdy odlišný od jejich chápání v češtině. Tento rozdíl je zvláště výrazný u pojmu konzervace, který nejvíce odpovídá anglickému *preservation*. V tomto překladu byla dána přednost požívání počestnějších anglických termínů, před snahou o jejich překlad do češtiny. Proto v tomto překladu pojem konzervace označuje souhrn všech metod používaných za účelem zachování památky, zatímco snaha o její udržení v dochovaném stavu označuje termín *preservation*.

Preamble

S ohledem na Mezinárodní chartu pro konzervaci a restaurování památek a míst (Benátky 1966) a Usnesení 5. generálního shromáždění ICOMOS (Moskva 1976) následující charta byla přijata od ICOMOS Austrálie.

Definice

Článek 1. Pro účely této charty:

- 1.1 **Objekt** (*Place*) znamená polohu, plochu, stavbu nebo jiné dílo, skupinu staveb nebo jiných děl spolu s příslušným vybavením a okolním prostředím.
- 1.2 **Kulturní význam** (*Cultural significance*) znamená estetickou, historickou, vědeckou nebo sociální hodnotu pro minulé, přítomné nebo budoucí generace.
- 1.3 **Struktura** (*Fabric*) znamená všechny fyzické materiály objektu.
- 1.4 **Konzervace** (*Conservation*) znamená všechny procesy pečující o objekt tak, aby byl zachován jeho kulturní význam. To zahrnuje údržbu a podle okolností může zahrnovat konzervaci, restaurování, rekonstrukci a adaptaci a bude obvykle sloučovat více než jedno z těchto.
- 1.5 **Údržba** (*Maintenance*) znamená nepřetržitou ochrannou péči o strukturu, obsah a prostředí objektu, čímž se odlišuje od opravy. Oprava zahrnuje restaurování nebo rekonstrukci a měla by být podle toho zpracována.
- 1.6 **Prezervace** (*Preservation*) znamená údržbu struktury objektu v jejím nynějším stavu a zpomalení rozrušování.
- 1.7 **Restaurování** (*Restoration*) znamená navrácení dnešní struktury objektu do známého dřívějšího stavu odstraněním přídatků nebo znovusestavením existujících komponent bez vnášení nové hmoty.
- 1.8 **Rekonstrukce** (*Reconstruction*) znamená navrácení objektu obdobně jako v předchozím bodě do známého dřívějšího stavu, a je charakteristická začleňováním materiálů (nových nebo starých) do struktury. Nesmí být zaměňována s kreativní (*recreation*) nebo na dohodu založenou přestavbou, které nejsou předmětem této charty.
- 1.9 **Adaptace** (*Adaption*) znamená úpravu objektu pro zamýšlené přijatelné využití.
- 1.10 **Přijatelné využití** (*Compatible use*) je takové využití, které nevyžaduje změnu kulturně významné struktury, nebo způsobí změny které jsou v podstatě vratné, nebo změny které mají minimální dopad.

Principy konzervace

Článek 2. Cílem konzervace je udržet nebo navrátit objektu jeho kulturní význam, což musí zahrnovat opatření pro jeho zabezpečení, údržbu a budoucnost.

Článek 3. Konzervace je založena na účtě k existující struktuře a měla by být spojena s co možná nejmenším fyzickým zásahem. Konzervace by neměla překroutit svědectví poskytované strukturou.

Článek 4. Konzervace by měla využít všech disciplín, které mohou přispět ke studiu a ochraně objektu. Použité techniky by měly být tradiční ale v některých případech mohou být moderní, pokud tyto mají pevný vědecký základ a byly podpořeny širokou zkušeností.

Článek 5. Konzervace objektu by měla brát v úvahu všechna hlediska jeho kulturního významu bez neopodstatněného zdůrazňování jedněch na úkor jiných.

Článek 6. Postup konzervace objektu musí v prvé řadě být určen porozuměním jeho kulturnímu významu a jeho fyzickým stavem.

Článek 7. Postup konzervace určí která využití jsou přijatelná.

Článek 8. Konzervace vyžaduje udržení vhodného vizuálního prostředí, např. tvaru, rozsahu, barvy, struktury a materiálů. Jakákoli nová konstrukce, bourání nebo úprava, která by nepříznivě ovlivnila prostředí, které pak nepříznivě ovlivní chápání nebo prožitek objektu, by měla být vyloučena.

Článek 9. Stavba nebo dílo by mělo zůstat ve své historické poloze. Přesun části nebo celé budovy nebo díla je nepřijatelný, pokud to není jediný prostředek pro zajištění jejího přežití.

Článek 10. Přemístění obsahů, které tvoří součást kulturního významu objektu, je nepřijatelné, pokud to není jediný prostředek pro zajištění jejich bezpečnosti a prezervace. Tyto obsahy musí být navraceny, pokud to změněné okolnosti umožní.

Postupy konzervace

PREZERVACE

Článek 11. Prezervace je vhodná tam, kde nynější stav struktury je podstatou svědectví zvláštního kulturního významu nebo kde nedostatek jistoty nedovoluje jiné postupy konzervace.

Článek 12. Prezervace je omezena na ochranu, údržbu a kde je to nezbytné na stabilizaci nynější struktury, ale bez překroucení jejího kulturního významu.

RESTAUROVÁNÍ

Článek 13. Restaurování je vhodné jen když existuje dostatečná jistota o dřívějším stavu stavby a pouze pokud navrácení stavby do toho stavu obnoví kulturní význam objektu.

Článek 14. Restaurování by mělo znovu odkrýt kulturně významné aspekty objektu. Restaurování je založeno na účtě ke všem fyzickým, dokumentárním a jiným svědectvím a zastavuje se v bodě, kde začíná dohad.

Článek 15. Restaurování je omezeno na znovusestavení přemístěných dílů nebo odstranění dodatků v souladu s článkem 16.

Článek 16. Příspěvky všech období k objektu musí být respektovány. Když objekt obsahuje struktury z různých období, pak odkrýt strukturu jednoho období na úkor jiného může být ospravedlněno pouze když to, co je odstraněno, je nepatrného kulturního významu a struktura která je odkrývána má mnohem větší kulturní význam.

REKONSTRUKCE

Článek 17. Rekonstrukce je vhodná tehdy, když objekt je neúplný v důsledku poškození nebo úpravy a když je to nezbytné pro jeho přežití nebo když se tím vrátí kulturní význam objektu jako celku.

Článek 18. Rekonstrukce je omezena na doplnění ochuzených částí a neměla by tvořit většinu struktury objektu.

Článek 19. Rekonstrukce je omezena na obnovení struktury jejíž tvar je známý z fyzických anebo dokumentárních svědectví. Obnovená struktura by měla být při důkladné prohlídce identifikovatelná jako nové dílo.

ADAPTACE

Článek 20. Adaptace je přijatelná tam, kde konzervace objektu nemůže být dosaženo jiným způsobem, a kde adaptace podstatně nezlehčí kulturní význam objektu.

Článek 21. Adaptace musí být omezena na to, co je podstatné pro využití objektu, v souladu s články 6 a 7.

Článek 22. Struktura kulturního významu nezbytně odstraněná v průběhu adaptace musí být uchována v bezpečí, aby bylo možné její budoucí navrácení.

Praxe konzervace

Článek 23. Práce na objektu musí předcházet odborně připravené studii z fyzických, dokumentárních a jiných podkladů, a před jakýmkoliv narušením objektu musí být zaznamenána nynější struktura.

Článek 24. Studium objektu pomocí jakéhokoli narušení struktury nebo pomocí archeologického výzkumu by mělo být provedeno tam, kde je to nezbytné pro opatření údajů podstaných pro rozhodnutí o konzervaci objektu anebo k bezpečnému doložení údajů ztracených nebo zneprístupněných v důsledku nezbytné konzervace nebo jiné nevyhnutelné činnosti. Výzkum objektu pro jakýkoliv jiný účel, který vyžaduje fyzické poškození a který přispěje podstatně k souboru vědeckých poznatků, může být povolen za předpokladu, že je to v souladu s postupem konzervace objektu.

Článek 25. Přísemný příkaz o postupu konzervace musí být schopen odborně objasnit kulturní význam, fyzický předpoklad a navržený postup konzervace spolu se zdůvodněním a dalšími doklady, zahrnujícími fotografie, kresby a všechny vhodné vzorky.

Článek 26. Organizace a jednotlivci odpovědní za rozhodnutí o postupu musí být jmenováni a zvláštní odpovědnost musí být dána pro každé takové rozhodnutí.

Článek 27. Přířičné odborné vedení a dozor musí být prováděny při všech etapách práce a nové doklady a dodatečná rozhodnutí musí být zaznamenávány jako v článku 25.

Článek 28. Záznamy požadované články 23, 25, 26 a 27 by měly být umístěny ve stálém archivu a měly by být veřejně přístupné.

Článek 29. Položky zmiňované v článku 10 a článku 22 by měly být odborně evidovány a chráněny.

LITERATURA S GEOLOGICKO-MINERALOGICKOU TÉMATIKOU

Ing. Petr Pauliš

V následujícím přehledu jsou uvedeny citace prací s geologickou tematikou, vztahující se ke kutnohorskému okresu, které byly publikovány v posledních deseti letech (1989 - 1998). Při sestavování tohoto přehledu bylo čerpáno hlavně z Geologické bibliografie České republiky, která každoročně vychází v Českém geologickém ústavu v Praze. Literatura byla pro úplnost doplněna i některými citacemi článků z novin či populárních časopisů z archivu autora. Seznam publikací z roku 1998, jehož přehledná bibliografie dosud tiskem nevyšla, sestavil autor přímo na základě studia jednotlivých periodik. Vzhledem k tomu se autor předem omlouvá za případnou neúplnost seznamu.

- Bohatý M. (1997):** Antonín Bukovský (1865-1950) a nerost bukovskýit. *Minerál*, 5, č. 5, 348-352. Brno.
- Cílek V. (1998):** Budování jednotné sítě chráněných geologických lokalit na území České republiky. Případová studie pro okresy Praha-východ, Kolín a Kutná Hora. *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1997*, 126-127. Praha.
- Čech F., Novák F., Ulrych J. (1992):** Příbyslavice near Čáslav, leucocratic peraluminous granites and pegmatites with tourmaline, garnet and primary phosphates. .in Field trip guidebook. *Lepidolite 200*, 39-46. *Nové Město na Moravě*.
- Doubek Z. (1997):** Zaniklá lokalita Příbyslavice u Čáslavi. *Minerál*, 5, 2, 85-87. Brno.
- Ebermann T. (1993):** Magnetitové ložisko "Na Černé Rudě" a "V Jarošci" u Kutné Hory. *Český Kras*, 18, 46-48. Beroun.
- Elišáková H. (1997):** Coraux crétacé de Boheme (Cénomaniens supérieur; Turonien inférieur - Coniacien inférieur), République tchéquie. *Věstník Českého geologického ústavu*, 72, 3, 245-266. Praha.
- Elišáková H. (1997):** Coraux pas encore décrits ou redécrits du Crétacé supérieur de Boheme. *Věstník Českého geologického ústavu*, 72, 1, 61-79. Praha.
- Hladíková J., Žák K., Cílek V. (1996):** Izotopový záznam klimatických změn v posledních 500 letech zachycený v karbonátovém sintru středověkého dolu v Kutné Hoře. *Sedimentární geologie v České republice*, 23. a 24. ledna 1996 v Praze, PF UK, str. 14. Praha.
- Hoffman V., Šrein V., Trdlička Z. (1989):** Sb-gustavit a bournonit z Kutné Hory. *Věstník Ústředního ústavu geologického*, 64, 5, 313-316. Praha.
- Hoffman V., Trdlička Z., Kubát M., Novák F. (1994):** Sb-mineralizace v severní části kutnohorského rudního revíru. *Věstník Českého geologického ústavu*, 69, 2, 59-61. Praha.
- Holásek O. (1994):** Výzkum kvartérních sedimentů na území mapy 13-41 Čáslav. *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1993*, 33-35. Praha.
- Hrubeš M. (1993):** Zpráva o kvartérních sedimentech na listu geologické mapy 1:50 000 Zruč nad Sázavou (13-34 Zruč nad Sázavou). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1992*, 41-42. Praha.
- Hyršl J. (1991):** Die Lagerstätte Kutná Hora in Böhmen und ihre Mineralien. *Lapis*, č. 12, 25-34. München.
- Hyršl J., Kaden M. (1992):** Eine Paragenese von Eisen-Arsenaten von Kaňk bei Kutná Hora in Böhmen und Munzig bei Meißen in Sachsen. *Aufschluss*, 43, č. 2, 95-102. Heidelberg.
- Jansa J. (1997):** K historii nálezů kaňkitu a zýkaitu na Kaňku u Kutné Hory. *Minerál*, 5, č. 5, 342-344. Brno.
- Jansa J. (1997):** Kutnohorit nebo kutnahorit ? - *Minerál*, 5, č. 5, 344-345. Brno.
- Kachlík V. (1997):** Geochemistry of amphibolites and paragneisses from the contact of the Kutná Hora Crystalline Unit, Moldanubicum and Bohemicum (Central Bohemia, Czech

- Republic). *Journal of the Czech geological society*, 42, č.3, 60. Praha.
- Kachlík V. (1997):** Vztahy kutnohorského krystalinika, moldanubika a středoečeského plutonu v okolí Sázavy nad Sázavou. *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1996*, 83-84. Praha.
- Kachlík V. (1997):** Vztahy kutnohorského krystalinika, moldanubika a středoečeského plutonu v okolí Sázavy nad Sázavou. *Sborník II. semináře České tektonické skupiny, Česká geologická společnost VŠB-TU, 37-38. Ostrava.*
- Kašpar P., Řídkošil T., Šrein V. (1992):** Miargyrit jako indikátor závěrečné fáze hydrotermálního procesu. *Stříbrné minerální asociace v Československu, Dům techniky ČS VTS, 69-73. Ústí n. Labem.*
- Klečka M., Machart J., Melín M., Lang M., Pivec E. (1993):** Geochemický a petrologický výzkum tělesa blanické ortoruly (23-11 Vlašim, 23-12 Ledec nad Sázavou). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1991*, 76-78. Praha.
- Kršáková S. (1997):** České muzeum stříbra v Kutné Hoře. *Minerál*, 5, č. 5, 357-358. Brno.
- Kvaček M. (1989):** Geochemická charakteristika sulfidů ze severní části kutnohorského rudního revíru. *Sborník geologických věd, Technologie, Geochemie*, 24, 103-128. Praha.
- Liberský J., Mikuš M., Pauliš P. (1997):** Kutnohorská hornická naučná stezka. *Hornická Příbram ve vědě a technice, sekce T 7, 8 stran, Příbram.*
- Lipský Z. (1990):** Dynamika vývoje pseudokrasových tvarů na příkladu miskovických pseudozávrťů. *Sborník České geografické společnosti*, 95, č. 3, 214-218. Praha.
- Lipský Z. (1990):** Tisá skála. *Bohemia centralis*, 19, 292-299. Praha.
- Lipský Z. (1995):** Periglaciální tvary na Tisé skále. *Sborník České geografické společnosti*, 100, 4, 298-301. Praha.
- Litochleb J. (1996):** Markovice a Horky u Časlavi - klasické lokality zeolitů v alpských žilách. *Minerál*, 4,2, 98-100. Brno.
- Litochleb J., Malec J. (1995):** Myrmekitové struktury zlata a bismutu a jejich genetický význam. *Struktury a textury minerálů, Český geologický ústav*, 35-37. Praha.
- Litochleb J., Šrein V., Černý P. (1996):** Nález železem bohatého sfaleritu ve skarnu na Holém vrchu ve Vlastějovicích nad Sázavou. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 1995, 3, 237. Praha.
- Malec J. (1997):** Geologická stavba kutnohorského rudního revíru. *Minerál*, 5, č. 5, 312-317. Brno.
- Malec J., Pauliš P. (1997):** Kutnohorský rudní revír a projevy zaniklé důlní a hutní činnosti na jeho území. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, vol. 4-5, 84-105. Praha.
- Malec J., Kavalír J., Pauliš P. (1992):** Využití flotačních odpadů z Kaňku pro výrobu pórobetonových tvárnic. *Přehled ekogeologických výzkumných prací v roce 1991, MŽP ČR, geologický odbor*, 20. Praha.
- Malec J. (1997):** Kutná Hora a zlato. *Minerál*, 5, č. 6, 399-402. Brno.
- Mikuš M. (1992):** Těžba rud a geologický průzkum v kutnohorském rudním revíru v letech 1958 - 1991. *Krásné město*, 1992, 1, 12-13. Kutná Hora.
- Mikuš M., Pauliš P. (1997):** Kutnohorská hornická naučná stezka. *Minerál*, 5, č. 5, 361-366. Brno.
- Mikuš M., Pauliš P. (1998):** Hornická naučná stezka. *Krásné město*, č. 2, 10-14. Kutná Hora.
- Mikuš M., Hoffman V., Höschl V., Trdlička Z. (1989):** Nález nového typu zrudnění v rulách severní části kutnohorského rudního revíru. *Sborník geologických věd, Technologie, Geochemie*, 24, 129-142. Praha.
- Novák F. (1990):** Železnatý dravit z Turkaňského pásma v severní části kutnohorského rudního obvodu. *MEGA - Membrány Ekologie Geologie Analytika*, 14, č. 3, 128-145. Stráž pod Ralskem.

- Novák J.K., Vrbová H. (1996):** Petrogenesis and geochemistry of mafic rocks from the Kutná Hora Crystalline Complex and the neighbouring part of the Rataje Micaschist Zone. *Geolines*, 4, 1-41. Praha.
- Novák M., Hyršl J. (1992):** Vlastějovice near Zruč nad Sázavou, pegmatites with fluorite penetrating skarn. in Field trip guidebook. *Lepidolite 200*, 33-37. *Nové Město na Moravě*.
- Novák M. (1994):** Minerály uranu z pegmatitů České republiky. *Minerál*, 2, 2, 63-64. Brno.
- Novák M. (1995):** Nové nálezy vzácných turmalínů z pegmatitů Čech a Moravy. *Minerál*, 3, 3, 159. Brno.
- Novák M. (1996):** Bór obsahující minerály z granitických pegmatitů moldanubika. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 1995, 3, 164-169. Praha.
- Oliveriová D. (1993):** Ca-Al mica margarite - its occurrences and metamorphic significance in mica schists from Kutná Hora Crystalline Complex. *Journal of the Czech geological society*, 38, 3-4, 209-213. Praha.
- Oliveriová D. (1993):** Metamorfní vývoj metapelitů svorové zóny kutnohorského krystalinika (13-31 Říčany, 13-32 Kolín, 13-33 Benešov, 13-34 Zruč nad Sázavou, 13-41 Čáslav, 13-43 Golčův Jeníkov). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1991*, 100-103. Praha.
- Oliveriová D., Synek J., Maluski H. (1995):** Dating middle and late Variscan tectonometamorphic events on the rim of the Moldanubian Zone (Kutná Hora crystalline Complex) - An $^{39}\text{Ar}/^{40}\text{Ar}$ study. *Journal of the Czech geological society*, 40, 3, 35. Praha.
- Pauliš P. (1989):** Kolem Kutné Hory. *Turista*, 12, 4-5. Praha.
- Pauliš P. (1989):** Kutná Hora - město slavné hornické tradice. *Přírodní vědy ve škole*, 41, 3, 93-97. Praha.
- Pauliš P. (1991):** Kutnohorské dolování kdysi a dnes. *Geologický průzkum*, 33, 2, 56-57. Praha.
- Pauliš P. (1993):** České stříbro. *Věda, technika a my*, č. 7, 34-37. Praha.
- Pauliš P. (1993):** Kaňk u Kutné Hory - místo neobyčejné historické i přírodovědné hodnoty. *Ochrana přírody*, 48, 4, 102-104. Praha.
- Pauliš P. (1993):** Několik nových mineralogických nálezů na území České republiky. *Minerál*, 1, 4, 25-26. Brno.
- Pauliš P. (1993):** Sekundární minerály antimonu ze skarnového ložiska Vlastějovice v Posázaví. *Časopis Národního Muzea, Řada přírodovědná*, 162, 1-4, 91-92. Praha.
- Pauliš P. (1993):** Sekundární sulfáty z Kaňku u Kutné Hory. *Věstník Českého geologického ústavu*, 68, 3, 47-48. Praha.
- Pauliš P. (1995):** Kutná Hora a hornická naučná stezka. *Uhlí - Rudy - Geologický průzkum*, 6, 195. Praha.
- Pauliš P. (1995):** Römerit z Kaňku u Kutné Hory. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 3, 239. Praha.
- Pauliš P. (1996):** Pozdrav středověkých horníků. Kutná Hora - Lesk a stíny stříbrného města. *Země koruny české. Orbis*, 18. Praha.
- Pauliš P. (1996):** Skarnové ložisko Vlastějovice u Zruče nad Sázavou. *Minerál*, 4, 6, 392-398. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Dumortierit - klasický kutnohorský minerál. *Minerál*, 5, č. 5, 341-342. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Jako bychom zapomněli, že většina architektonických skvostů, kterými se prezentujeme, vznikla díky dolům. *Kutnohorské noviny*, 4.11.1997, r.1, č. 29, 10.
- Pauliš P. (1997):** Křišťály z alpských žil Čáslavska a Kutnohorska. *Minerál*, 5, 1, 15-17. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Kutnohorské sekundární minerály. *Minerál*, 5, č. 5, 332-336. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Mineralogie kutnohorských rudních žil. *Minerál*, 5, č. 5, 322-332. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Minerály kutnohorských serpentinitů. *Minerál*, 5, č. 5, 339-340. Brno.

- Pauliš P. (1997):** Minerály kutnohorských strusek. *Minerál*, 5, č. 5, 347-348. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Pozvánka k letnímu putování - V Kutné Hoře vzniká hornická naučná stezka. *část 1.: Horník - Geolog - Nafťař*, č. 13, 4, část 2.: *H-G-N*, č. 14, 4. Praha.
- Pauliš P. (1997):** Skarnové ložisko "U černé rudy" u Malešova. *Minerál*, 5, č. 6, 402-405. Brno.
- Pauliš P. (1997):** Z čeho stavěla Kutná Hora. *Krásné město*, č.1, 16-17. Kutná Hora.
- Pauliš P. (1997):** Za hornickými památkami. *Cykloturistika*, 3, č. 6, 38-39. Plzeň.
- Pauliš P. (1998):** Dvě trasy Stříbrné stezky nabízejí více než dvacetikilometrovou procházku. *Kutnohorské noviny*, 2.5. 98, str.17.
- Pauliš P. (1998):** Kutnohorský rudní revír a jeho minerály. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 6, 57-70. Praha.
- Pauliš P. (1998):** Minerály kutnohorského rudního revíru. *Kuttna, Kutná Hora*, 50 str.
- Pauliš P. (1998):** Nový nález barytu na skarnovém ložisku Vlastějovice u Zruče nad Sázavou. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 6, 261. Praha.
- Pauliš P. (1998):** Skarnové ložisko Vlastějovice (Hammerstadt) u Zruče nad Sázavou - zajímavá geologická a mineralogická lokalita. *Vlastivědný sborník, Havlíčkovobrodsko*, 14, 129-144. Havlíčkův Brod.
- Pauliš P. (1998):** Staletí trvající hornická a hutnická činnost se podepsala na čistotě púd v okresním městě a jeho blízkém okolí. *Kutnohorské noviny*, 3.2.98, str. 10.
- Pauliš P. (1998):** Stavební rozvoj města a snahy o zaházení pozůstatků důlní činnosti vedly k jejich rychlému zániku. *Kutnohorské noviny*, 27.7. 98, str. 14.
- Pauliš P. (1998):** Zdejší revír je jedním z nejbohatších českých nalezišť. *Kutnohorské noviny*, 28.3. 98, str. 13.
- Pauliš P., Haake R. (1995):** Ryzí antimon z Vlastějovic v Posázaví. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 3,240. Praha.
- Pauliš P., Haake R. (1996):** Über die Skarnlagerstätte Vlastějovice (Hammerstadt) in Böhmen, Tschechische Republik. *Mineralien Welt*, 7, 5, 47-56. Haltern.
- Pauliš P., Haake R. (1997):** Mineralien-Fundstellen in der Tschechischen und Slowakischen Republik. *Bode Verlag, Haltern*.
- Pauliš P., Haake R. (1998):** Kutná Hora (Kuttenberg) - eine der berühmten Silberlagerstätten in Böhmen. *Mineralien Welt*, 1, 24-44. Haltern.
- Pauliš P., Malec J. (1989):** Nové nálezy aluminitu, $Al_2(SO_4)(OH)_4 \cdot H_2O$, v ČSR. *Časopis pro mineralogii a geologii*, 34, 435. Praha.
- Pauliš P., Mikuš M. (1998):** Stříbrná stezka - hornická naučná stezka v Kutné Hoře, Stručná historie kutnohorského dolování. *Kuttna, Kutná Hora*, 62 str.
- Pauliš P., Miláček Z., Ševců J. (1998):** Minerály kutnohorských strusek. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze*, 6, 204-207. Praha.
- Pertold Z., Pertoldová J., Pudilová M. (1998):** Regional skarns of the Bohemian Massif - a member of the Gföhl unit: are there analogues in Variscan Europe ? - *Acta Universitatis Carolinae, Geologica*, 42, 2, 317-318. Praha.
- Povondra P. (1992):** Crystal chemistry of rock-forming apatites from the Bohemian Massif. *Acta Universitatis Carolinae, Geologica*, 1-2, 197-224. Praha.
- Povondra P., Lang M., Pivec E., Ulrych J. (1997):** Tourmaline from the Příbyslavice peraluminous alkalifeldspar granite, Czech Republic. *Tourmaline 1997 - International Symposium on Tourmaline, Abstracts, Moravské muzeum*, 82-83. Brno.
- Povondra P., Lang M., Pivec E., Ulrych J. (1998):** Tourmaline from the Příbyslavice peraluminous alkali-feldspar granite, Czech Republic. *Journal of the Czech geological society*, 43, č.1-2, 3-8. Praha.
- Procházka J., Mikšová J., Barnet I. (1998):** Radon na tektonických poruchách. *Věstník*

Českého geologického ústavu, 73, 1, 33-40. Praha.

- Sejkora J. (1993):** Některé zajímavé nálezy nerostů v pegmatitech České republiky. *Minerál, 1, 3, 22-23. Brno.*
- Šalický J. (1991):** Geochemie povrchových vod na území listu Čáslav. *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1989, 161-162. Praha.*
- Smrček L., Ďurovič S., Petříček V., Weiss Z. (1994):** Refinement of the crystal structure of cronstedtit-3T. *Clays and Clay Minerals, 42, 5, 544-551. New York.*
- Staněk J., Schnorrer G. (1993):** Phenakit und Buergerit aus dem Skarnsteinbruch Vlastějovice bei Zruč nad Sázavou in Böhmen. *Aufschluss, 44, 161-164. Heidelberg.*
- Svoboda L. (1996):** Dobývání rud na ložisku Kutná Hora. *Uhlí - Rudy - Geologický průzkum, 3, 9, 298-302. Praha.*
- Svobodová M. (1992):** Middle Cenomanian palynomorphs from Čáslav, Central Bohemia (Czechoslovakia). *Věstník Českého geologického ústavu, 67, 6, 415-421. Praha.*
- Synek J. (1991):** Formation of sheath folds and reorientation of lineations in the western part of the Kutná Hora Crystalline Unit. *Věstník Ústředního ústavu geologického, 66, 2, 75-84. Praha.*
- Synek J. (1993):** Deformační vývoj kouřimského příkrovu (13-34 Říčany, 13-32 Kolín, 13-33 Benešov, 13-34 Zruč nad Sázavou). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1991, 132-133. Praha.*
- Synek J., Oliveriová D. (1992):** Styles of superposed Veriscan Nappe Tectonics. (Case Study of the external Moldanubian Zone). Excursion Guide. *Geologický ústav ČSAV, 30 str. Praha.*
- Synek J., Oliveriová D. (1993):** Inverzní tektonika v oblasti kutnohorského krystalinika s.s. (13-31 Říčany, 13-32 Kolín, 13-33 Benešov, 13-34 Zruč nad Sázavou, 13-41 Čáslav, 13-43 Golčův Jeníkov). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1991, 134-136. Praha.*
- Synek J., Oliveriová D. (1993):** Terrane character of the north-east margin of the Moldanubian W Zone: the Kutná Hora Crystalline Complex, Bohemian Massif. *Geologische Rundschau, 82, 3, 566-582. Stuttgart.*
- Sztacho P. (1991):** Studium fluidních inkluzí na ložisku polymetalických rud Kutná Hora. *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1989, 169. Praha.*
- Šanc I. (1997):** Úvodní slovo k vydání časopisu Minerál věnovanému Kutné Hoře. *Minerál, 5, 311-312. Brno.*
- Šanca O. (1998):** Sběratelská skupina Ametyst z Moravské Třebové. *Minerál, 6, č. 6, 440-448. Brno.*
- Šrein V., Litochleb J., Šreinová B. (1998):** Vybrané skarnové a sblížené metamorfogenní mineralizace Českého masívu. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze, 6, 132-146. Praha.*
- Štorc R. (1997):** Ophiuroid remains from the nearshore environments of the Bohemian Cretaceous Basin (Cenomanian-Turonian boundary interval). *A preliminary report. Věstník Českého geologického ústavu, 72, 2, 171-174. Praha.*
- Urban J. (1997):** Die früheste Verwedung mineralogischer Symbolik in der bildenden Kunst der Stadt Kutná Hora (Kuttenberg). 2. Erbe-Symposium: das Kulturelle Erbe in den Montan- und Geowissenschaften-Bibliotheken-Archive-Museen, Leoben 1995. *Berichte der Geologischen Bundesanstalt, 41, 247-249. Wien.*
- Vepřek J. (1997):** Nerosty na zdích v Kutné Hoře a okolí. *Minerál, 5, č. 5, 345-346. Brno.*
- Veselý J., Gürtlerová P. (1996):** Medieval pollution of fluvial sediment in the Labe (Elbe) river, Bohemia. *Věstník Českého geologického ústavu, 71, 1, 51-56. Praha.*
- Vítek J. (1990):** Tisá skála. *Přírodní vědy, 42, č.4, 157-158. Praha.*
- Vítek J. (1996):** Geomorfologicky výrazné údolí Janského potoka. *Uhlí - Rudy - Geologický*

průzkum, 3, 12, 392-393. Praha.

- Vrátný F. B. (1998):** Sláva i zánik kutnohorského dolování. Od roku 1985 do roku 1991. *Kutná Hora, 60 str. Kutná Hora.*
- Ziegler V. (1991):** Stratigrafie a vrstevní sled křídových sedimentů v kolínské oblasti české křídové pánve. *Časopis Národního Muzea, Řada přírodovědná, 160, 1-4, 29-46. Praha.*
- Ziegler V. (1993):** Čeled' Actaeonellidae Pčelincev, 1954 (Opisthobranchia, Tectibranchia) v sedimentu cenomanu České křídové pánve. *Bohemia centralis, 22, 101-110. Praha.*
- Zýka V. (1990):** Geochemická anomálie rudních prvků ve vodách Středočeského kraje. *Geologický průzkum, 32, 11, 331-335. Praha.*
- Zýka V. (1990):** Výsledky hydrogeochemického a atmochemického výzkumu na Uhlířsko-janovicku. *Geologický průzkum, 32, č.8, 236-239. Praha.*
- Žáček V. (1995):** Fluorian and hydrous garnets of the regionally metamorphosed moldanubian skarn, example from Vlastějovice, Czech republic. *TMIDSR Intern. Conf., Jour. Czech geol. soc., Abstract vol., 40, 3, 55. Praha.*
- Žáček V. (1997):** Compositional evolution of garnet in the regionally metamorphosed moldanubian skarn, Vlastějovice, Bohemia - evidence of the preservation of early stages pre-dating regional metamorphism. *Věstník Českého geologického ústavu, 72, 37-48. Praha.*
- Žáček V. (1997):** Chapmanit z Vlastějovic. *Bulletin mineralogicko-petrografického oddělení Národního muzea v Praze, 4-5, 227. Praha.*
- Žáček V., Povondra P. (1991):** Krystalochemie minerálů skarnu z Vlastějovic nad Sázavou. *Acta Universitatis Carolinae, Geologica, 1-2, 71-101. Praha.*
- Žák K., Dobeš P., Sztacho P. (1991):** Variscan and late-Variscan vein mineralization types of the Czech part of the Bohemian Massif: A genetic model. 25 Years SGA Anniversary Meeting "Source, transport and Deposition of Metals", Mamcy, France. *Extended Abstracts, 235-238. Rotterdam.*
- Žák K., Sztacho P., Hušpauer M., Mikuš M. (1993):** Sulfide mineralization of the Kutná Hora ore district, Bohemian Massif, Czech Republic: Stable isotope and fluid inclusion study. *Sbor. abstrakt IGC 291, final meeting, ČGÚ. Praha.*
- Žítt J. (1992):** Bored and mineralized limestone surfaces in the Upper Cretaceous of Bohemia. A preliminary report. *Věstník Českého geologického ústavu, 67, 2, 109-115. Praha.*
- Žítt J. (1993):** Nové poznatky o lilijicích příbřežního vývoje české křídý (kolínská litofaciální oblast) (13-14 Nymburk, 13-23 Chlumeck nad Cidlinou, 13-32 Kolín, 13-41 Čáslav, 13-42 Pardubice, 13-43 Golčův Jeníkov). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1992, 87-88. Praha.*
- Žítt J. (1993):** Výskyty fosforitů v příbřežním vývoji české křídý (12-22 Mělník, 12-23 Kladno, 12-24 Praha, 13-32 Kolín, 13-43 Golčův Jeníkov). *Zprávy o geologických výzkumech v roce 1992, 86-87. Praha.*
- Žítt J., Nekvasilová O. (1989):** Paleontologicko-geologická charakteristika navrhovaného CHPV Karlov (Kutná Hora). *Bohemia centralis, 18, 15-40. Praha.*

Redakční poznámky

Řada nových objevů, zjištění a nálezů týkajících se historie a přírody okresu Kutná Hora se nedostane do obecného povědomí mimo jiné i proto, že možnosti pro jejich zveřejnění jsou značně omezené. Odborné časopisy jsou poměrně nedostupné a práce v nich zveřejňované musí mít určitou úroveň. Sborníky, vydávané kdysi spolkem Vocel a později muzeem, už desítky let nevycházejí. A tak řada informací, které by si zasloužily zveřejnění, končí v lepším případě ve výzkumných a nálezových zprávách, diplomových a seminárních pracích, pracích studentské odborné činnosti atd. Často zmizí nadobro.

Sborník Kutnohorsko by měl pomoci řešit tuto situaci. Měl by volně navázat na řadu sborníků, které se před desítkami let zabývaly Kutnou Horou a kutnohorským okresem a poskytnout prostor každému (ať je v daném oboru profesionál nebo amatér), kdo má co říci na témata související s historií, památkami a přírodou okresu Kutná Hora.

Vydávání sborníku není (zatím) vázáno na žádné dotace, což se ale bohužel odráží jak v jeho ceně, tak v nemožnosti vyplácet příspěvatelům přiměřený honorář.

Sborník Kutnohorsko by měl vycházet jednou až dvakrát ročně. Svazek 2/99 je v současné době připravován k vydání a měl by vyjít ještě v roce 1999.

Nabízíme Vám tímto možnost přispět do dalších svazků sborníku.

Pokyny pro autory: Přednostně jsou přijímány práce pojednávající o dosud nepublikovaných objevech a výzkumech v oblasti historie, archeologie a památek (ale i přírody) okresu Kutná Hora. Délka příspěvku by neměla překročit 20 000 znaků. Obrazové přílohy by měly být pouze perokresby maximálně formátu A4. Příspěvek lze zaslat jak v písemné resp. tištěné podobě, tak na disketě nebo e-mailem. U každého příspěvku uveďte své jméno a adresu. Nakladatelství zatím nemůže slíbit jiný honorář než jeden výtisk sborníku.

Uzávěrka pro přijetí příspěvků do třetího svazku je 31.1.2000.

Své příspěvky resp. dotazy zasílejte na adresu:

Martin Bartoš, 17. listopadu 97, 284 01 Kutná Hora
tel.: 0327 / 761090 resp. 040 / 603 7081, e-mail: martin.bartos@upce.cz

---

Abecední seznam autorů

Ing. Martin Bartoš, CSc., Kutná Hora (editor)

Dr. Jaroslav Bílek, Kutná Hora

Ing. Přemysl Brzák, Varnsdorf

RNDr. Zdeněk Lipský, CSc., lesnická fakulta České zemědělské univerzity v Praze

Josef Moravec, Vřdy

Ing. Petr Pauliš, Kutná Hora

PhDr. Helena Štroblová, Okresní archiv Kutná Hora

PhDr. Radka Šumberová, Archeologický ústav AV ČR Praha

PhDr. Jarmila Valentová, Regionálním muzeem Kolín

Nakladatelství a vydavatelství

Kuttna

knihy o Kutnohorsku

dosud vyšlo:

M. Bartoš: **Památky Kutnohorska.** Přehled nemovitých kulturních památek okresu Kutná Hora, doplněný jejich krátkým popisem a schematickou kresbou.

J. Kořínek: **Staré paměti kutnohorské.** Nové vydání knihy z roku 1675 - oslava historie Kutné Hory.

P. Pauliš: **Minerály kutnohorského rudního revíru.** Přehled mineralogie minerálních společenstev Kutnohorska - tj. rudných žil, hald, alpských žil, hadců, skarnů a strusek.

F. B. Vrátný: **Sláva i zánik kutnohorského dolování.** Stručný přehled historie starého i nového kutnohorského dolování.

P. Pauliš, M. Mikuš: **Stříbrná stezka - hornická naučná stezka v Kutné Hoře.** Průvodce novou naučnou stezkou, která je vedena kolem nejzajímavějších pozůstatků po kutnohorském dolování a hutnění stříbrných rud.

P. Pauliš: **Mineralogické lokality okolí Kutné Hory.** Průvodce po mineralogických lokalitách širšího okolí Kutné Hory od Stříbrné Skalice až po Kunětickou Horu u Pardubic.

P. M. Veselský: **Průvodce po kr. horním městě Hoře Kutné a nejbližším okolí.** Průvodce po kutnohorských památkách, který vyšel poprvé roku 1877, tj. před velkými opravami na přelomu století.

Název: Kutnohorsko - vlastivědný sborník 1/99.

Vydal: Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš - Kuttna
17. listopadu 97, 284 01 Kutná Hora, tel. 037/761090

Kutná Hora 1999

ISBN 80-902719-2-8
ISSN 1212-6098

